

Fig. 1. Ringsted. Ydre, set fra Øst.

V. H. 1935

RINGSTED. S. BENDTS KIRKE

Ringsted, der fra gammel Tid var Midtpunktet for Sjællandske Lovs Omraade¹ — i Sjællandsfar Landsting holdtes her til 1805 — og som sikkert tillige har været et hedensk Kultsted af samme Rang som Viborg, maa antages tidligt at have faaet en Kirke af Træ, men ingen Spor eller Efterretninger om denne er dog bevaret. Den ældste Stenkirke, hvis Rester er fremdraget i den nuværende Kirkes Gulv, opførtes o. 1080 af Roskildebispen Sven Norbagge² og var indviet til Jomfru Maria. Foran Højalteret i denne Kirke blev Knud Lavard begravet 1131³ og fire Aar senere udstedte hans Broder Erik Emune ved det samme Alter et Brev⁴, hvorved han oprettede et regelbundet Munke-samslag, Begyndelsen til det senere mægtige Benediktinerkloster. Da der skete Mirakler ved Knud Lavards Grav, blev hans Ben, trods Ærkebiskop Eskils Indsigelse, i 1146 (1147) af Sønnen Valdemar og Brodersønnen Sven (Grate) optaget af Graven og lagt i en Kiste eller Baare (feretrum)⁵, men denne private Handling blev først ved Pavebulle af 8. Nov. 1169 afløst af Kirkens officielle Helgenkaaring⁶. Den 25. Juni 1170 foretog Ærkebiskop Eskil i Overværelse af Rigets Ypperste den højtidelige Skrinlæggelse⁷ paa Højalteret i den nye Teglstenskirke. Kirken kaldtes i den første Tid: Vor Frues og Hellig

Knud Martyrs Kirke (1197: ecclesia b. Mariæ et s. Kanuti martyris) og fik først senere i Middelalderen sit nuværende Navn efter Klosterets Værnehelgen⁸.

Klosteret brændte 1241 og 1300, og dermed er antagelig ogsaa Kirken blevet beskadiget, skønt det ikke direkte siges⁹. I hvert Fald blev Kirken indviet 1268 af Biskoppen af Winchester¹⁰, og 1309 gav Biskop Olaf af Roskilde Kværkeby Kirke til Brødrene ved Ringsted Kirke, da de havde mangfoldige Udgifter¹¹. Kirken, der var Kongehusets Gravkirke fra 1182 til 1341, fik fornyet Tiltrækning, da den dog aldrig officielt anerkendte Kongehelgen Erik Plovpenning blev overført hertil 1257¹².

Efter Reformationen blev Klosteret en Tid under gejstligt Styre, den sidste »Abbed« afløstes 1592 af en adelig Lensmand, og derefter var Godset et kgl. Len, der ofte brugtes som Løn for Landsdommerne¹³. Fra Kronen gik Godset over til Privateje 1660 og ejedes 1741—1804 af Slægten Neergaard, fra 1808 af Slægten Bügel, for hvilken det i 1814 oprettedes som et Fideikommis¹⁴; 1917 erhvervede Ringsted By Hovedgaarden med dens Tilliggende. Klosterbygningerne, der i Slutningen af 1500'erne blev omdannede, brændte 1806 og blev derefter nedrevet¹⁵.

Ved to Kongebreve af 6. Juni 1571 blev S. Hans Sogn henlagt under Klosterkirken for at denne og de deri begravede Kongers og Dronningers Lejresteder bedre kunde blive holdte i Stand; alle i S. Hans Kirke værende Ornamente og Stole blev givne til Klosterkirken, og i denne blev »de gemene Altre nede i Kirken«, som ikke var stiftede af tidligere Konger og Dronninger, nedbrudte for at skaffe Plads¹⁶. 1582 fik Kirken en Hovedstandsættelse¹⁷, og ved samme Tid indtoges de sammenlagte søndre Kapeller til Lokale for Latinskolen, som havde tilhuse her til 1739; de nordre Kapeller blev 1584 indrettet for Landstinget, som hidtil ikke havde haft noget Domhus¹⁸, og tjente i denne Egenskab til 1805.

Ved Klostræts Brand 21. Juni 1806 led ogsaa Kirken betydelig Skade¹⁹, og den blev paa Grund af de vanskelige Tider først i 1817 bragt saavidt paa Fode, at den igen kunde tages i Brug. I 1807 var Kirken Hø- og Brødmagasin for Englænderne; ved denne Lejlighed og senere (1812) under Kirkens Istandsættelse blev Erik Plovpenning's Pillegrav opbrudt²⁰. I September 1855 fandt den store Undersøgelse af Kongegravene Sted i Nærværelse af Kong Frederik VII.

I 1868—69 blev den i Tidens Løb ynkelig forringede Bygning underkastet en Hovedreparation under Ledelse af Arkitekt Chr. Hansen, og i 1877 fremsatte H. Storck første Gang et Forslag til en virkelig Restaurering. Storcks Istandsættelse, der maa nævnes som et af de allerypperste Restaureringsarbejder der er udført herhjemme, omend mere haardhændet end man nutildags vilde gøre det, blev dog først til Virkelighed i Aarene 1900—4909. Staten ydede hertil en Bevilling paa ialt omkr. ½ Mill. Kr. Det af Storck forberedte Værk om Ringsted Kirke med Opmaalinger og en historisk Redegørelse fuldførtes efter hans Død af Mogens Clemmensen (1927), hvis indgaaende Skildring af Bygningshistorien ligger til Grund for den følgende Fremstilling.

I 1934 nedreves hele den mellem Kirken og Torvet liggende Husblok, hvorved Kirkens skønne og rige, ganske vist stærkt fornyede Østparti frilagdes.

Af middelalderlige Altere nævnes foruden Højaltret S. Andreas Alter vestlig i Koret, bygget af Abbed Johannes til Bod for Kong Valdemar Atterdags og hans Forgængeres Sjæle; 1378 blev det ifølge Kongens Testamente betænkt med en Pengegave²¹.

Kirken ligger paa et Bakkehæld i den vestlige Udkant af Ringsted By, med vid Udsigt over Ringstedaa-Dalen. Kirkegaarden udenom henligger som et fredet Anlæg, men anvendes ikke mere til Begravelser med Undtagelse af den Bügelske Kirkegaard, paa Klostergaardens Plads syd for Kirken, der

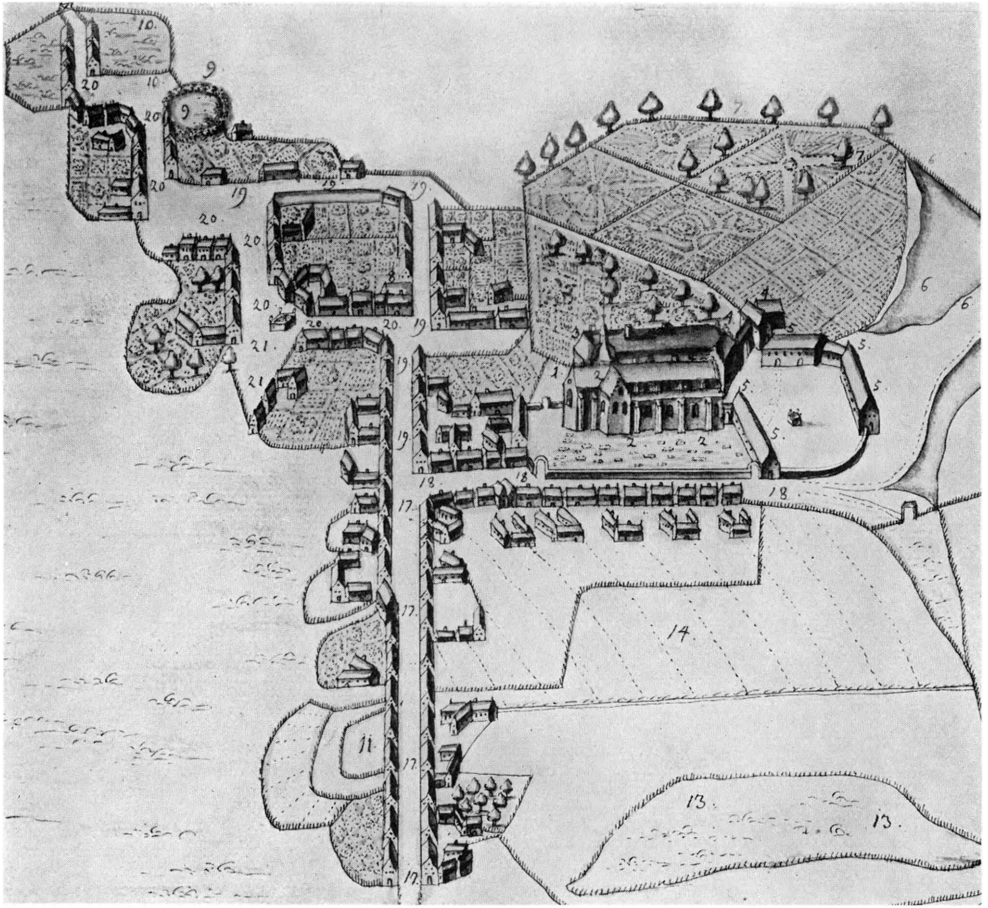

Fig. 2. Ringsted. Udsnit af Resens Byplan o. 1670. Syd opad.

I. Kirken. 2. Landstinget. 3. Skolen. 4. Klosterets Borggaard. 5. Klosterets Ladegaard. 6. Lille Sø. 7. Klosterets Have. 8. Raadhuset. 9. S. Hans Kirkegaard. 10. Dommergaardens Sted. 11. S. Jørgens Hospitals = Kirkegaards Stræde. 12. S. Gertruds Plads. 13. Hestemarked. 14. Nørrehave. 17. Nørregade. 18. Torvet og Klosterstræde. 19. Søgaden. 20. S. Hans Sogn. 21. Pileborg.

tilhører det Bøgelske Fideikommis og benyttes til Gravplads for Slægten. Størstedelen af Nordsidens Hegnmur er sentmiddelalderlig, bygget af Kamp og Munkesten, nu hvidtet; længst imod Vest i dette Parti er en overbygget fladbuet Laage, hvori der endnu ligger en gammel Kirkerist af Jern (J. V. Christensen, S. 60). Rester af den østre Kirkegaardsmur blev fundet ved Terrænets Regulering 1934.

Af den første Stenkirke, bygget sandsynligvis o. 1080 af tilhugne Fraadsten paa et Kampestensfundament, blev der o. 1902 ved H. Storcks Restaurering under den nuværende Kirkes Gulv blottet saa mange Rester, at dens Grundplan har kunnet tegnes op, omend med en vis Usikkerhed paa forskellige Punkter (Fig. 6). Den bestod af et ret snævert, formentlig kvadratisk Kor (udv.

o. 8,50 m bredt) med halvrund Apsis og et langt Skib (udv. o. 29,50 m), hvis Vestende imidlertid antages at have været Underbygning for et Taarn. Der fandtes dog ingen østre Taarnmur, og Taarnrummet, som indvendig har haft Skibets Bredde (o. 8,50 m), maa have været forbundet med det ved en enkelt eller to Arkadebuer. Kirken har haft Skraakantsokkel. Paa denne Kirkes Grund er det nuværende Midtskib bygget, og de svarer i Dimensioner helt til hinanden. Vestgavlene ligger paa samme Sted, Fraadstensskibets Sidemure er paavist under Arkaderne, som nu bærer Højkirken, og Apsiden har haft sin Plads umiddelbart foran Korsskæringsfaget. Fraadstenskirken er blevet staaende, indtil Teglstenskirken Østparti var færdigt, paa et vist Tidspunkt synes de to Mure endda at have staaet sammenbyggede (sml. S. 126), og først i 1170erne nedreves Fraadstensskibet. En Del af Byggematerialerne anvendtes i Pillesokler og Fundamenter i den nye Kirkes Langhus. Mange tildannede Fraadsten er ogsaa fundet ved Gravning paa Klosterets Grund, deriblandt Sten med Rundstav af forskellig Bredde (19 cm, 27 cm), en enkelt Hjørneste (nu i Nationalmuseet) med Trekvart-Rundstav paa Hjørnet minde om Hjørnerne paa S. Jørgensbjerg Kirke ved Roskilde. Der er ogsaa fundet trekløverprofilerede Fraadstens-Ribbesten, som dog ikke kan stamme fra den ældste Kirke. Sml. Fig. 17, a—d.

Den nuværende Kirke, der har dannet Nordfløjen i det middelalderlige Benediktinerkloster, er en af de ældste af vore store Teglstenskirker og viser i sin Stil og Murteknik Afhængighed af norditaliensk Bygningskunst²². Det er endog sandsynligt, at Byggeriet, ialfald i en vis Periode, har været ledet af en indkaldt lombardisk Bygmester. I det vældige Byggeforetagende støttedes Munkene fremfor alt af Kong Valdemar den Store, — det var Kirkens fornemste Funktion at være Gemmested for hans Fader Knud Lavards Hellenlevninger. Paa »Ringstedtavlen«, den i Klostret forfattede Fortegnelse over de kongelige Begravelser (Fig. 49), kaldes Valdemar »denne Kirkes Udvider« (»ampliator hujus ecclesie«) d. v. s. at det var ham, som lod Kirken udvide fra den beskedne Fraadstensbygning til det imponerende Teglstensanlæg; det maa dog indrommes, at de bevarede samtidige Aktstykker kun giver et ret beskedent Indtryk af Kongens Gaver til Ringsted Kloster.

Kirken antages paabegyndt i de første Aar af 1160'erne, og i Juni 1170, da Knud Lavards Skrinlæggelse fandt Sted, maa dens Østparti, til og med halvandet Fag af Skibet, have staaet fuldført, midlertidig sammenbygget med den gamle Kirkes Skib. Skibet er færdigbygget i Lobet af de følgende Aartier uden væsentlige Ændringer i Stilen. Fra et af Kong Valdemar udstedt Brev véd vi, at Kirken endnu i 1177 stod under Bygning²³. Dette Aarstal og Anlæggelsen af de ældste Kongegrave (sml. S. 128 og 164) er de to faste Holdepunkter for Kirkens Datering.

Fig. 3. Ringsted. Indre, set mod Øst. Efter Clemmensen.

Kirken bestaar af følgende Dele, der alle hører med til det romanske Anlæg: Kor med Apsis, Tværskib (Korsfløje) med tilsammen fire Østkapeller, ogsaa afsluttede med halvrunde Apsider, og et treskibet Langhus, som maaske har haft et Vaabenhus foran Norddøren (sml. S. 132). Hertil er i Slutningen af Middelalderen føjet et Trappehus i Hjørnet mellem nordre Korsfløj og Skibet, i 1500'erne byggedes Taarnet over Korsskæringen, og endelig er i 1791 i samme Hjørne som Trappehuset en lille Udbygning opført omkring et Gravmæle for Jens Bruun Neergaard.

Den fulde udvendige Længde er o. 66 m. Østpartiet — Kor og Tværskib — er meget anseligt og overgaar i sine Maal samtlige vore andre romanske Kirker, medens Skibet er forholdsvis kort og øjensynlig ikke fuldført i de paatænkte Dimensioner. Medens Sorø Kirke og vore ældste Kathedraler er bygget over Kvadrater, er Ringsted Kirke ejendommelig ved i sin Grundplan og tildels ogsaa i sin Opstalt at være konstrueret over Rektangler. Den minder heri om Roskilde Domkirke og peger frem mod den gotiske Bygningskunst.

Kirken er bygget med fuld Munkestensmur uden Kampestenskærne. Dog findes udvendig og somme Steder ogsaa indvendig et nederste Skifte af Granitkvadre, der tildels er et Sokkelskifte med Skraakant; paa Apsis er Sokkelstenene daarlig tildannede, krumhugne, men med for stærk en Krumning, som om de havde været bestemt for en mindre Runding. Ved nordre Tværskibsportal er Kapitæler og Baser af Kalksten, og Fraadsten fra den ældre Kirke er, som allerede nævnt, anvendt til Sokler og Fundamenter i Skibets fire vestlige Fag, Hovedkirkens yngste Afsnit.

Munkestenene er af normal Størrelse (27—29 x 12—13 x 8—9 cm, fem Skifter: 49—51 cm), men af meget vekslende Farve, de fleste lyst røde og rødgule, men ogsaa en Del helt gule eller haardtbrændte mørkerøde. Hjørnesteene, de krumme Apsissten og en Del af Formstenene er riffelhugne; Riflingen er dog ikke saa hyppig forekommende i Vestpartiet som i Kirkens ældste Afsnit. Skiftegangen er Munkeskifte, jævnlig dog med tre eller flere Løbere paa Rad; Fugerne er svagt rygskaarne. Murene har oprindelig, ligesom nu efter H. Storcks Restaurering, staaet upudsede, bortset fra Buernes Underside, der er pudset indtil omtr. en halv Sten fra Kanten. Derimod er der fundet talrige Spor af, at Murene, ligesom i Sorø (sml. S. 21), oprindelig, i alle Tilfælde indvendig og maaske ogsaa udvendig, har staaet med rødmaalede Sten og hvidt optrukne Fuger, nu kun bevaret paa Indersiden af den store Portal i Tværskibets Nordgavl (S. 122).

Kirken er ikke blot undergaaet senere Omdannelser, som i det følgende vil blive omtalt, men ogsaa under selve Opførelsen har man paa forskellig Maade ændret sin oprindelige Byggeplan. Dette har kunnet ske ved, at man paa sædvanlig middelalderlig Vis er begyndt med Bygningens Østende og

har bygget Afsnit for Afsnit helt færdigt i Højden, inden man fortsatte mod Vest. Lodrette Fortandinger i Murene viser endnu Grænserne mellem de forskellige Byggeafsnit.

Første Byggeafsnit. Den nedre Del af Kor-Apsis og den østlige Del af Koret. Apsis er praktisk talt ligesaa bred som Koret og har nu ogsaa samme Højde, med Vinduer i to Stokværk; men oprindeligt har dens Mure været væsentlig lavere, o. 10,30 m, og med kun eet Stokværk. Grænsen for den oprindelige Del dannes indvendig af en omløbende Rundstav, hvor Ansatsen for et Halvkuppelhvalv maa have været (herover et Tilbagespring i Muren), udvendig af en Udkragning (i Nord to saadanne) med afrundet Kant, hvorover Gesim-

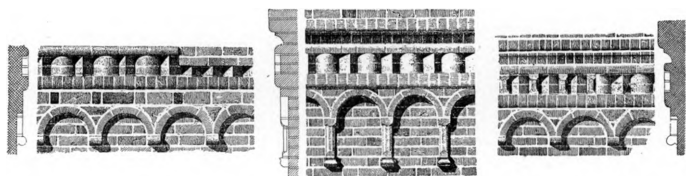

Fig. 4. Ringsted. Gesims. 1:75. I Midten: Korets Gesims. Tilvenstre: Gesims paa Skibets Syd-side ved Skellet mellem to Byggeperioder (S. 122, 129). Tilhøjre: Gesims paa Nordre Korsarms Gavl. Efter Clemmensen.

sen maa have siddet. Kormurene har derimod straks fra første Færd faaet deres nuværende Højde, o. 16,70 m eller en Fjerdedel af Længden²⁴, og denne Højde gennemførtes siden gennem hele Kirken.

Apsis har en kraftig *Sokkel* i tre Afsæt, de to nedre med rundet og det øverste med hulet Kant; den er nymuret, men blev af Storck fundet bevaret bag de senere paamurede Støttestøtter (Clemmensen, Pl. XII, foroven). Koret har derimod kun en simpel Skraakantsokkel, og den anvendes fortsat gennem Kirkens Østparti. Foroven afsluttedes Kormurene med en *Gesims* bestaaende af en 8 Skifter høj Arkadefrise med Tærningkapitæler og smaa kantede Søjlestave paa Rundstav-Konsoller, derover et udkragende, 4 Skifter højt, i Kanterne afrundet Baand med et forsænket Savskifte af brede halvrunde Led vekslende med smallere skarpryggede Led, øverst en Hulkant under en Udkragning med afrundet Kant. Denne rige og pyntelige Gesims (Fig. 4) er paa det nøjeste beslægtet med Sorø Kirkes.

Højt i hver af Korets Langmure sidder to Vinduer af sædvanlig romansk Form med Fladskifte af krumme Løbere udenom Stikket og med Glasfals af Sten paa Højkant. Tre lignende enkle Vinduer fandtes oprindeligt i Apsis, men kun det nederste Stykke af disse ses nu tilmuret under de nuværende; de synes at have været mærkelig langstrakte. Under Midtvinduet er fundet Rester af et endnu lavere siddende Vindue lige over den udvendige Sokkel, maaske et Vidnesbyrd om, at man fra først af under Koret har planlagt en Krypt, som dog hurtigt er blevet opgivet.

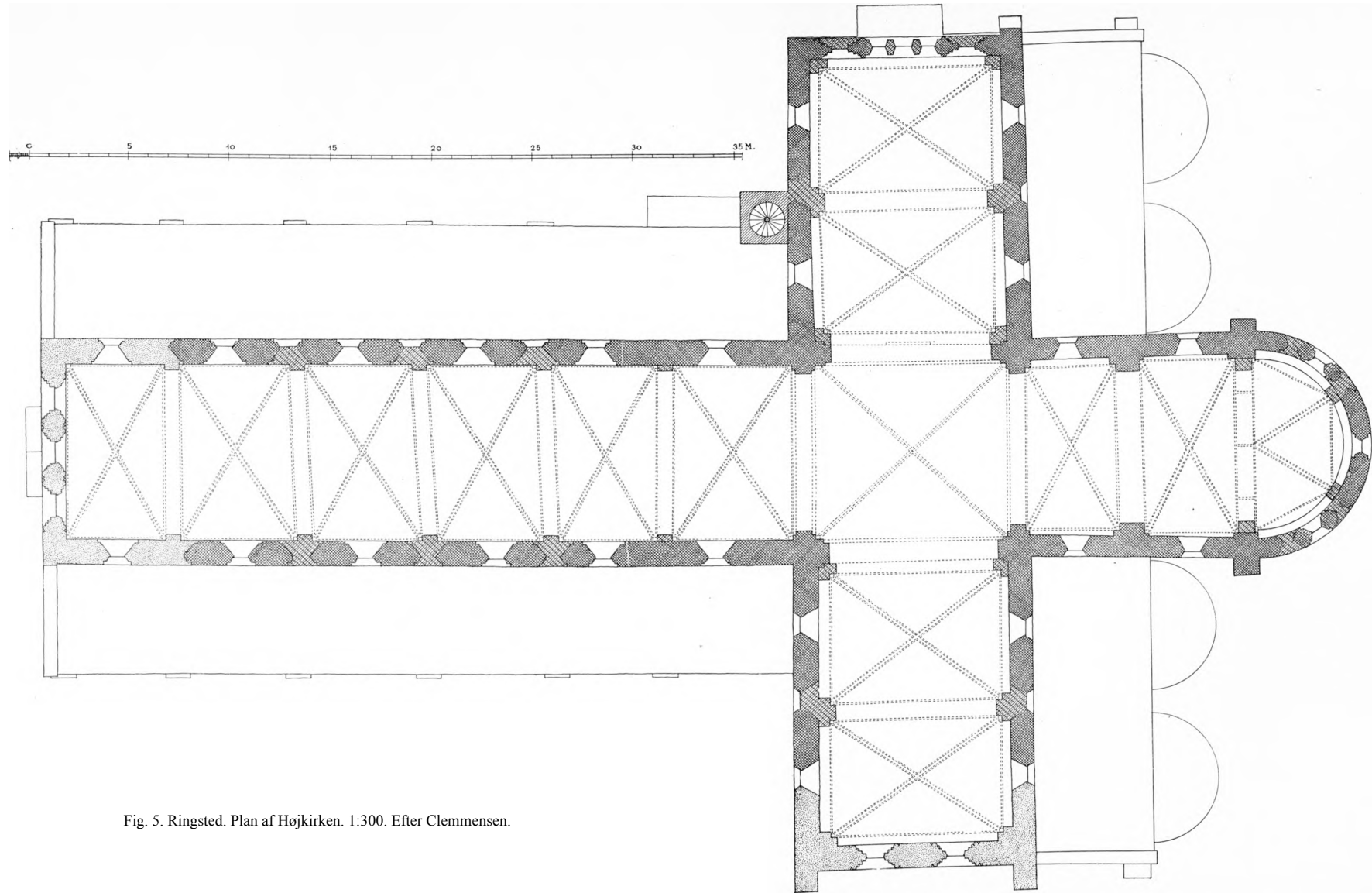

Fig. 5. Ringsted. Plan af Højkirken. 1:300. Efter Clemmensen.

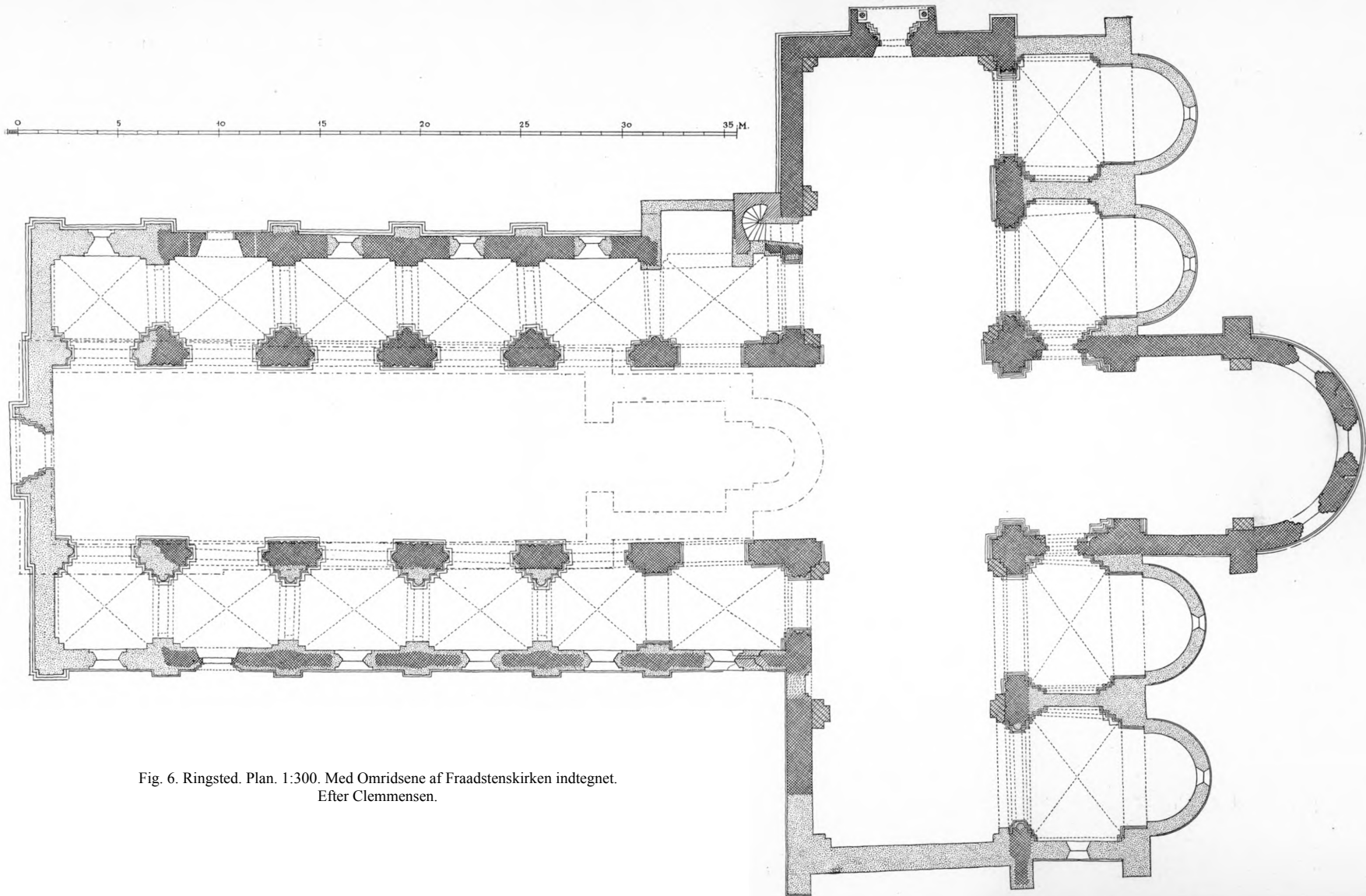
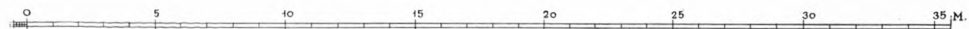

Fig. 6. Ringsted. Plan. 1:300. Med Omridsene af Fraadstenskirken indtegnet.
Efter Clemmensen.

Ligesom Apsis oprindelig har været lavere end nu, maa Koret paa sin Side være planlagt kortere, nemlig halvt saa langt som det nuværende, eller kun 4,20 m mod en Bredde af 8,80 m (indvendige Maal). Ved Overgangen mellem Apsis og Kor findes udvendig to oprindelige, kraftig fremspringende Pilastre, og hertil svarer indvendig i Kirken lodrette False, hvor Anlægget for Apsis-

Fig. 7. Ringsted. Nordre Korsarm med Østkapper (S. 120).
Efter Clemmensen.

buen maa have været. De dækkes nu af Vægpiller, der stammer fra Kirkens Overhvælvning i Midten af 1200'erne. De følgende Vægpiller paa Korets Side-mure er derimod tildels oprindelige; paa deres Vestside staar endnu det nedre Parti fremme af svære Halvsøjler, og ved en Udhugning er det konstateret, at de foroven har været afsluttet med et 8 Skifter højt Trapezkapitæl lige under den senere Hvælvings Vederlag; forneden har de ret plumpt formede Baser med Skraaflader mellem Skaftning og Hjørneknopper. Men ogsaa paa den ind mod Koret vendende Side har der været lignende Halvsøjler, hvoraf det underste Parti blev fundet ved Storcks Restaurering (Clemmensen, S. 6, Fig. 7—9).

Pillerne har en rigt profileret Sokkel, ialt 1,45 m høj, med tre Afsæt, der ligesom paa den udvendige Apsissokkel hver afsluttes med svagt hulede Skraakanter; det nederste Afsæt er 4, det mellemste 2, det øverste 6 Skifter højt, og det sidste prydes foroven med et »attisk« Profilled, en Hulkehl mellem to Rundstave. Det er første Gang, vi møder denne Sokkelprofil, som siden

Fig. 8. Ringsted. Dobbeltsøjle i nordligste Tværskibskapels Arkade (S. 120).
Efter Clemmensen.

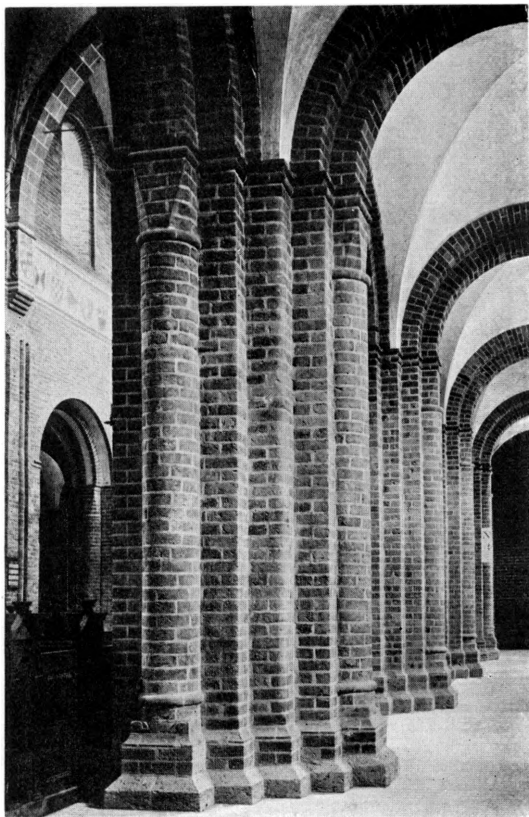

Fig. 9. Ringsted. Nordre Sideskib, mod Vest (S. 126).
Efter Clemmensen.

stadig, med eller uden den underste Skraakant, gaar igen ved Pillerne i Kirkens Østparti (sml. Fig. 7). Som øvre og nedre Afslutning paa de hyppig forekommende afrundede Hjørner finder vi ogsaa her for første Gang smaa foldede Hjørneblade udskaarne i en Munkesten, et Motiv, der ligeledes er hyppig anvendt i Østafsnittene.

Disse Piller er anlagt som Korsskæringspiller, Halvsøjlerne har skullet bære henholdsvis Korbuen og Buerne ud mod de planlagte Tværskibe. I de ydre Mure ses mellem Vinduerne en lodret Fortanding dér, hvor Tværskibet skulde slutte til (tydeligst i Nord). Vistnok har man ogsaa paabegyndt Opførelsen

af Korsfløjenes Østmur paa dette Sted. Der blev ialfald ved Udgravningen af Fundamenterne for de nedrevne, men nu af Storck genopførte Tværskibskapeller fundet nogle i nordlig og sydlig Retning gennemløbende, 1,23 m svære Fundamenter just her ved Overgangen mellem Kapellerne og deres Apsider (Clemmenssen, Fig. 10 og 11).

2. *Byggeafsnit. Forlængelse af Koret og Opførelse af Korsfløjenes Østside med Kapeller og Apsider.* Efter at dette første Kor var færdigbygget, har man imidlertid — uden at der derfor behøver at have været nogen egentlig Standsning i Arbejdet — besluttet sig til at ændre Planen, udvide Koret mod Vest og føje Kapeller med Apsider til Østsiden af Korsarmene. I de nye Kormure byggedes ud til Kapellerne høje Arkadebuer, i hvis Østsider de ovenfor nævnte Halvsøjler endnu staar, selv om Buen delvis senere er blevet udmuret og en lavere Aabning indføjet (Fig. 7 t. h.). I Vest afsluttedes Koret med den endnu staaende, høje Korbue, der dels har smallere Piller end den oprindelig planlagte, dels flade Pilastre i Stedet for de halvrunde Led. De fire Kapeller paa Korsfløjenes Østside er nyopførte af LI. Storck paa de ved en Udgravning fundne Fundamenter, og der kan være Tvivl om de oprindelige Detailler i deres Opbygning. I Arkadebuerne ud mod Korsfløjene, der siden Kapellernes Nedrivning havde staaet tilmurede, blev derimod de fleste Enkeltheder konstaterede med Sikkerhed, saaledes at Rekonstruktionen her ikke indeholder mange tvivlsomme Punkter. Arkaderne er indbyrdes afvigende i Enkelthederne, og de er enklest i den sydlige Korsarm.

Af disse har Arkaden nærmest Koret glatte Pilastre og enkelte False og svarer i Detaillerne til Korbuen, medens den sydligste har dobbelte False og midt paa Pilastrene en svær Halvsøjle; begge Halvsøjler har ved Restaureringen faaet Trapezkapitæl, men Kapitælets oprindelige Form er ikke konstateret ved Undersøgelsen. Nordkapellernes Arkader har endnu rigere Former, idet der i Stedet for den enkelte Halvsøjle paa Pilastrene findes tæt sammenstillede Dobbeltøjler (Trekvartsøjler), hvis Baser har Rundstav, Hulkehl og et underste Led med Hjørneblade, medens Kapitælerne har ganske de samme Led i omvendt Orden (Fig. 8); det ses imidlertid af Murværket, at saavel Søjlerne som den Bue, de bærer, først er indføjede, efter at den enklere Arkade var bygget.

Ogsaa paa selve Korsarmenes Østvægge findes de rigeste Enkeltheder i Nordfløjen (Fig. 7 og 12). Foroven har hver af Murene haft tre Vinduer som Korets, det midterste nu dækket af dep yngre Hvælving; foruden mellem Arkadebuerne findes begge Steder to forsænkede Halvsøjler, der som Kapitæl og Base har Hjørneknopper med en lille Fold ind mod Søjlen. De søndre har et Mellemrum af 70 cm og er ført op i Højde med Arkadebuerne Top, de nordre er tæt sammenstillede, adskilte af et skarprygget Led og rækker kun op til Arka-

dernes Vederlagshøjde, hvor Kragbaandets Profiler er ført igennem tværs over Pillen. Dets nedre Hulkehl er dog erstattet med et ejendommeligt æggestavagtigt Baand, dannet af lodret stillede Rundstave, en enkelt bred vekslende med to smalle; det er en Variation af Hovedgesimsens Savsnitsbaand. Desuden er i den nordre Korsarm, men kun her, mellem Arkaderne og Vinduerne ind-

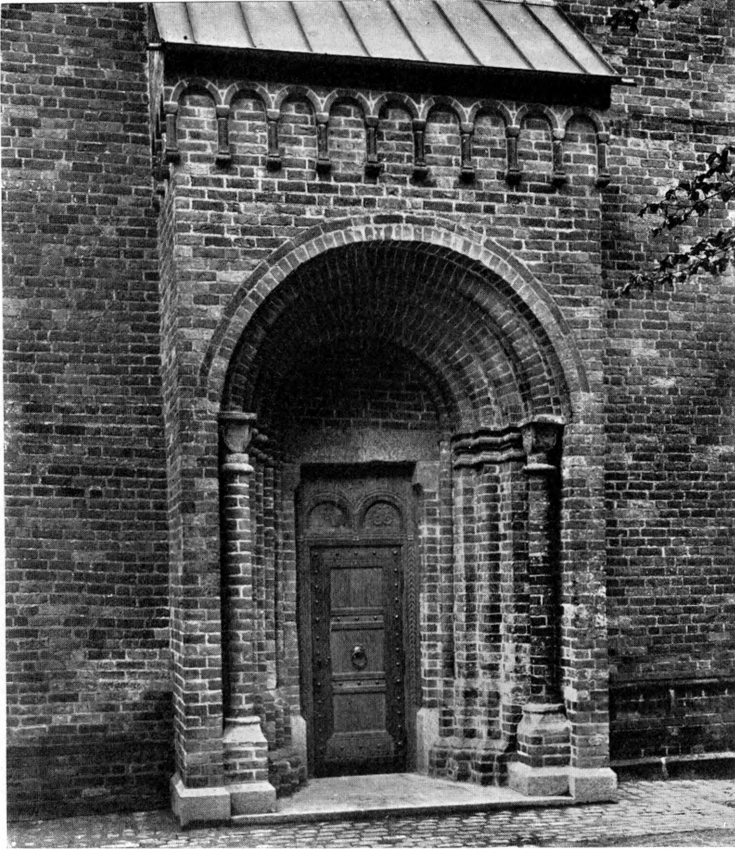

Fig. 10. Ringsted. Nordre Korsarms Portal (S. 122).
Efter Clemmensen.

skudt et Mellemstokværk med høje, dybe og ganske smalle Vægnicher, hvori er anbragt en Søjle, der bærer to smaa, hver i en Munkesten udskaarne Rundbuer under selve Nichebuen (Fig. 28). Søjlerne har et lille, ligeledes i en Munkesten udskaaet Tærningkapitel og lignende Base. I det nordligste af Kapellerne konstateredes ved Restaureringen en lille Rest af et Grathvælv (uden Ribber), der muligvis har været oprindeligt; i saa Fald har Kapellerne, bortset fra Apsiderne, været de eneste overhvalvede Dele af Kirken for 1170.

Paa Tværskibets udvendige Østside har Hovedgesimsen de samme Dværgarkader som Koret, medens de genopførte Kapeller har faaet en simpel Buefrise under et Savsnit (efter et Billede af Kirken i Reyersens Bog fra 1779).

3. *Byggeafsnit. Fuldførelsen af Korsfløjene. Paabegyndelsen af Skibet. Ombygningen af Apsis.* Østligst paa nordre Korsfløjs Gavl staar en Støttestøtte, der har skullet møde Trykket fra Arkadebuerne, og umiddelbart vest for denne ses atter en lodret Fortanding, som viser, at vi ogsaa her har Grænsen mellem to Byggeafsnit. Man er altsaa først gaaet videre mod Vest, efter at Korsfløjens Østparti var færdigbygget (Sydgavlen er nybygget i 1868, og de oprindelige Forhold her kan nu ikke mere konstateres). Medens Vestmurenes tre Vinduer svarer til de østlige, fik Nordgavlens rigere Former. Det midterste, der ikke kan have været højere end de andre, er slugt af et stort gotisk Vindue, men de to yderste blev fremdraget af H. Storck, delvis dækkede af Hvælvingsbuerne. Det er disse Vinduer, som er blevet kopierede i den nye Sydgavl. I Stedet for Smige har de False og Rundstave, den yderste og største formet som en Halvsøjle med Hjørneknops-Kapitæl.

Nordgavlen har ogsaa bevaret en oprindelig, udvendig stærkt fremspringende *Portal*, Kirkens vigtigste (Fig. 10), under hvis Halvtag en Gesims med Dværgarkader som paa Kirkens Østparti (nymuret efter forefundne Spor). Døren har vandret Granitoverligger paa hulkantede Kragsten, ligeledes af Granit, og derover et muret Tympanonfelt. Yderst i den rigt falsede Portalomramning findes murede Søjler, der vistnok er senere indføjede i Stedet for oprindelige Halvsøjler som Vinduernes. De har Kapitæler og Baser af Kalksten, der ikke svarer til Søjleskafterne i Form og Dimensioner, og tidligere maa have været anvendt paa anden Maade. Kapitælerne er nærmest tærningformede, dog af en sen, degenereret Type, Baserne er egentlig Kapitæler, af lav Trapezform med tresidede Hjørneaffasninger og beregnede for ottekantede Søjleskafter, hvoraf en Stump ligger ved de søndre Tværskibsapsider; et Fragment af et tredie lignende Kapitæl findes i Kirkemuseet. Ind mod Kirken er Døren smiget og Buen har noget enklere Profiler end udvendig, men baade her og ved Gavlvinduerne findes et lille kalkmalet Baand paa Fladskiftet udenom Stikket (Gitterværk malet med hvidt), og Rundstaven indenfor Stikket har paamaalede Skraastriber, der har skullet virke som en Tovsnoing.

Tværskibets Nordgavl har endelig ogsaa Kirkens eneste bevarede oprindelige *Gavldekoration* (Fig. 11), men af en Tegning fra o. 1750 (Clemmensen, Fig. 4) ses, at Sydgavlen har haft tilsvarende Former. Tværs over Gavlen fortsættes Gesimsen fra Kirkens Østparti, men Arkadefrisen er her afløst af en enklere Buefrise, og denne Form er fortsat blevet anvendt i Kirkens vestlige Dele*. Langs Gavllinjerne løber stigende Rundbuer, og Gavlfeltet, der forneden

* Den nymurede Arkadefrise paa søndre Korsarms Vestside svarer ikke til det oprindelige Forhold; derimod staar paa den østligste Del af Skibets Sydside den oprindelige Gesims, med et simpelt Savskifte over Buefrisen i Stedet for den ellers anvendte svære Savsnitfrise med vekslende runde og skarprykkede Led (Fig. 4).

begrænses af en to Skifter høj Rundstav, deles af fire forsænkede Søjlestave med Hjørneknops-Kapitæler og -Baser, een under hveranden af Buernes Konsoller; de svarer til Halvsøjlerne i Korsfløjens oprindelige Gavlvinduer. I det midterste Blændingsfelt findes en oprindelig, rundbuet Aabning, hvori en Klokke hænger. Gavlkammene fik senere paamuret Kantakker, som nu atter er fjærnede.

Vest for Portalen begynder en ny og *rigere Sokkel*, der løber om paa Korsfløjenes Vestside og senere er fortsat paa hele Skibets Nordside (det tilsvarende

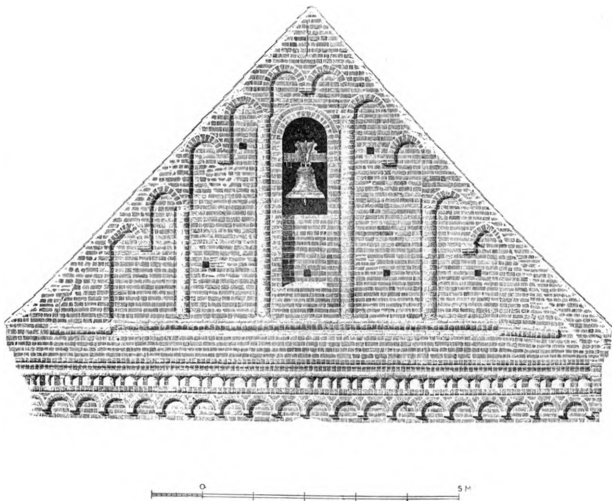
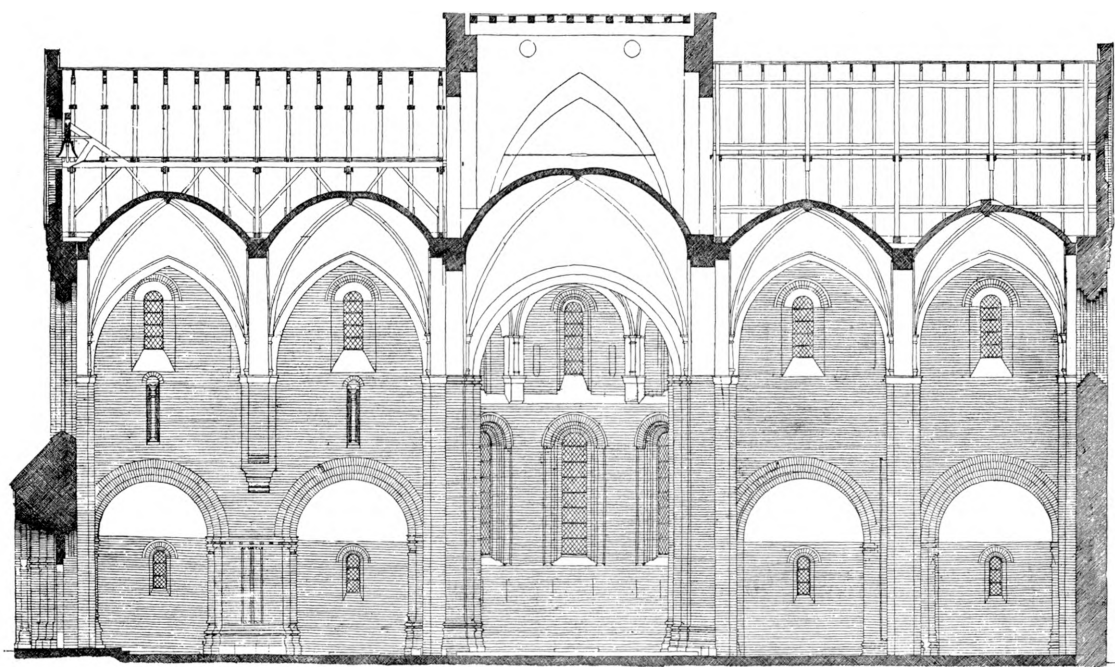

Fig. 11. Ringsted. Nordre Korsarms Gavl. 1:150.
Efter Clemmensen.

Parti af Sydsiden har skullet dækkes af Klosterets Korsgang og fik derfor enklere Former). Det er den samme Sokkel, som ogsaa med stor Forkærlighed er benyttet ved Cistercienserkirken i Sorø (sml. S. 21 og S. 36 forned). Den har tre Afsæt, alle med Skraakant, det underste et Granitskifte; mellem de to øvre Afsæt er i en Meters Afstand anbragt smaa lodrette, fasede Søjlestave, der har tærningformede Baser og bærer en vandret gennemløbende, udkragende Rundstav.

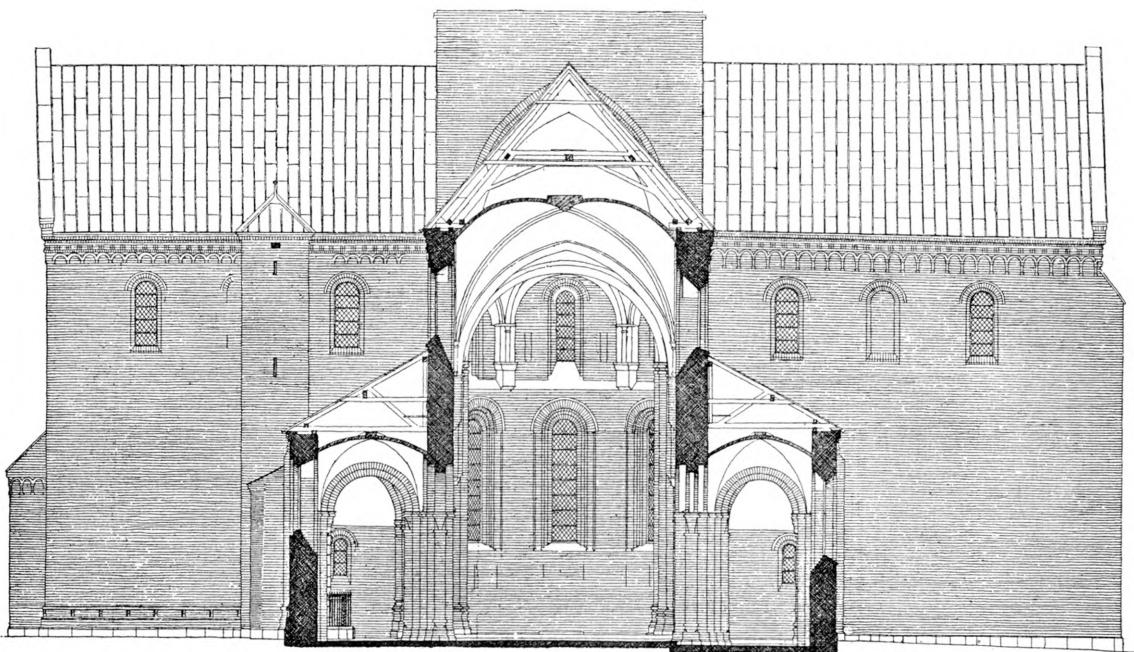
Mellem Korsfløjene og Korsskæringsfaget opførtes høje, falsede, af flade Pilastre baarne Arkadebuer i Lighed med Korbuen, og en fjerde Bue afgrænsede Korsskæringsfaget imod Midtskibet, hvor Pilastrene dog ikke er ført helt til Gulvet men først krager ud o. 6 m oppe i Murene. I Sammenhæng med Tværskibet opførtes nemlig nu det østligste Stykke af det treskibede Langhus, efter almindeligt basilikalt System, med Arkadebuer mellem Sideskibene og det højere Midtskib, hvis Overmure har Vinduer ovenover Sideskibenes Tage.

Mogens Clemmensen har, først og fremmest ud fra de meget tydelige lod-

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30-1.

Fig. 12. Ringsted. Tværsnit af Korsskæring og Korsarme, set mod Øst. 1:300.
Efter Clemmensen.

0 5 10 15 20 25 30 35 40 M.

Fig. 13. Ringsted. Tværsnit af Skibet, set mod Øst. 1:300. Efter Clemmensen.

Fig. 14. Ringsted. Længdesnit, set mod Syd. 1:300. Med de gamle Højkirkehvælv, Skjoldefrisen i oprindelig Højde, Alter og Korstole i Korsskæringen.
Før Storcks Istandsættelse.

rette Fortandinger i Høj Kirkemurene, paavist, at man i denne Byggeperiode har fuldført ikke blot Skibets første Fag, men ogsaa et Stykke af det næste, hvis halve Arkadebuer maa være muret op mod Østhjørnerne af den endnu staaende Fraadstenskirkens Skib (sml. Fig. 6). Det er sikkert af denne Grund, at den anden Arkadebue i Sydsiden har faaet sit uregelmæssige, svagt tilspidsede Forløb (Fig. 14).

Mellem Korsfløjene og Sideskibene er der falsede Arkadebuer, Nordsidens med glatte Pilastre, Sydsidens med to tætstillede Trekvartsøjler adskilte af en skarprygget Stav, ligesom paa Pillen i nordre Korsarm, og med Hjørneblade paa Kapitæl og Base, som iøvrigt er simpelt cylindriske, begge dog med Skafring. Hertil svarer en forsænket Trekvartsøjle i Gjordbuepillerne mellem de to første Fag i søndre Sideskib (dog kun oprindelig i den ene mod Midtskibet vendende Side, Clemmensen Pl. XVI, N; Pillen ved Ydervæggen stammer fra H. Storcks Restaurering).

Formerne er i alt væsentlig de samme som findes i nordre Korsfløjs Østparti, og ogsaa Sokler og Vederlagsbaand har i denne ældste Del af Skibet de samme attiske Profiler og hulede Skraakantsled som findes i Kirkens østligere Dele, Kor og Tværskib. Endelig skal nævnes, at Østpartiets afrundede Hjørner med foldede Hjørneblade endnu findes her (Fig. 9), medens de kun undtagelsesvis anvendes i Vestpartiet. Sideskibene har ingen oprindelige Vinduer bevaret, i Høj kirken findes eet over hver Arkadebue, smiget, med aftrappet Saalbænk, og med en Fals ved den ydre Murflugt.

Nær Hjørnet mellem det søndre Sideskib og den tilstødende Korsfløj findes to forskellige, nu tilmurede *Døre* ud til Klostergangen. Den ene, der sidder inde i Korsfløjen, er fladbuget og falset og sandsynligvis helt fra den senere Middelalder, medens det forholder sig mere tvivlsomt med den anden, der sidder i Sideskibets Østfag. Ogsaa den er fladbuget, men paa den mod Kirken vendende Side, hvor den er indfattet i en fladbuget Blænding med afrundede Kanter, og hvor der paa romansk Vis findes Stængebomhuller i Dørfalsen, synes Murværket oprindeligt; udvendig er den derimod indfattet i en spidsbuget Blænding med højgotiske Profiler, som tyder paa en Ombygning i 1300'erne.

Indenfor dette tredje Byggeafsnit, eller muligvis først i det næste, er man skredet til *en Ombygning af den forholdsvis lave Apsis*, hvorved Koret blev rummeligere og festligere belyst, bedre svarende til Forholdene i det prægtige Tværskib. Ombygningen var af en dobbelt Art. De oprindelige, enkle Vinduer erstattedes af tre større og rigere formede, i Hovedsagen svarende til Gavlvinduerne i Tværskibet med deres Rundstave og Halvsøjler; de nye Vinduer anbragtes o. 1,50 m højere over Gulvet end de gamle. Men desuden har man ved samme Lejlighed eller ganske kort Tid senere nedtaget den oprindelige Halvkuppelhvælving og ført Apsis op til omtrent samme Højde

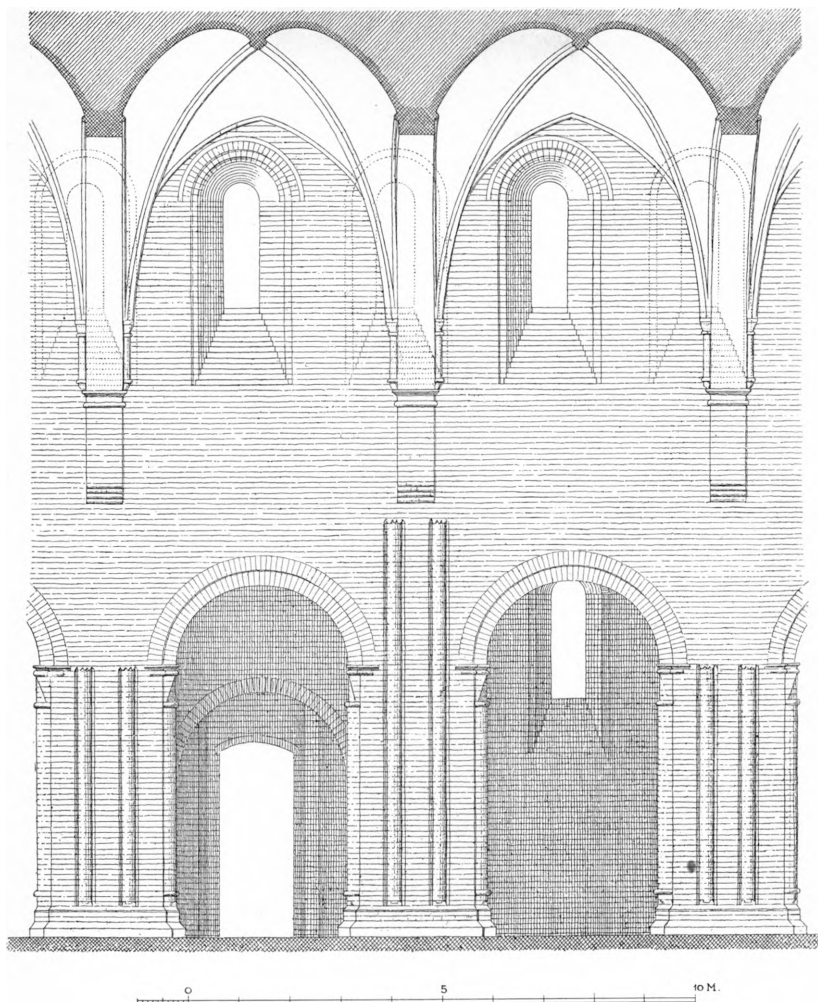

Fig. 15. Ringsted. Fjerde og femte Fag af Midtskibets Nordside (S. 130 ff.). 1:150.
Efter Clemmensen.

som Koret. Muren i det paabyggede øvre Stokværk er betydelig tyndere end forneden i Apsis og trækker sig indvendig i Kirken stærkt tilbage. Udvendig hviler den paabyggede Mur paa en afrundet Udkræning, og afsluttedes tidligere under Gesimsen med en almindelig Buefrise, den samme som vi har fundet anvendt i den tredje og muligvis allerede i den anden Byggeperiode (Tværskibets Kapeller); den nuværende Arkadefrise, svarende til Korets, stammer fra Chr. Hansens Restaurering i 1868. I Apsidens øvre Stokværk anbragtes tæt ved hinanden fem højtstående Vinduer, af hvilke dog nu kun det midterste er i Brug, medens de to andre af de nuværende stammer fra Overhvælvningens Tid. Midtvinduet er smiget, men har baade udvendig og indvendig en Fals nærmest Murflugten; det svarer heri ganske til Vinduerne i

Skibets vestlige Del, men allerede Vinduerne i Skibets Østfag har dog udvendig de samme False.

Da Apsiden nu var lige saa høj som Koret, kunde den ikke dækkes af et Halvkuppelhvælv, og vi har da her det i dansk Arkitektur enestaaende Tilfælde, at Apsis har staaet med Bjælkeloft. Mogens Clemmensen har forklaret nogle smalle Spalter eller Riller i Murværket, dels udenom Midtvinduet dels helt henne ved Siderne, som Anlæg for Skraastivere eller Konsoller af Træ, der har tjent til Støtte for Loftet.

Fjerde Byggeafsnit. Fuldførelsen af Skibet. Med de foran beskrevne Bygearbejder er vi sandsynligvis naaet frem til Aaret 1170. Ved den mindeværdige Sankt Hansdags Fest blev da Knud Lavards Helgenlevninger, som allerede 1146 var optaget af Graven, højtidelig skrinlagt af Ærkebiskop Eskil og hentsat paa Kirkens Højalter, efter at Knud ved en Pavebulle af 8. Novbr. 1169 officielt var blevet optaget i de anerkendte Helgeners Tal. Ved samme Lejlighed blev ogsaa Valdemars unge Søn Knud kronet, og disse to enestaaende Begivenheder overværedes af en meget anselig Forsamling. Kor og Tværskib maa dengang have staaet færdige, og den nye Kirke har midlertidig været sammenbygget med det gamle Skib (sml. Clemmensen, Pl. III), hvis Nedrivning nu maatte paabegyndes, for at Opførelsen af det nye Langhus kunde fortsættes. Materialet fra Fraadstensmurene er, som foran nævnt, benyttet til Soklerne i den vestlige Del af Skibet (nu overalt fornyet). Da Valdemar den Stores uægte Søn Kristoffer i 1173 skulde begraves i Ringsted, anbragtes hans Grav tæt sydøst for Knud Lavards i Hjørnet af det gamle Kor, som dengang forlængst var nedrevet*. Derimod er der et Forhold ved Valdemar den Stores Grav ved Siden af, som tyder paa, at den først er anlagt efter Valdemar Sejrs Tronbestigelse i 1202, og at man i 1182 har maattet give Kongen en midlertidig Begravelse (sml. S. 164). Aarsagen hertil kan kun have været den, at Byggearbejderne paa Skibet nu virkede forstyrrende.

Skibet fik ialt kun seks Arkadefag (mod ni i Sorø). Det nuværende Vestfag, der var blevet nedrevet efter Branden i 1806, er nyopført af H. Storck paa Grundlag af de fremgravne Fundamenter, og der blev ved Undersøgelsen af disse fundet Spor af, at Kirken er tænkt fortsat yderligere et Stykke mod Vest. I nordre Sideskibs nordvestre Hjørne er der nemlig anlagt en falset Gjordbuepille, mod hvilken Gavlen senere er muret uden at være i Forbandt dermed. Paa Skibets Nordside har man fortsat anvendt den ejendommelige Stavsokkel, som begyndte vest for Tværskibets Nordportal. Baade den og ogsaa Højkirkens Nordside-Gesims, som svarer til den der findes paa den ældste Del af Skibet, med Buefrise under det svære Savsnit, er nu helt for-

* Kristoffers Grav er ødelagt, men laa i Følge Gravkatalogen syd for Faderens. Der er ingen Grund til at tro, at han ikke straks skulde have faaet sin endelige Grav.

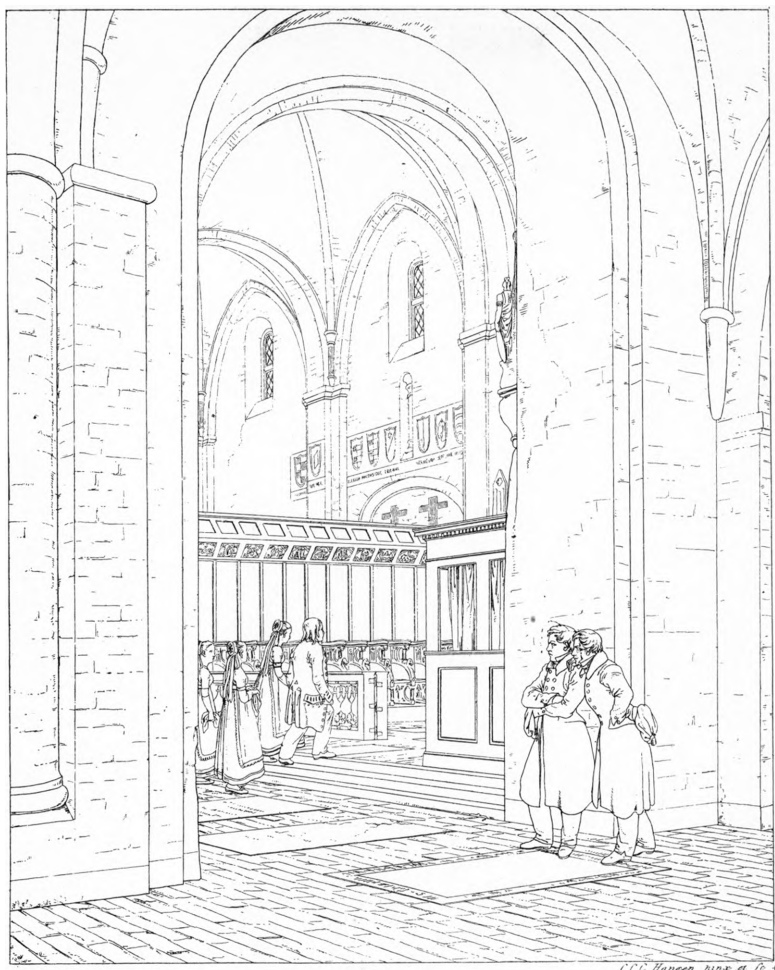

Fig. 16. Ringsted. Bondebryllop. Stik af Const. Hansen 1829. Blik fra søndre Sideskibs østligste Arkade ind i Korsskæringen og nordre Korsarm.

nyede, men paa Grundlag af tydelige Spor i Murværket. Paa Høj Kirkens Sydside er Gesimsen endnu bevaret i oprindelig Skikkelse. Det (S. 122, Anm.) omtalte simplere Savskifte er her vest for Fortandingen atter opgivet til Fordel for den ældre rigere Form (Fig. 4); øverst over Hulkanten findes paa denne Side to Udkragninger med afrundet Kant, tilsammen 6 Skifter høje, og da der desuden er indskudt et Rulskifte mellem Buefrisen og Savsnitbaandet, faar Gesimsen her et uhyre massivt Præg. Sideskibenes Gesimser er nye, og der vides intet om, hvorledes de oprindelig har været.

Inde i Kirken er man i denne Byggeperiode gaaet over til enklere Sokkel- og Vederlagsprofiler. De »attiske« Profiler forsvinder helt, over Fraadstehs-sokkelens store Skraakant bygges kun en tre Skifter høj Teglstenssokkel med indhulet eller afrundet Kant, og Kragbaandene gøres kun to Skifter høje,

med Rundstav og Hulkant. Man kan imidlertid ikke derfor sige, at Formerne som Helhed bliver forenkledede i Kirkens Vestende, saaledes som det saa ofte ellers er Tilfældet ved de store Kirkebygninger, hvis Opførelse har strakt sig over et langt Tidsrum. Thi paa andre Punkter gaar man over til en rigere Udsmykning end i Skibets Østfag. Medens Arkadepillerne her — maaske af Hensyn til Korstoleværket, som sikkert strakte sig saa langt ned i Kirken — har en ganske glat Side ind mod Midtskibet, endog uden Sokkel, er Sökkelen paa de vestligere Piller ogsaa ført rundt om denne Side, hvor der desuden er anbragt forsænkede Halvsøjlepar svarende til dem mellem Arkaderne i søndre Korsfløj (Fig. 15). Virkningsfuld er den rytmiske Vekslen i disse Halvsøjlers Længde, idet hvert andet Par strækker sig op over Arkadebuerne Overkant, hvert andet kun til Underkanten af deres Vederlagsbaand, som i Sydsiden er ført igennem tværs over Pillen (sml. Forskellen mellem Pillerne i Korsfløjene). Paa de tre andre, rigt falsede Sider har Arkadepillerne svære, fremspringende Halvsøjler med Trapezkapitæler (ligesom allerede Halvsøjlerne ved Vestenden af det oprindelig planlagte mindre Kor, sml. S. 118) og paa Baserne store Hjørneblade af en noget anden Karakter end i Kirkens Østparti. Trapezkapitælerne er slankere end de tilsvarende i Sorø, i Sydsiden seks, i Nordsiden fem Skifter høje (i Sorø kun fire).

Halvsøjlerne ind mod Sideskibene bærer Gjordbuerne mellemste Led. Man bestemte sig nemlig til *at overhvalve Sideskibene*, og ogsaa i deres østligste Fag indbyggedes der nu Hvælvinger. Medens man i Syd blot anvendte de forhaandenværende Pilastre og Fremspring som Anlæg derfor, har man i Nordskibets Østfag haft meget Besvær med at finde en Ordning, hvad Forholdene endnu bærer Præg af. Op mod Arkaden til Tværskibet byggedes en ny Bue, og baade for denne og den følgende Gjordbue paamurede Halvsøjler paa Arkadepillerne. Ogsaa de fik Trapezkapitæler, men ganske lave og ufuldkomne (2 Skifter mod 5—6 i Kirkens Vestparti). De tilsvarende Baser har mellem Rundstaven og Hjørnebladene et skraatstillet, keglestubformet Skifte, medens de i de vestlige Fag har et lodret stillet (cylindrisk) Skifte. — Ved Ydervæggene har Gjordbuepillerne kun en enkelt Fals og mangler Sokkel. Gjordbuerne Midtled løber her af paa højtsiddende Konsoller, hvis underste Led er en i Underkanten afrundet Fraadsten. Svarende til Vægpillerne byggedes udvendige Støttestøtter eller Lisener, dog kun paa Nordsiden hvor der ingen Klostergang fandtes. De udvidedes senere, men er ved H. Storcks Restaurering blevet genopførte i det givet dem, er dog ikke konstateret ved Undersøgelsen. En enkelt af de udvidede Piller staar endnu bevaret i NØ.-Hjørnet af den lille Udbygning bag det Neergaardske Gravmonument.

Sideskibshvælvene med deres Gjordbuer er alle nybyggede ved Storcks

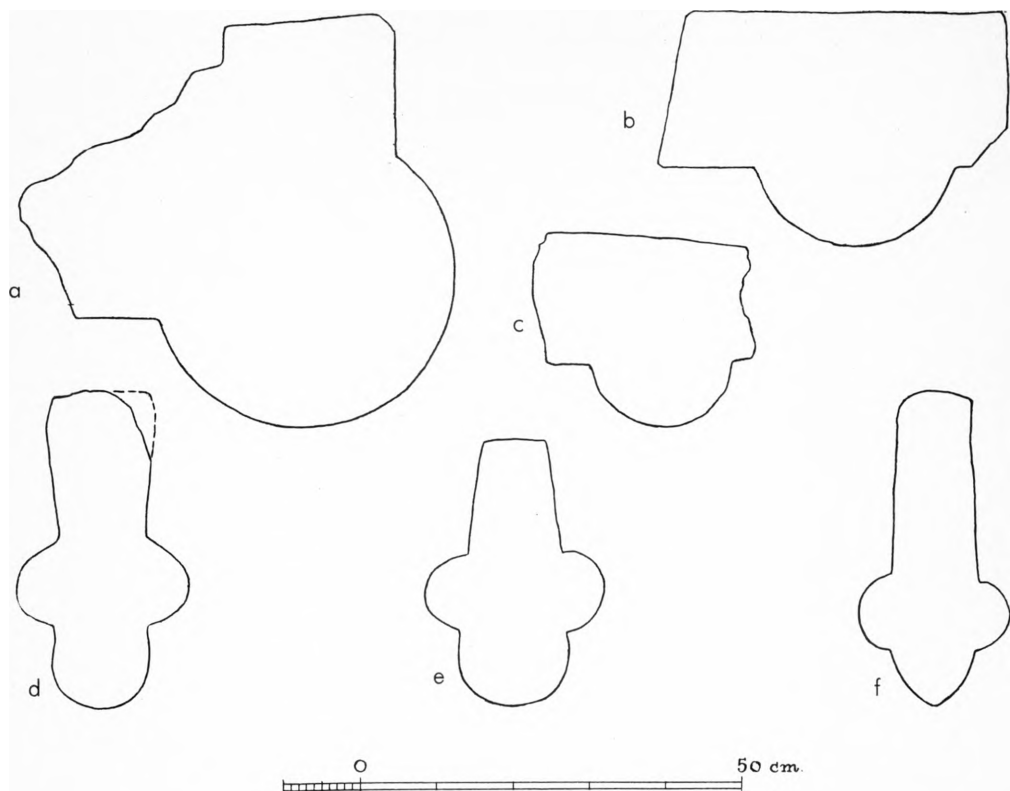

Fig. 17. Ringsted. Formsten. 1:10. a—d: af Fraadsten (S. 112), e—f: af Tegl (S. 133).
Maalt af C. G. Schultz 1935.

Restaurering, og man fandt dengang kun ganske sparsomme Spor af de oprindelige, der dog menes at have været Grathvælv som de nuværende. I Nordskibet var de blevet ombygget i gotisk Tid, medens søndre Sideskib havde pudsede Træhvælvinger fra 1816; False og Halvsøjler var her ogsaa helt bort-huggede, men Formerne konstateredes paa de fremgravne Sokler. Ogsaa Vinduerne i Sideskibene er alle nye. I Sydsiden har der tidligere sikkert ingen været, da Klostergangen maa antages at have dækket hele Muren, hvis øvre Del forøvrigt synes ommuret senere i Middelalderen. Ved Storcks Restaurering fremdroges derimod indvendig Stikkene af to af de nordre Sideskibsvinduer, der har haft retvinklet Fals udenom Smigene, men intet omløbende Fladskifte. Det sidste findes ellers ved alle de øvrige Vinduer i Kirken, ogsaa ved Højkirkevinduerne, der i Karakter svarer til Apsidens yngre Vinduesrække. Ligesom disse har de oprindelig siddet ganske tæt — meget usædvanligt for 1100-Aarene —, idet der ikke blot anbragtes eet over hver af Arkadebuerne (ligesom i Østfaget) men ogsaa eet over hver Pille (sml. Fig. 5 og 15). De sidste er senere blevet dækket af Hvælvingerne; ved et enkelt af dem er paa Buestykket fundet et paamalet, hvidt Gitterværksbaand (sml. S. 122).

I andet Fag fra Vest har begge Sideskibene bevaret Portaler, hvoraf den søndre nu er tilmuret. Ingen af dem er helt oprindelige, omend de begge er romanske. *Sydportalen* har rundbuet Dør, udvendig i en rundbuet Indramning med Helstens Stik og Fladskifte udenom to afrundede False, indvendig i en fladbuet Niche med smigede Sider; men ved Udhugning af Murværket under sidste Restaurering fandtes bag Helstens-Stikket et tagformet Spærstik af ældre Dato (Clemmensen, S. 19, Fig. 42). *Nordportalen* (Fig. 15) sidder under en gennem hele Muren gaaende, bred, rundbuet Aflastningsbue, rimeligvis oprindelig en Arkadebue ud til en nu forsvunden Udbygning (Vaabenhus). Døren er fladbuet og har ind mod Kirken Smige, der er ført lodret op til den store Bue. Udvendig findes ingen Sokkel paa dette Parti af Muren, og Døren mangler her helt False. Over Fladbuen er et tympanon-agtigt Felt i rundbuet Indramning; det har udenom Stikket et Fladskifte, som dog overskæres af den store Bue. Feltet er delt af en lodret og en vandret Rundstav, og har under Buetoppen et i en Teglsten udskaaret Hoved. — Ogsaa i andet Fag fra Øst har Nordskibet haft en Dør, som dog var senere brudt og nu ikke mere ses. Med Vestportalen og Trappehusdøren kendes saaledes ialt otte Døre paa denne Kirke.

Hvad *Vestgavlen* angaar, er den som allerede nævnt nyopført af H. Storck, paa Grundlag af en Tegning fra o. 1750, den eneste Kilde for vor Viden om dens oprindelige Udseende (Fig. 18). Det fremgaar heraf, at den har haft en lignende Blændingsdekoration som nordre Korsfløj, og at Gesimsen fra Side-murene er ført henover Gavlen. Den trekoblede Vinduesgruppe skyldes snarere en tidlig Ombygning efter Højkirkens Overhvelvning, og om den oprindelige Vestportal lader der sig paa det forhaandenværende Grundlag intet sige.

Femte Byggeafsnit. Kirkens Overhvelvning (1241—1268). Som nævnt S. 121 synes det, at Tværskibets Østkapeller med deres Apsider allerede fra først af har faaet Hvelvinger, og vi har set, at Sideskibene overhvelvedes samtidig med at hele det store Langhus opførtes, i Tiaarene efter 1170. Midtskibet, Tværskibet og Koret med den forhøjede Apsis stod derimod foreløbig med fladt Loft. En Brand, der i 1241 hærgede Kirken og Klostret, og som naturligvis først og fremmest gik ud over alt Træværk, gav imidlertid Anledning til, at man nu ved den Istandsættelse, som Kirken krævede, erstattede alle Trælofter med Ribbehvelv. Apsis, Kor og Korsskæring fik hver een Hvelving, Korsfløjene hver to, Midtskibet ialt seks, een for hvert Arkadefag og hvert Sideskibsfag. De er aflange, med Længden paa Tværs af Skibets Længderetning, modsat Sideskibshvelvene; deres Højde blev meget uensartet (se Fig. 14).

Disse Byggearbejder stod paa i omkring et kvart Aarhundrede, saaledes at Kirken først i 1268 kunde indvies paa ny. Hvelvene er af Munkesten med rygskaarne Fuger af romansk Karakter. Korsskæringens, der er videre og højere end de øvrige, hviler paa de fire høje, oprindelige Rundbuer, som om-

Fig. 18. Ringsted. Ydre, set fra Nordvest o. 1750. Efter Clemmensen.

gav den, men ellers opførtes til Støtte for Hvælvingerne spidsbuede Gjord- og Skjoldbuer paa svære, falsede Piller, der i Koret (hvor Forholdene nu er ændrede) og i Tværskibet fik høje Karnisprofiler paa Kragbaandene, i Skibet en Rundstav under en hulet Skraakant med mellemliggende glat Skifte; uforsigtig nok muredes Pillerne ikke i ordentligt Forbandt med Murene. Kapperne er Helsten svære, kuppelagtig murede, og langs deres Sammenstød med Buerne findes smaa Rundstave, der sammen med de trekløverprofilerede Ribber (med rundt eller spidst Midtblad, Fig. 17, e—f) løber ned paa Dværgsøjler med trapezagtigt Kapitæl, tragtformede Konsoller forneden og Tværringe mellem disse og Søjleskafet. Korsskæringshvælvingen har kun en enkelt spidsbuet Ribbeprofil og mangler Rundstave langs Kappesømmene. Den mangler ogsaa de svære Ringforstærkninger om Oversidens Fod, som de andre Krydshvælv har. Apsishvælv blev ligeledes bygget som Ribbehvælv, hvor Skjoldbuer og Ribber løber ned paa korte firkantede Piller med Dværgsøjler midt paa Forsiden; disse Piller staar paa andre lignende, men lidt smallere Piller med karnisprofileret Kapitæl, og disse igen paa det Fremspring, som Apsidens nedre Mur danner. Buen foran Apsis har tre Rundstavs-Tværbaand paa Undersiden, et Motiv som kendes fra Sorø Kirkes Midtskibshvælv (sml. S. 46). Koret fik oprindelig et seksribbet Hvælv (sml. Længdesnittet Fig. 14), de to Ribber afløbende ligesom Skjoldbuerne paa lignende korte Piller som Apsidens, anbragte midt for Korets Sidemure, ovenpaa de romanske Væg-

pillen, hvis Halvsøjle (S. 118) muligvis er blevet borthugget ved denne Lejlighed. Ogsaa denne seksribbede Hvælving svarede til dem, der efter 1247 indbyggedes i Sorø Kirkes Midtskib; det maa beklages, at den nedtoges ved Storcks Restaurering og erstattedes af to Krydshvælv. Ved Restaureringen nymuredes ogsaa alle Hvælvene i Midtskibet, og de gjordes nu lige høje; det tidligere Forhold fremgaar af Længdesnittet (Fig. 14). De fik nu ingen Skjoldbuer, medens Gjordbuerne kom til at hvile paa korte konsolagtig afsluttede Vægpillen, hvorved de i Murværket forsønkede Søjler, der tidligere dækkedes af de store Hvælvingsspillen, atter er blevet synlige. Paa lignende Maade og af lignende Hensyn borthuggedes ogsaa det nedre Stykke af Hvælvingsspillen i nordre Korsfløj mellem de to Kapelarkader.

Da den sydligste Hvælving i Tværskibet var blevet fornyet af Chr. Hansen i 1868, er det saaledes foruden Apsidens Hvælv kun Korsskæringens og de tre andre i Tværskibet der er oprindelige. Alle de øvrige er fornyede i vore Dage.

Overhvælvningen medførte en gennemgribende Ændring i Kirkens Belysningsforhold. I Høj kirken maatte hvert andet Vindue tilmures, og af Apsidens fem Vinduer i det øvre Stokværk var nu kun det midterste tjenligt; der murede her to nye af ganske tilsvarende Former som Midtervinduet. I Tværskibets Sidemure lukkedes det midterste af de tre Vinduer, medens man i Gavlene gik radikalere til Værks. Vi ser endnu i Nordgavlen, at man i Stedet for de tre oprindelige Vinduer har indbygget en helt ny, trekoblet, spidsbuet Vinduesgruppe af slankere Dimensioner, til begge Sider indfattet i en stor spidsbuet Blænding, udvendig med Fladskifte udenom Buestikkene og med smaa firpasformede Blændinger over de mindre Sidevinduers Top. Det synes, at der tidligere har været lignende Vinduesgrupper baade i Syd- og Vestgavlen. Paa nordre Korsfløjs Vestside samt paa Apsis opførtes Stræbepiller til Støtte for Hvælvene (Clemmensen, Fig. 6 og 45). De borttoges atter af H. Storck.

Sentmiddelalderlige Ombygninger. Der kendes intet til Byggearbejder af væsentligere Betydning i Løbet af 1300'erne, men i 1411 fik Klostret en stor Gave af Dronning Margrete²⁵, hvoraf 1500 lybske Mark skulde anvendes til »wort Closters i Ringstadhe Bygningh oc til at thække Kirken meth i thet samme wort Kloster«, og den i 1425 afdøde Abbed Peder kaldtes da ogsaa paa sin nu forsvundne Gravsten »restaurator hujus loci« (Fig. 19). De nu atter ombyggede Hvælv i nordre Sideskib, der var af almindelig gotisk Karakter, men med profilerede Ribber, var maaske bekostede for denne Gave. I de samme Aar udskiltes Korsfløjene ved lave Mure fra Korsskæringens fag, som inddroges i selve Korrummet; mod de nye Skillemure opstilledes det rigt udskaarne Korstoleværk, som samtidig anskaffedes (Fig. 14 og 16).

Ogsaa *Trappehuset* i Hjørnet mellem den nordre Korsfløj og Sideskibet maa antages at stamme fra 1400'erne. Vi véd ikke, hvor den oprindelige Adgang

til Lofterne har været, men det nuværende Trappehus er ialfald ikke samtidigt med Overhvælningen. Dets Nordside er nemlig senere muret op imod den Stræbepille, som byggedes midt paa Vestsiden af Korsfløjene til Støtte for Hvælvene. Den oprindelige Adgang til det har været ad en fladbuet Dør

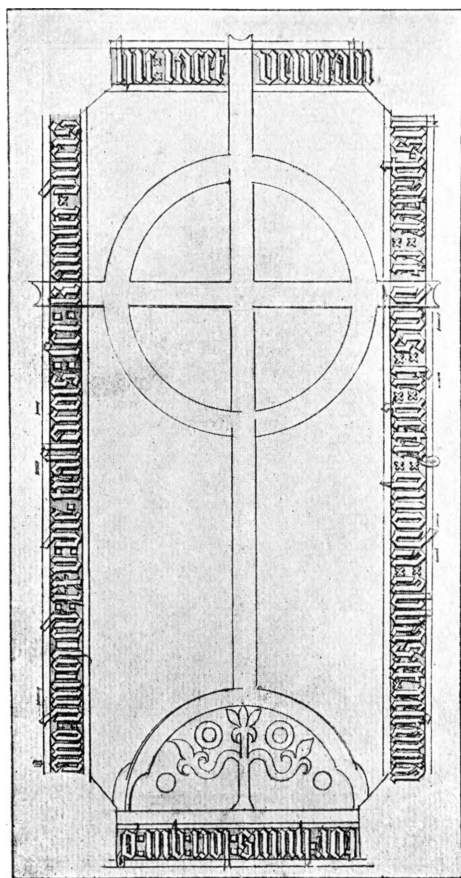

Fig. 19. Ringsted. Forsvunden Gravsten (S. 134, 173) over Abbed Peder, død 1425.
Tegning af Søren Abildgaard.

under spidsbuet Spejl inde fra Sideskibets Østfag; den nuværende Adgang fra Tværskibet er moderne.

I 1475 erfarer vi, at »den kunsterfarne Mand Matthias Kyme udi Roskilde« har bygget et *Taarn* over Korsskæringen²⁶, og i Taarnknappen indlagdes forskellige Relikvier. Det har dog rimeligvis kun været en Tagrytter som i Sorø og Roskilde, og *det nuværende Taarn* stammer først fra Tiden efter Midten af 1500'erne. Det er bygget af Munkesten, men i Krydsforbandt og opført paa fire store, spidse Aflastningsbuer, der bæres af Korskæringspillerne. Klokkestokværkets spidsbuede Glamhul-Par med rund Topplug og spidsbuet Blændingsindfatning har endnu helt gotisk Karakter; derimod viser Renais-

sancen sig i de fremspringende vandrette Baand over og under Glamhullerne. Under det nedre Baand er i Øst to smaa runde Lysglugger.

Det lanterneagtige Spir, der ses paa ældre Billeder af Kirken, har rimeligvis været det oprindelige, dets Former tyder just paa den tidlige Renaissance-tid. Det er sandsynligt, at den Dekoration med Frederik II's og Dronning Sofias Vaaben, der i 1582 maledes mellem Apsidens nedre Vinduer, og af hvilke Dronningens endnu er bevaret, hentyder til Afslutningen af Byggearbejder ved Kirken, blandt hvilke Taarnets Opførelse har været det vigtigste. Muligvis er Spiret dog endnu yngre og opført paa Foranstaltning af Landsdommer Lave Beck, som først 1592 blev Klosters Befalingsmand, og efter hvem det i Folkemunde kaldtes »Lave Becks Bikube«²⁷.

Ved samme Tid er vistnok Apsiderne paa Tværskibskapellerne blevet nedrevet og erstattede med en flad Østvæg, medens Kapellerne to og to blev sat i Forbindelse med hinanden. Det nordre Dobbeltkapel blev i 1584 efter Kongens Ordre indrettet for Landstinget, medens det søndre i den følgende Tid fik Anvendelse som Latinskole. Kapellerne selv nedreves først efter en Brand i 1806, der ellers især gik ud over Spiret og Kirkens Vestende. Ved den efterfølgende Istandsættelse 1816—17 nedreves det vestligste Fag af Skibet, og der byggedes en ny Vestfaçade i Empirestil med Valmtag, medens Taarnet fik en ganske flad Hat med Kugle og et Kors af Jærn (Fig. 14; Korset opbevares nu i Kirkemuseet). Endvidere tilmuredes Høj kirkens Vinduer, og der lagdes et fælles Tag over Midt- og Sideskibe. Murene dækkedes med Cement og kalkedes, og det søndre Sideskib fik nye pudsede Træhvælvinger²⁸.

Kirken stod saaledes det 19. Aarhundrede igennem i en sørgelig afribbet Skikkelse. Ved den af Chr. Hansen ledede Hovedreparation i Aarene 1868—69 bødedes paa enkelte af de værste Mangler. Højkirkevinduerne aabnedes atter, og Sideskibene fik paany deres selvstændige, lavereliggende Tag. Desuden ombyggedes Tværskibets Sydgavl (Clemmensens Fig. 5) og den sydligste af dets Hvælvinger.

Under Ledelse af H. Storck underkastedes Kirken endelig i Aarene 1900—1909 en gennemgribende Restaurering, hvorved den i videst mulige Udstrækning førtes tilbage til sin oprindelige Skikkelse. Tværskibskapellerne er genopført med deres forlængst nedrevne Apsider, det nedrevne Vestfag af Skibet er ligeledes genopført og en ny Gavl komponeret paa Grundlag af den tidligere omtalte Tegning og i Stil med den bevarede Nordgavl, forneden med en anselig Portal. Ogsaa Tværskibets Sydgavl og Sideskibene fik nye romanske Vinduer, Skibets og Korets Hvælvinger ombyggedes, og Taarnet over Kors-skæringen fik et enkelt Pyramidespir, da Arkitekten ikke mente at turde rekonstruere det oprindelige Renaissancespir. Pudslag og Overhvidtning fjærnedes, og Kirken staar nu baade udvendig og indvendig med de røde Tegl-

Fig. 20. Ringsted. Glaserede Gulvfliser. 1:4. Tilhøjre: en romansk med Relief, tilvenstre: en ung-gotisk med Begitning. Efter Clemmensen.

stensmure fremme som i den allerførste Tid. Andre Enkeltheder er omtalt foran under Gennemgangen af den ældre Bygningshistorie.

I Kirken er baade ved tidligere Lejligheder og især ved den sidste Restaurering fundet talrige glaserede Fliser i Kirkemuseet (det sydligste Tværskibskapel) og i Nationalmuseet. De ældste, fra o. 1200 og det følgende Aarhundrede, er reliefmønstrede og svarer ganske til dem, der er fundet i Sorø (sml. S. 52), dels rektangulære og meget svære, dels kvadratiske og noget tyndere (Clemmensen, Fig. 51—52 og Pl. XXII, 9). Særlig karakteristiske for Ringsted er nogle kvadratiske Fliser af engelsk-fransk Type fra o. 1300—1350 med enklere Monster, hvor enten Figurerne eller Bunden udenom er udført i hvid Begitning; de bedste har kronede heraldiske Løver (Fig. 20 t. v.). Fliserne er formentlig ligesom i Sorø blevet anvendt til Markering af Grave. Fra Tiden o. 1600 haves talrige glaserede Fliser med Brudstykker af Gravskrifter, og der er paa Kirkegaarden fundet en nogenlunde fuldstændig bevaret Flisebelægning over en Grav, med Indskriftfliser indenfor en Ramme af broget glaserede Liljefliser; den er bevaret og samlet henstillet i Kirkemuseet (afb. Clemmensen, S. 25, Fig. 53. Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1934, S. 53).

I Kirkemuseet opbevares, foruden Gravfund, Fliser og Bygningssten, og-

saa en *Samling af Mønter* fundne i Kirken under Restaureringsarbejderne, den ældste fra Erik Emunes Tid. De er udstillet i en enkel jærnbunden Egekiste med Paaskrift: »Dokumenten und Rechnungen.«

KALKMALERIER

Ringsted er en af de Kirker i Landet, som har de rigeste og værdifulde middelalderlige Kalkmalerier. De fleste er i Tidens Løb blevet overkalkede;

kun Skjoldefrisen har faaet Lov at staa fremme, men er gentagne Gange ommalet, senest ved H. Storcks Restaurering. Korets Malerier blev fundne i 1868 og istandsattes af Jacob Kornerup i 1880. De øvrige Malerier afdækkedes og istandsattes af Mads Henriksen under den Storck'ske Restaurering. En udførlig Beskrivelse af Billederne er givet af Poul Nørlund i Mogens Clemmensens: Ringsted Kirke, hvortil henvises. Sml. S. 122, 131.

1. Det ældste Kalkmaleri er en Krucifiksgruppe fra o. 1235, der ved sidste Restaurering blev fremdraget i nordre Korsfløj paa Pillen mellem de to østre Kapelarkader (Fig. 7). Billedet (Fig. 21), der maa have hørt til et Sidealter med tagformet Ciborieoverdækning, var malet paa et hvidtet Pudslag, der dækkede de smukke romanske Murværksdetaller paa denne Pille. Det var stærkt ødelagt af den senere paabyggede Hvælvingspille og maatte desværre bortgugges, for at den oprindelige Mur bag det kunde blive synlig; bevaret er kun det tresidede Felt, der afsluttede Billedet foroven, med et Planteornament paa hvid Bund. Da Maleriet er ældre end Hvælvingerne, er det antagelig ogsaa ældre end Kirkens Brand i 1241 (S. 132).

2. De store Billeder mellem og udenom de nedre Vinduer i Korrundingen maa stamme fra den Tid, da Kirken (1268) genindviedes efter den store Brand. De er malet paa glittet Kalkpuds, og Farveholdningen er endnu helt romansk, med blaat blandt Hovedfarverne. Bunden er graagrøn (dekomponeret?) og foroven blaa. I store Portalfelter staar Figurer, som træder paa sammenkrøbne, ondt skulende Skikkelser; men de er meget ufuldstændig bevaret og alle haardt restaureret. Den søndre Figur er Kong Erik Plovpenning, den følgende har rimeligvis været S. Knud Hertug, men kun Fødderne og Skikkelsen under dem er bevaret, den næste er Jomfru Maria med Barnet, den nordligste, tilsyneladende en Helgeninde med Palmegrene, er fortolket som S. Katharina (Fig. 23).

3. De monumentale Billeder i Korsskæringens Hvælvning (Fig. 25) er fra o. 1300 og malet paa Hvidtekalk. Den herskende Farve er lysende gulbrunt, desuden er især anvendt rødbrunt, grønt og hvidt. Omkring Billederne Majuskelindskrifter. I Østkappen fremstilles Mariæ Himmelkroning, i Sydkappen Erik Plovpenning (som kaldes »dei carus amicus«, Guds kære Ven) mellem to Huskarle eller Hovmænd, i Vestkappen S. Knud Hertug, i Nordkappen Erik Klippings Dronning Agnes. Hun har formodentlig stiftet Billederne, og da hun kaldes »fordum Danernes Dronning«, er de først malet efter Kong Eriks Død i 1286 og muligvis først efter hendes Død i 1304. Foruden de store Billeder findes i Vest og Nord smaa Sidebilleder med Fremstillinger af Erik Plovpenning's Død: han spiller Brætspil og slæbes siden bort fra Hytten, hvor han sad; han knæler i Bøn foran en Kirke, hvor en Præst læser Messe; han føres ud paa Slien og kastes i Vandet og endelig løftes hans Lig op af Fiskere, i

Fig. 21. Ringsted. Kalkmaleri i nordre Korsføj ca. 1235. Efter Clemmensen.

Fig. 22. Ringsted. Kalkmaleri i Koret af Kong Birger ca. 1350. Efter Clemmensen.

Fig. 23. Ringsted. Kalkmalerier i Korrundingen ca. 1270. Fra venstre: S. Katharina (?), Jomfru Maria med Barnet, Erik Plovpenning. Efter Clemmensen.

Fig. 24. Ringsted. Indre, set mod Øst. Før Storcks Istandsættelse. Efter Clemmensen.

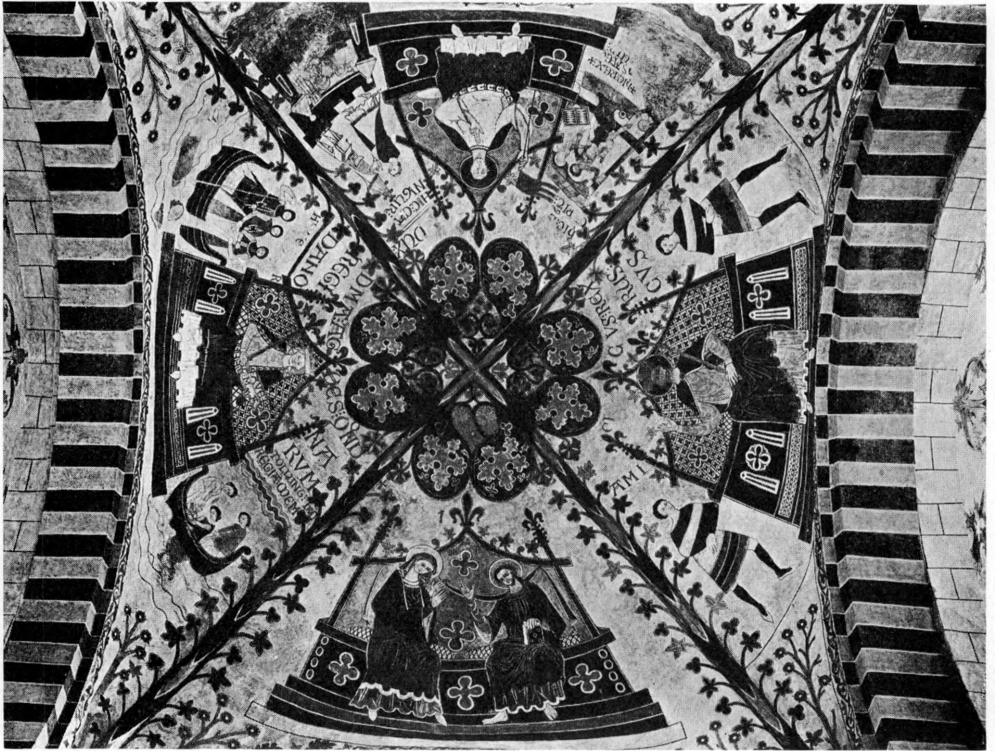
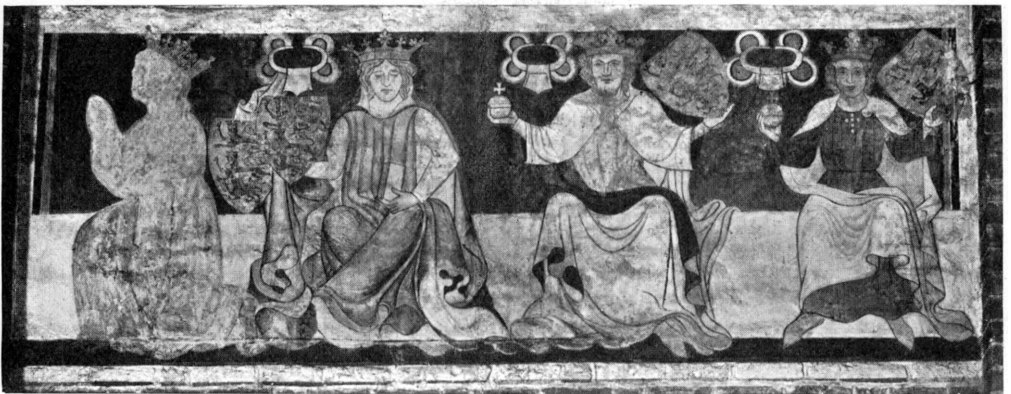

Fig. 25. Ringsted. Kalkmalerier i Korsskæringens Hvælv ca. 1300.
Efter Clemmensen.

Pig. 26. Ringsted. Kalkmaleri i Koret ca. 1300—1350. Fra venstre: formentlig Valdemar den Store,
Knud VI, Valdemar Sejv og Valdemar den unge. Efter Clemmensen.

hvis Garn det er kommet. De andre Høj kirkehvelvinger har ved samme Tid faaet en ornamental Udsmykning, som delvis er kopieret over paa de ny-opførte Hvælv (overvejende rødbrun Farve).

4. Mindefriser over de i Kirken begravede er paabegyndt allerede o. 1300, da der i Koret maledes Billeder af tronende Konger og Dronninger, de første paa Sydvæggen, de sidste paa Nordvæggen; men af de ældste, meget beskedne Friser er kun bevaret en lille Rest paa det vestligste Stykke af Nordvæggen, begrænset af to Ornamentborter. De er imidlertid blevet fortsat som Skjoldefriser paa Tværskibets Østvægge. Paa den nordøstre Korsskæringspille er o. 1300—1325 malet Hertug Knud af Estlands (Valdemar Sejrs uægte Søn) Vaaben (Fig. 28), og i søndre Korsfløj ses, mellem smukke Ornamentborter af senromansk Karakter, en Række Rammer om Skriftfelter, der rimeligvis, ligesom i Sorø (S. 54), har rummet de begravne Fruers Navne. Fyrstefriserne i Koret er blevet ommalet i første Halvdel af 1300'erne i større Format og med prægtigere Farver (blaa Baggrund, Spor af Forgyltning er fundet paa de gulbrune Kroner). Her ses paa Sydsiden fire Konger paa Rad, den første knælende, vistnok Valdemar den Store, idet Knud Lavard rimeligvis har været malet paa Apsisbuens Pille, hvor kun nogle Arkitektur-Dekorationer og Guds velsignende Haand er bevaret; de følgende formodentlig Knud VI, Valdemar Sejr og Valdemar den Unge (Fig. 26). De er alle stærkt restaurerede. Velbevaret er derimod et Billede (Fig. 22) af den svenske Kong Birger, som ved den sidste Restaurering blev fundet paa den vestligste Pille. Det synes lidt senere tilføjet; Bundfarven er her rødbrun, Kongen har grøn Kjortel og mønjerød Kappe, hans Øjne er blaa. Af Dronningefrisen er kun en enkelt Figur bevaret paa mellemste Pille, malet i rødbrun Kontur uden Dækfarver. Friserne er yderligere blevet *ommalet i 1500'ernes Midte*, hvor de legemstore Figurer iførtes Tidens Modedragter med Pelskaaber, Pufærmer og Baret og anbragtes i rige Arkader; en lille Rest heraf er bevaret paa Sydvæggen, et større Stykke paa Nordvæggen. Ogsaa Skjoldefrisen er senere blevet fortsat, men vi véd ikke rigtig hvornaar og i hvilken Udstrækning. Skjoldefrisen i Ringsted er endnu langt daarligere overleveret end Sorøfrisen (S. 53 ff.). I sin nuværende Tilstand er den en moderne Rekonstruktion udført under Arkitekt Storcks Ledelse paa Grundlag af en indgaaende heraldisk-genealogisk Betænkning fra 1904 af Arkivar A. Thiset²⁹. Som den før Restaureringen præsenterede sig (Fig. 24) stammede den fra o. 1600—1650, men var dog gentagne Gange opmalet, bl. a. 1773, stadig mere forvansket saavel hvad Navnene som de heraldiske Farver angaar. Allerede da Søren Abildgaard i 1757 aftegnede den (Fig. 29—30) var der mange Misforstaaelser og Forskrivninger, men Thiset lagde dog med Rette Abildgaards Gengivelse til Grund og foretog Rettelser i den udfra andre ældre, men mindre fuldstændige Kilder, især Marmora Danica (1739)

Fig. 27. Ringsted. Kalkmaleri. Brudstykke af Skjoldefrise fra 1500'erne, afdækket under Storcks Restaurering. Efter Clemmensen.

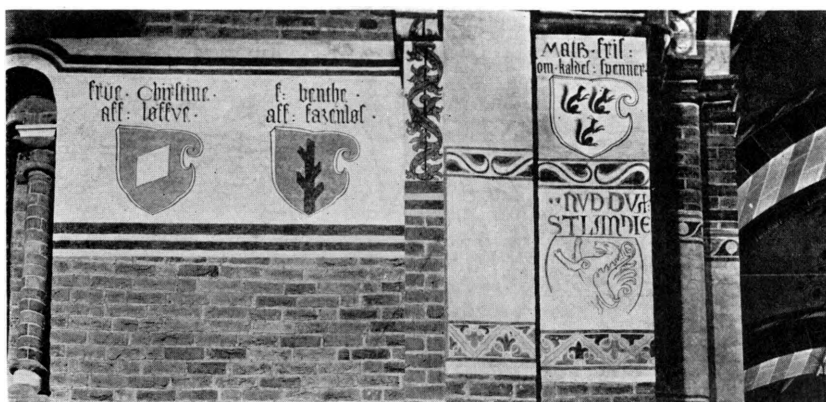

Fig. 28. Ringsted. Kalkmaleri. Skjoldefrise i nordre Korsfløj.

V. H. 1935

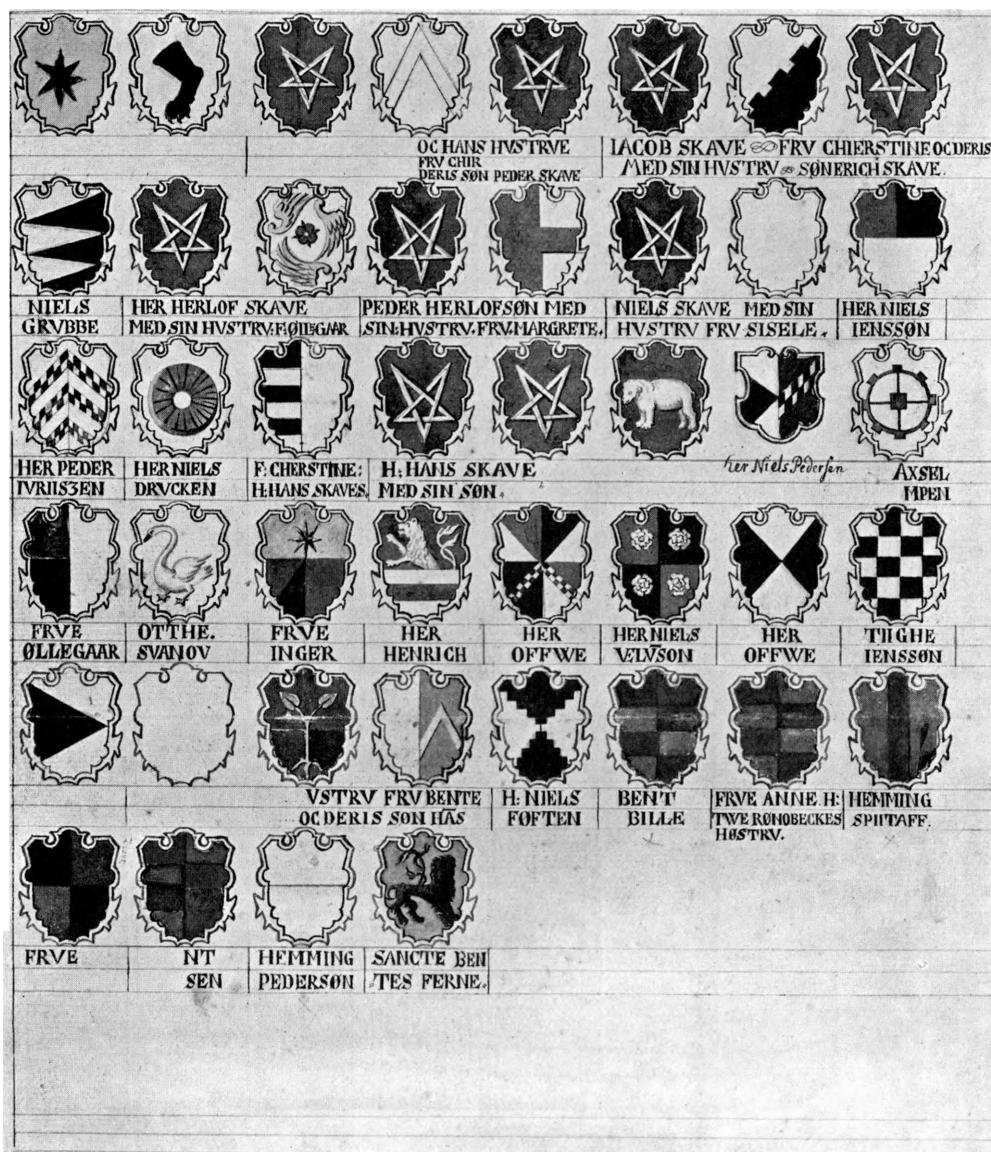

Fig. 29. Ringsted. Skjoldefrisen paa Skibets Sydside.
Farvelagt Tegning af Søren Abildgaard 1757.

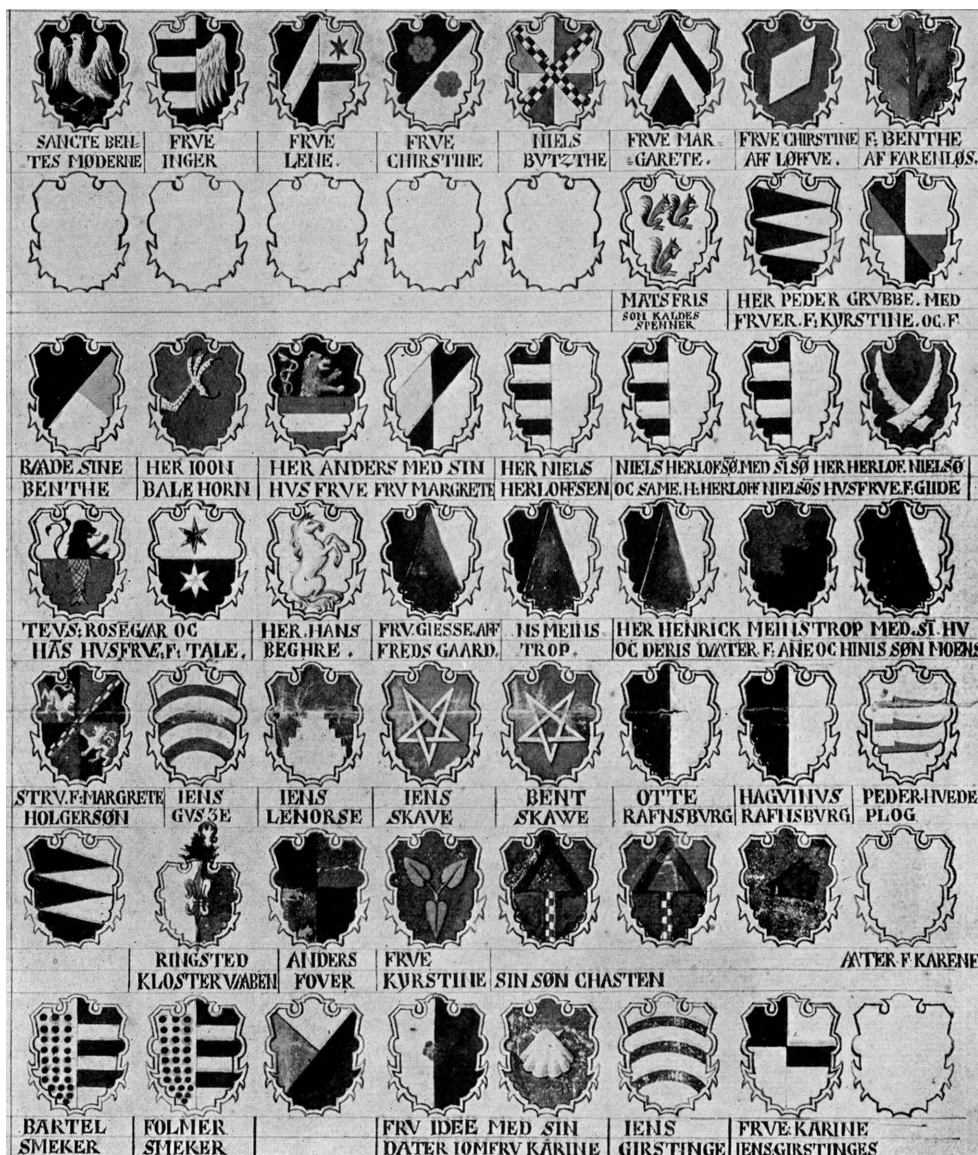

Fig. 30. Ringsted. Skjoldefrisen paa Skibets Nordside.
Farvelagt Tegning af Søren Abildgaard 1757.

og Jytte Gyldenstiernes Vaabenbog (1616)³⁰. Det Haab, at man ligesom i Sorø under Hvidtekalken og de senere Overmalinger skulde kunne finde et større Antal af de oprindelige eller ialfald ældre Vaaben, skuffedes desværre. Paa en af Hvælvingspillerne i Skibets Nordside fandtes et Vaaben tilhørende en Peder Krumpen fra o. 1400, nu nedtaget med hele den Murblok hvorpaa det er malet, og henstillet i Kirkemuseet (Clemmensen, Fig. 67). Sammen med de ovenfor omtalte paa Tværskibets Østvæg er dette det eneste middelalderlige Vaaben, som er fundet. Desuden afdækkedes et Parti med usymmetriske Renaissanceskjolde fra o. 1550—75 fordelt i to Striber over hinanden (Fig. 27), og maaske stammer Skjoldefrisen i dens udførlige Skikkelse først fra denne Tid, nærmest efter Reformationen, da den historiske Interesse baade i Sorø og Ringsted var særlig levende.

Skjoldefrisen, der af Storck er flyttet højere op end den tidlige sad, bestaar af ca. 100 Skjoldemærker fordelt i Midtskibet og nordre Korsarm (i søndre Kors kun Fragmenter). En større Del af de i Frisen nævnte Navne er ubekendte, ligesom mange af Vaabenmærkerne ikke kan henføres til nogen kendt Slægt. Størstedelen af dem, der kan identificeres, tilhører Omegnens Herremandsfolk fra 1300'erne og 1400'erne, fremfor alt de talrigt repræsenterede Skaver, hvis Gaarde i Eskildstrup (Sneslev S.) og Simendrup (Førslev S.) laa tæt syd for Ringsted. Andre er Herluf Nielsen og Niels Herlufsen (Snekken) paa Englerup (Sigersted S.), Tevs Rosengaard af Kværkeby, Fru Giese (Meinstorf) af Fredsgaarde (Sneslev S.), Landsdommer Henrik Meinstorf og hans Datter Fru Ane til Valsøgaard (i sin lange Enkestand Hofmesterinde for tre Dronninger, d. 20. Jan. 1535 myrdet paa Ringsted Landsting), Baserne til Sørup (Vetterslev S.), Jens Gyrstinge til Aas (Glumsø S.), Fru Benthe (Gammel) af Farringløse (Fig. 28). Af f jævnere boende kan nævnes Niels Pedersen (Gyldenstjerne) til Aagaard og Bregentved (jfr. Gravsten Nr. 5), Bjørn Johansen (Bjørn) til Valby (Slagelse H.), Bent Jonsson (Bille) paa Brorup Bispegaard, ogsaa ved Slagelse, og Fru Chirstine (Rud) af Løve (Løve H.).

Foruden de adelige Vaaben findes paa den nordvestre Korsskæringspille »Ringsted Klosters Vaaben«, der er bibeholdt i sin Skikkelse fra før Storcks Nymaling, med den kartoucheagtige Skjoldeform, der ogsaa er bevaret paa nogle iøvrigt meget utydelige Vaabenskjolde paa Vestvæggen i søndre Kors, men ellers er afløst af en Skjoldeform, der er laant fra det Fig. 27 gengivne Fragment. Paa Kirkens Vestvæg bag Orgelet fandtes tidligere to Fantasi-vaaben, der foregav at være Sct. Bendts fædrene og mødrene (Fig. 29 nederst og Fig. 30 øverst).

5. Paa den første af Skibets søndre Arkadepiller er malet et Billede fra o. 1400 af en velsignende Kristus iført rødbrun Kjortel med Minuskelindskrift: »hic est altitudo saluatoris« (»Her er Frelserens Højde«).³¹

6. Fra omtrent samme Tid var et Billede, hvoraf Fragmenter ved den sidste Restaurering blev fundet paa den nu borthuggede Hvælvingspille sammesteds, forestillende Erik Plovpenning med Scepter og Rigsæble, trædende paa sin Broder og Morder Abel, hvis Navn var vedføjet med Minuskier.

7. I Tværskibshvælvene findes store sengotiske Blomsterdekorationer, og Rester af lignende Dekorationer fra samme Tid er fremdraget i det nordre Sideskib. I nordre Sideskib et enkelt lille Indvielseskors.

8. I 1582 er Frederik II.s og Dronning Sophies Vaaben med vedføjede Versal-Underskrifter blevet malet mellem de nedre Vinduer i Apsiden; men kun Dronningens er bevaret. Som ovenfor anført dækker det rimeligvis over et Billede af S. Knud.

9. Over Arkaden fra Koret til det søndre Kapel findes det Knuthske Vaaben fra 1776 (Stiftamtmand Grev Eggert Christopher Knuth). Paa den tilsvarende Plads i Korets Nordside fandtes tidligere Biskop L. Harboes Vaaben, og de to Vaaben skal i Følge Reyersens være malet til Erindring om en stedfunden »Maling og Udstaffering« af Kirken i det ovennævnte Aar.

10. Kirkens yngste Kalkmaleri er et Billede af Dronning Dagmar, malet i 1916 af Joakim Skovgaard paa den nordvestre Korsskæringspille udfor hendes Grav (J. V. Christensen, S. 21).

INVENTAR

Alterbordet er fra Kirkens sidste Istandsættelse.

Alterklæder. 1. af rødt brocheret Fløjl 1690; 2. af rødt Fløjl, kantet med Guldgalioner; paa Forsiden broderet med Guld- og Sølvtraad et kronet J M [Juliane Marie] i Laurbærkrands og »D: 4 September 1775«. †3. fra 1699. Sml. Messehageler.

Knæleskammel, med udsavede Ben, dækket af nyere Fløjl; paa den grønmalede Underside et forgyldt kronet »J M Den 4 Septemb 1775«.

Altartavle (Fig. 32) i Bruskbarok med malet Aarstal 1699. Storfeltet har et Maleri paa Lærred 184 x 148 cm, af Nadverens Indstiftelse og flankeres af to Søjler med snoede, ranke-omvundne Skafter. I de gennembrudte Storvinger, der har Bruskværk og Kerubhoveder, staar Figurer af Johannes Døberen og Moses; foran Storgesimsen er anbragt en kronet Kartouche med reliefskaaret C 5; paa den brudte Topgavls Kamme hviler to Putti, af hvilke den nordre er en ringe Efterskæring. Topstykket dannes af en Kartouche med en oval Reliefskæring af Kristi Daab. En Topfigur, Gud Fader med Verdenskuglen, nævnes 1751³², men manglede 1779; nu krones Topstykket af en Straalesol, hvori Jehovahs hebraiske Navn er malet. Fodstykket har en oval Ramme med forgyldt Skriftsted (1. Cor. 11, 28) og Aarstallet »Anno 1699«. Stafferingen:

Marmorering, Hvidgraat, Guld, lidt Sort og Grønt, er fornyet ved sidste Istand-sættelse. Altertavlen, nu under Højkorets Apsisbue, stod tidligere (sml. Fig. 14) i Korsskæringen. Under hver Storsøjle fandtes (1751) »fra Jorden op til Alterbordet et knælende Træbillede med forgyldt Haar og Skæg, bærende i den ene Haand et Røgelsekar og holdende den anden Haand op til en Pude, som ligger paa Hovedet«. De stærkt ødelagte Figurer findes nu i Kirkemuseet. »En almindelig Tradition her ved Stedet (1751) vil foregive, at Alteret er en Donation af Magister Christen Blichfeld«.

Det gamle †Alter, *Højalteret*³³, der (1751) stod »strax ved den østre Gavl«, var muret af brændte Mursten, o. 9 Kvarter højt, og Altergulvet af samme Sten 1 Kvarter højt over Korgulvet. I Alterbordets Overside var der et lille firkantet Hul, hvori der skal have ligget en Stenflise over nogle Helligdomme.

Paa Alterbordet stod en nu forsvunden senkatolsk †*Fløjaltertavle*, o. 3 Alen høj paa et o. 5 Kvarter højt Fodstykke (Predella) med malede Fremstillinger, Kristus og Apostlene, paa grøn Bund. Alterskabet var til at lukke med to Par Fløje, Midtskabet og Inderfløjenes Indersider med forgyldte Relieffer, iøvrigt med Malerier. Midtskabet var delt paa langs i tre Dele, af hvilke den midterste og bredeste atter var tværdelt, de to andre tredelte. I det øvre Midtfelt var en Korsfæstelsesgruppe, herunder Jomfru Maria, vistnok den Fremstilling af »Kristi Begrædelse« som endnu er bevaret (se ndfr.). Paa Bræmmerne af hendes Klædebon ligesom paa andre af Figurernes var Rester af Indskrifter. De nordre Sidefelters Motiver var hentede fra Kristi Barndoms-historie (nederst vistnok Simeon og Anna tilbeder Jesusbarnet — i Følge Beskrivelsen dog Helligtrekongers Tilbedelse —, herover Flugten til Ægypten, øverst Jesus i Templet mellem de Skriftkloge), de søndre havde Scener af Lidelseshistorien (Korsegangen, Korsnedtageisen og nederst Gravlæggelsen). Inderfløjene havde oprindeligt haft hver 8 Helgenfigurer, fordelte i to Rækker over hinanden, men forskellige af dem var allerede i 1751 gaaet tabt; deres Navne fandtes indskaarne i Gloriernes forgyldte Kridtgrund bag dem, men var kun delvis læselige. I Nordfløjen var forneden kun to Figurer bevarede, den ene vistnok S. Erasmus (Biskop), foroven tre, nemlig Johannes Døberen, S. Jørgen, S. Egidius; den fjerde har maaske været S. Kristoffer (»sanctu. toer«); de fleste af disse hører til de saakaldte Nødhjælpere. I Sydfløjen forneden en Helgen med Bog (»sanctus... tora...?), S. Agnes, S. Magnus (iført Korkaabe) og en fjerde hvorom intet oplyses; foroven S. Katharina, S. Margaretha, S. Barbara og en Helgen med Taskelaas i Haanden (»sanctus Eben.«?) Tavlens og Dørenes Baggrund var forgyldt Kridtgrund »skateret med adskilligt fint Løvværk«, og over hver Afdeling var et »malet Gardin af Snitværk«. Paa hver af Dørens Bagsider var der to Malerier »paa Lærred« (d. v. s. Kridtgrund). Den nordre Dørs nedre Fremstilling var ret

V. H. 1930

Fig. 31. Ringsted. Prædikestol 1609.

V. H. 1930

Fig. 32. Ringsted. Altertavle 1699 (S. 147).

Fig. 33. Ringsted. Felt af Prædikestolen (S. 155).

V. H. 1930

ødelagt; antagelig har her været Jomfru Maria og nedenfor hende to Mænd med sammenlagte Hænder og Skriftbaand (»flyvende Sedler«): »O florens rosa Mater Domini speciosa ave rosa ...«; »[ro]sa formosa omnes super gloriosa ... Laude. . . .«³⁴. Den øvre Fremstilling viste Jomfru Maria med Barnet paa Skødet, vistnok modtagende de hellige tre Kongers Gaver. Den søndre Dør havde forneden et Maleri af et Tempel med en Del »Personer bedende paa Knæ« [Pinseunderet?], og over dem synes der at have været flyvende Engle med forgyldte Vinger. I det øvre Felt var Jomfru Marias Renselse: Kristus fremstilles i Templet for Præsterne; bag Maria stod en Kvinde med to Duer i en Kurv.

Det ydre Par Døre havde ligeledes været malede, men Indersidernes Malerier var ødelagte; paa den ene Yderside var derimod bevaret Jomfru Maria, kronet, med Barnet paa Armen, i Solgisel, trædende paa Maanen; paa den anden Yderside Johannes Døberen pegende paa et Lam, som han holdt paa venstre Arm.

Fra denne Tavles Midtfelt stammer en reliefskaaret Figurgruppe fra o. 1475 (Fig. 38), 47 x 50 cm, af Jomfru Maria med den af Korset nedtagne Kristus paa sit Skød; en ældre Mand (Josef af Arimathæa) støtter Kristi Hoved, en anden holder den aftagne Tornekrone; foroven staar en Yngling, sikkert Evangelisten Johannes, og en Kvinde med en Salvebuddike. Jomfru Mariæ Ansigt og en Del af Tornekronen mangler. Gamle Farver spores ikke. I Kirkemuseet.

†*Alter.* Ved Siden af Højalteret var (1751) henstillet et lille, flytteligt, men ikke mere brugeligt Alter af Eg med Bord og Tavle. Bordet, der var paa fire Ruller, havde grønmalede Fyldinger med forgyldte Lister; mellem Fyldingerne var der smaa »Billeder udskaarne efter Bæltet og derfra gik ned i en Spids, hvorpaa var malet i et lidet Skilt det jesuitiske Emblem J H S«. I Tavlens Fodstykke var udskaaaret Nadverens Indstiftelse, og herover stod i Gesimslisten et Distichon med reliefskaarne forgyldte Versaler: »In cena Christus panem vinumque sacrata Discipulis escam veraque pocla dedit. Mathe: 26. Anno« dvs.: »Ved Aftensmaaltidet indviede Kristus Brødet og Vinen og gav Disciplene sand Mad og Drikke. Math. 26. I Aaret« [Aarstallet manglede]. Selve Tavlen bestod af fire Fyldinger med forgyldte Lister og Versalindskrifter (Bibelsprog), og kronedes af en Hovedgesims baaret af to udhugne Billeder. Tavlen har sikkert været fra o. 1550—1600.

Som Alterbord ved Skriftemaalstjenesten i det sydlige Korsarms Kapel tjener en verdslig *Klædekiste* fra o. 1600, der tidligere stod i Kirkemuseet. Kisten, der er et Værkstedsarbejde af Henrik Ringerink³⁵ i Flensborg, og paa Forsiden har fire Portalfyldinger med Reliefskæringer af Korsdragningen, Korsfæstelsen, Opstandelsen og Himmelfarten, blev o. 1925 omdannet til sit nuværende Brug af Pastor Fritz Lerche.

Fig. 34. Ringsted. Alterkalk 1679.

Fig. 35. Ringsted. Alterstage 1698.

V. H. 1930

Fig. 36. Ringsted. Alterkande 1694.

Bock, Ringsted fot.

Fig. 37. Ringsted. Messehageler. Den tilvenstre fra 1690, men med ældre Krucifiks; den tilhøjre fra 1775 (S. 152).

Altersølv. Kalk, 22 cm høj, af Næstved Arbejde 1679 (Fig. 34). Stor seks-tunget Fod med graverede Versaler: »Ringsted Kierkes Kalk og Disk giort An(n)o 1679 da Sogne Præst Mag. Christen Blichfeld«; sekskantet Skaft, skiveformet Knop med Blade paa Over- og Underside, 6 Rudetoppe med graveret: I N R I V K; lille, oprindeligt Bæger med graveret Skriftsted (1. Cor. X, 15). Under Foden graveret: »W xxxvii lod 2 q.«, stemplet med Næstveds Bymærke og Mestermærke for Dionys Willadsen (Olrik 610). Samtidig *Disk* med graveret Cirkelkors og Skriftsted (1. Cor. X, 16). *Oblatæske* fra 1624, formet som en rund Æske, 9,5 cm i Tvm. Laaget har en graveret Bladkrans omkring Urne- og Gyldenstjernevaaben, Bogstaverne A W B G S og 1624 (Lensmanden, Landsdommer Axel Urne og Hustru, Birgitte Gyldenstjerne). Under Bunden Mestermærke (sml. Oversigt). *Vinkande* af kbh. Prøvesølv 1694, med den drueformede Gæk 30,5 cm høj (Fig. 36). Laaget har graverede Versaler: »Denne Ringsted Kirckis Kande er først foræret af Axel Urne Herre til Rygaard og Landsdommer i Sieland og siden Ao. 1694 omgiort oc forbedret med 23 Lod da Magr. Christen Blichfel var Sogne Prest Sammesteds og Provst ofver Ringsted Herrit«, samt latinsk Skriftsted (1. Joh. 1,7); udslidt Mestermærke. *Sygekalken* har sextunget Fod, Knop med runde Blade, Kumme med graverede Versaler: »Ringsted Kierkes Kalk oc Disk 1680«. Hertilhørende *Disk* og *Vinbeholder* med Oblatskrueprop. Ingen Stempler.

Alterstager, 57 cm høje, med svære Barokprofiler, hvilende paa tre Fodkugler (Fig. 35). Paa Fodens Overside graveret Kursivversaler: »Foræret til Ringsted Kirke af Sognepresten Mag. Christen Blichfeld Præposit. ibid. og hans k. Hustrue Johan(n)e Munkgard, Anno 1698.«

Alterkrucifiks med malmstøbt, 28 cm høj Figur, paa hamret Kors af Messingblik, i ny Tid fæstet paa et Trækors. Sikkert fra en Kiste o. 1650. Ifølge 1778-Inventariet givet af afgangne Byfoged Jørgen Jacobsen Friis.

Alterbibel, Christian III's 1550, i to Bind, paa hvis Forsider er trykt: »Henrick Holck 1552«. Paa Bindenes Indersider er skrevet: »Anno 1605 thenne bog horrer mig Dettloff Holck till medtt Rette och haffuer Jeg thend arffuitt efter mihn salige Fader Henrick Holck, Gudtt werre hanom nadig och barmhiertig. G: G: M: G: G: Dittloff Holck Egen Handtt«. Mange danske og enkelte latinske tilskrevne Marginalnoter med Udlægninger og Fortolkninger fra o. 1600. Skænket 25. Juni 1920 til Kirken af Toldassistent, Kgl. Vejer og Maaler C. P. Dyrhaug og Hustru³⁶.

Messehageler. 1. af rødt brocheret Fløjl (Fig. 371. v.) paa guldtraadsgennemvævet Bund med ældre reliefbroderet Krucifiks af Guld- og Sølvtraad og Silke. Justitsraad Gothart Braem lod Guldkorset sætte paa en ny Messehagel, som blev brugt første Gang 23. November 1690. Bruges nu ved de store Højtider sammen med Alterklæde Nr. 1, men opbevares ellers i Kirkemuseet. 2. af

Fig. 38. Ringsted. Relief fra en forsvunden Altertavle (S. 150).

V. H. 1929

Fig. 39. Ringsted. Døbefontens Kumme (S. 154).

V. H. 1936

rødt Fløjls fra 1775, kantet med Guldgalloner; paasyet reliefbroderet Krucifiks (Fig. 371. h.). Bruges sammen med Alterklæde Nr. 2 ved de almindelige Guds-tjenester³⁷. 3. af rødt nu falmet Fløjls, med paasyet Kors af Guldgalloner; sikkert den Messehagel til daglig Brug af rødt »ponceau« Fløjls med Kors af bred Guldgallon, som nævnes 1751. Det tilhørende »Bordbetræk« af rødt Plyds havde midtpaa udsyet: CBF JMG 1699. (sml. Alterstager og Altertavle). Nu i Kirkemuseet.

Alterskranke af Rundjern med Messingknopper over Opstanderne; fra o. 1800, men senere omstillet.

To enkle *Vægskabe* i Apsidens Østvæg fra sengotisk Tid, sikkert til Opbevaring af Messerede. Det ene, 120 x 97 (90) cm, har spinkle Profiler paa Ramstykker og Overstykke; glat Dør med Spor af Laas. Skabet er i ny Tid om-dannet; Døren delt i to Halvdøre, de to gamle Gangjern sat forneden, to nye og en ny Laas sat foroven; det nedre Skab tilspigret. En Tid brugt til Opbeva-ring af Gipsafstøbningerne (Side 164,166). Det andet Skab, 127 x 57 (49,5) cm, har enkel Laage, to Gangjern med rillede Kanter, firkantet Laas med ud-vendig Skyder; indvendig Spor efter to Hylder.

Skrin til Messeklæder, enkelt, firkantet, paa høj aaben Fod; nu grønmalet; paa Laaget forgyldte Kursivversaler: »Dronning Juliana Maria Gave« (sml. Knæleskammel, Alterklæde Nr. 2 og Messehagel Nr. 2).

Font, romansk, af gotlandsk Sandsten, et Arbejde af Stenmesteren Sighraf, efter Johnny Roosvals Datering³⁸ fra c. 1153—c. 1164. Den cylindriske Kumme, Tvm. 71 cm, med Midtafløb, har paa Siderne rundbuede Felter, mellem hvis Bueslag Keruber, og i Felterne Relieffer af Bebudelsen, Besøgeisen, Kristi Fødsel, de hellige tre Konger, Englen advarer Josef, Flugten til Ægypten, Ind-toget i Jerusalem (Fig. 39). Foden, hugget for sig, er formet som et omvendt Trapezkapitel med øvre Tovstav; paa Hjørnerne er Dyrehoveder i højt Re-lief, paa Siderne Bladværk. Nyt Fodstykke. (Afbildet: Clemmensen, Fig. 55; Roosval: Studier i Danmark. Fig. 33). Fonten var en Tid kasseret og stod som Blomsterkumme i en Have i Byen (Jørgen Roeds Maleri i Kunstmuseet), men blev 1850 atter skænket til Kirken³⁹.

Fad fra o. 1650, af nederlandsk Arbejde, 65 cm i Tvm. I Bunden Adam og Eva ved Kundskabens Træ; paa Randen mellem Bladværket: Hare, Løve, Hind, Hund, der bider en Kvinde, Hest, Hind og en Kvinde.

Kande af Tin, vistnok fra 1835.

†*Fontelukkelse*⁴⁰. 1751 nævnes, at Fonten stod indenfor et Gitterværk »med hele Fyldinger forneden og Dukværk foroven«. Udvendig var der paa Fyldin-gerne mod Korsgangen de fire Evangelister, paa Fyldingerne mod Kapellet: Aron, Abrahams Ofring, Lovens Givelse, Moses og Tornebusken, medens den tredie Side ned ad mod den lille Gang kun var simpelt anstrøget; indvendig

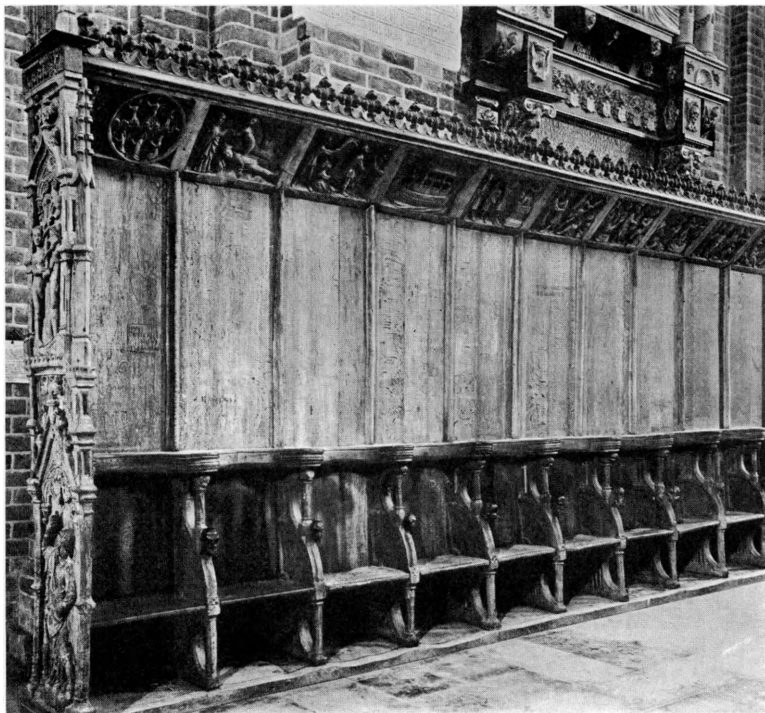

Fig. 40. Ringsted. Korstole. Nordre Række (S. 156).

V. H. 1985

var der paa hver Fylding malet en Urtepotte med Blomster. Paa Karnisen over Dukværket var malet danske Skriftsteder, over Dørene: »Stafferet Anno 1700.« »Man holder for, at Mag. Blichfeld har ladet dette Gitterværk bekoste.«

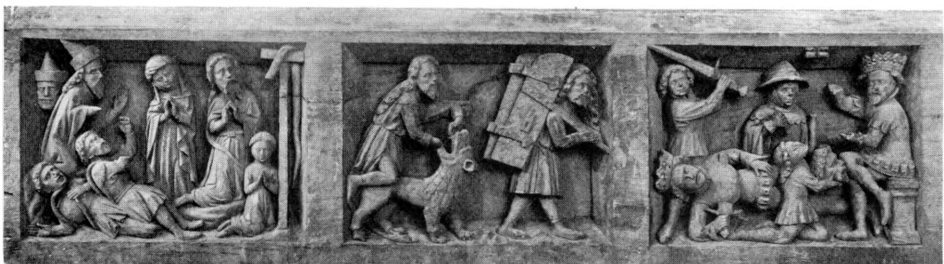
†Korgitter⁴¹. 1779 nævnes, at Koret var adskilt fra Kirken ved »et Sprinkelværk, oven paa hvilket er Billedhugger-Arbejde, og midt over dets tvende Døre er udhugget Christi Opstandelse«.

Prædikestol (Fig. 31), i Høj-Renaissance fra 1609, meget beslægtet med Prædikestolen i Sigersted (Ringsted Hrd.) og Kongestolen i Roskilde Domkirke. Stolens otte Fag, hvoraf de tre danner en Opgangbro, adskilles ved kvindelige joniske Hermer, forestillende Dyderne: Haab, Tro, Kærlighed, Klogskab, Sandhed, Styrke (to er nu uden Attributer, en tredje har en Bog). I Storfelternes nicheformede Portaler findes Relieffer af de fire Elementer og Evangelisterne med deres Tegn, staaende paa Postamenter eller Kartoucher med latinske Navne. De tre Felter paa Opgangbroen viser: »Ignis« (»Ilden«), en Kvinde med Flammebundt i Haanden og Flammeglorie staaende ved en Salamander, ligeledes i Flamme (Fig. 33), »Terra« (»Jorden«), en Kvinde med Frugtdiadem, Frugter i den ene Haand, staaende ved en Krukke med Frugter; »Aer« (»Luften«), en Kvinde med Haaret opløst i Skyer, der fylder Buefeltet; heri to blæsende Englehoveder og en Fugl, en Stork ved hendes Fødder.

Stolens sidste Felt, ind mod Væggen, forestiller det fjerde Element »Aqua« (»Vandet«), en Kvinde, støttende Haanden mod en Krukke, hvoraft Vandet vælder ud; bag hende er angivet Bølger til Hoftehøjde. Af Evangelisterne er Lukas-Typen mærkelig ved at have lokket Haar og kort Mundskæg samt Bladkrave. Buefelterne over Evangelisterne er fyldt med Skyer, hvori to blæsende Engle, hvis Aande gaar ned til Evangelisternes Øren, altsaa forestillende Inspirationen. Kartoucheformede Nedhæng med Kerubhoveder; glat Underbaldakin med Bøjler; profderet, vistnok ældre Støttestolpe; Opgang med tre glatte Fyldinger; Rygskjold med riflede Pilastre, flankerende en Portalfylding, hvori en kronet Kartouche med reliefskaaret C A; ottesidet Himmel med firdelt Underside og Topkartoucher omkring Kerubhoveder. Enkelte Dele er fornyet. Stolen staar i rensat Eg med nymalet broget Staffering og Guld, sortmalet Intarsia i nedre Smalfelter og paa Opgangen, forgyldte latinske Skriftsteder i Friserne: »Prædica verbum ... 2. Thim. 4«; »Es. 58, Clama. . .«; samt Christian IV's latinske Valgsprog paa Rygskjoldet. Paa Underbaldakinen er malet Aarstallet 1609; paa Marcus' Bog 1669, sidstnævnte henvisende til en Istandsættelse. Paa Underbaldakinen og Støttestolpen var tidligere⁴² malet: L. J. L. K. V., K. P. F. K. V. (to Kirkeværger).

Timeglas, enkelt, sikkert fra 1600'erne, nu i Kirkemuseet.

Stoleværk. Korstole af Eg, gotiske, nærbeslægtede med Roskilde Domkirkes fra 1420. De to Rækker Korstole, der nu staar langs Højkorets Syd- og Nordvæg (Fig. 40), er af ensartet Opbygning. Sidelænene har over og under Klapsæderne fritstaaende Støtepillen og Gennembrydninger, formede som gotiske Ståvværksvinduer; Forkanterne ender i frit udarbejdede Hoveder. I Armlænenes Oversider er der Taphuller. Det høje Rygpanel er glat, ved Profillister inddeelt i Felter svarende til Stolene, og kronet af en Skraa-Baldakin med Relief-skæringer. Nordsidens 13 Relieffer, i firkantede Rammer, forestiller fra Vest mod Øst følgende Scener fra Det gamle Testamente: 1. Gud skaber Himlen; 2. Evas Skabelse; 3. Kain dræber Abel, Gud taler til Kain; 4. Noahs Ark flyder paa Syndfloden; 5. Abraham og Isak (bærende Brænde), Engelen standser Abrahams Offerkniv, i Baggrunden en Vædder; 6. Jakobs Kamp med Engelen, Jakobs Drøm; 7. Josef sænkes i Brønden, Josefs Brødre viser hans Klædning for Jakob; 8. Moses slaar Vand af Klippen, Moses modtager Lovens Tavle; 9. Jøderne ofrer Guldsmykker, Guldkalven tilbedes; 10. Slinger dræber Jøderne, Kobberslangen; 11. Samson dræber Loven, bærer Gazas Porte; 12. Saul dræber sig, hans Hoved bringes til David (Fig. 41); 13. Adonia gør sig til Konge (Relieffet er nu ufuldstændigt). Den hertil svarende Vestgavl (Fig. 41 t. v.) har paa Østsiden (den indvendige Side) over Armlænshøjde et Kølbuefelt omsluttende et Relief af Johannes Evangelist med Kalken, medens Vestsiden (den udvendige Side) forneden har Mikael som Dragedræber, foroven

Bock, Ringsted fot.

Fig. 41. Ringsted. Enkeltheder af Korstolene. Øverst: tre af Sydsidens Relieffer (Nr. 1—3), der-
under tre af Nordsidens (Nr. 10—12). Forneden tilvenstre Nordsidens Vestgavl, tilhøjre Sydsidens
Vestgavl.

Eva rækkende Adam Frugten af Kundskabens Træ; Topstykket gennembrydes af tre Rækker gotiske Stavværksvinduer og krones af Krabbeblomst og Hjørnefialer.

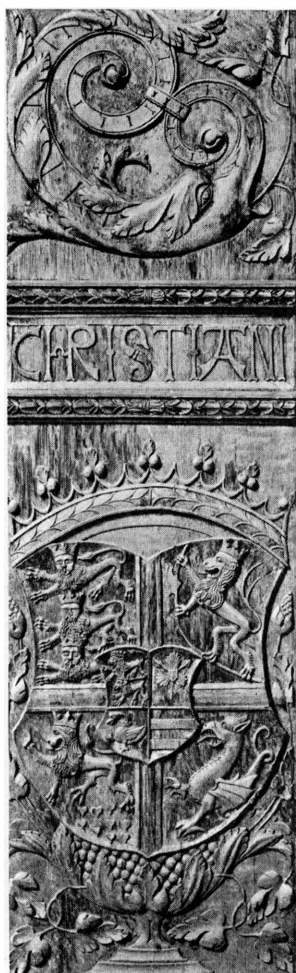
Sydsidens 13 Relieffer, i firkløverformede Rammer udenom hvilke der er Konger og Profeter med Skriftbaand, forestiller fra Øst mod Vest følgende Scener af Det nye Testamente: 1. Kristus forraades ved et Kys, Peter hugger Øret af Malchus, Kristus læger det; 2. Kristus tornekrones; 3. bærer sit Kors (Fig. 41); 4. korsfæstes; 5. gravlægges; 6. udfrier Adam og Eva af Dødsriget; 7. opstaar af Graven; 8. aabenbarer sig for Maria Magdalene og 9. for Thomas; 10. Kristi Himmelfart; 11. Pinseunderet; 12. Marias Himmelkrøning; 13. Kristus i sin Herlighed. Den hertil svarende Vestgavl (Fig. 41 t. h.) har paa Indersiden (mod Øst) et Relief af den hellige Gertrud, paa Ydersiden forneden Kristoforus, foroven et Taarn med Stavværksvinduer og Spir, medens Topstykket har Krabbegavl⁴³.

Af de 26 Sæder er 5 nye og uden Misericordier (Støttesæder), 2 nye men med paasatte gamle Misericordier. De øvrige Sæder og Misericordier hører til et ældre Sæt Korstole fra o. 1300, enkelte af dem muligvis endnu ældre. Deres Udsmykning (Fig. 44) er stadig varieret; nogle ender i Blade af senromansk Karakter, andre i Dyre-eller Fuglehoveder; under een N. 4* (Aarbøger 1927, 231, Fig. 11) er der et Ornament af to sammenslyngede Øgler. Under N. 11 og N. 9 (Aarbøger Fig. 6 og 7) er der Skjolde med de midtsjællandske Adelslægter Galen- (Litle-) og Grubbe-Vaaben, under N. 8 (smst. Fig. 8) med Udson-Vaaben, under S. 5 (smst. Fig. 9) med et ukendt Vaaben⁴⁴. Skjoldformerne kan ikke være ældre end Tiden o. 1300, medens Ornamentikkens Karakter snarest er senromansk.

Østgavlene, Kronlisterne, nogle Rygpaneler og enkelte Dele er nye. Renset Eg med svage Spor af Farver og Forgyltning. 1751 nævnes, at der da var 11 Stole paa hver Side, men at to var borttaget for at faa Døre ud til Kapellerne (d. v. s. Korsarmene). Korstolene, der bærer adskillige indskaarne Navne, det ældste fra 1588, stammende fra Latinskolens Disciple, stod før i Kors-skæringen (S. 134), men blev ved den sidste Istandsættelse flyttet op i Høj-koret.

†*Skriftestole*⁴⁵, i Koret. Paa Døren til Sognepræstens Skriftestol var (1751) to udskaarne og illuminerede danske Vaaben; det ene, som manglede det ditmarske og delmenhorstske i Hjerteskjoldet, var kronet af en aaben Krone, hvorover med ophævede Bogstaver: »Christiani« [3.]; det andet, som i Hjerteskjoldet havde »tre hvide Tværbjælker i et rødt Felt, hvorover var draget paa Skak ... en aaben spids Krone«, var Dronningens: »Dorothee«. De to Ungrenaissance-Fyldinger (Fig. 42), 96 x 30,5 cm, i ny Ramme, opbevares nu i

* N.: Nordsidens, S.: Sydsidens Stader; Numrene er regnet fra Vest.

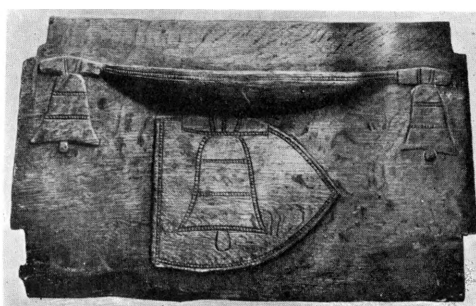
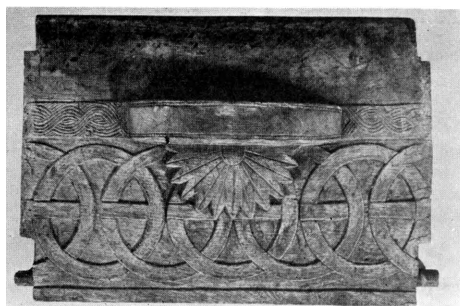
Bock, Ringsted fot.

Fig. 42. Ringsted. To Dørfyldinger fra Sognepræstens Skriftestol (S. 158). Nu i Kirkemuseet.

P. N. 1930

Fig. 43. Enkelthed af Erik Menveds Gravplade (S. 168).

Bock, Ringsted fot.

Fig. 44. Ringsted. Misericordier i Korstolene (S. 158), den til højre med Udson-Vaabenet. Efter Aarbøger 1927.

Kirkemuseet. Renset Eg. Kapellanens Skriftestol, som (1751) fandtes lige under Iver Berthelsens Epitaf, havde med »ophævede Bogstaver« Indskriften: »Else M. Ivers« (sml. Gravsten Nr. 15).

Stolestader, lukkede, i Høj-Renaissance fra 1591. De to bredere Østfag har noget rigere Bueslag med Fladsnit-Kassetteværk, medens de almindelige Stagedavle har Rundbueportaler med kannellerede Pilastre og glatte Bueslag; Trekantgavlene har tre Lysetoppe. Dørene har tilsvarende rundbuede Portalfyldinger og foroven en smal liggende Profilfylding. Sydsidens næstøstligste Dør har reliefskaarne Versaler: »Ano Domi[!] 1591«; i Nordsidens næstøstlige Gavl er indskaaret et G og reliefskaaret et P forneden i og samtidigt med Kassetteværksbueslaget; i Sydsidens næstøstre Sydgavl er i Buehjørnet indskaaret: L M P 1598. Vestpanelerne har en Del gamle Portalfyldinger, antagelig de oprindelige Østpaneler. Stolene, der for en Del er moderne Efterskæringer, staar i rensset Eg. Paa en af Sydrækkens Døre er anbragt en Sølvplade fra o. 1800 med Indskrift: »Tilhører Amtsstuegaarden«. 1779 nævnes, at der i Kirken var fire Rader Stole, med 20 i hver, men »ikkun 8 indlukte Stole«.

Tre *Pengeblokke*, enkle, med Jernbeslag, stammer antagelig fra 1600'erne.

Tre *Pengebøsser*, af Messing, blev anskaffet 1856 (Rgsk.).

Orgel og *Orgelpulpitur* i Kirkens Vestende er moderne. †*Orgel*⁴⁶ blev skænket af Provst Blichfeld 1704. Det lille Værk paa 10 Stemmer havde kun »et Claveer uden Pedalier«, men da alle Piberne var af Bly og Kirken var stor og høj, havde det dog »en fuldkommen Resonance«. De store Piber var ordnede i tre halvrunde Grupper, hvorimellem de kortere Piber var anbragt. Herunder fandtes to udskaarne Vaaben, det ene med en harpespillende Havfrue, det andet skraadelt med en Kirke og en Arm holdende en Krone, samt malet Aarstallet 1704. Ramværket, der havde to Størvinger med Løvværk i »durchbrækket« Arbejde, stod med Egetræet malet mørkebrunt og hvide og forgyldte Zirater. Pulpituret hvilede paa to runde Piller og havde tolv Fyldinger, hvori Apostlene med deres Tegn og Navne var malede.

Malerier og Indskrifttavler. I de to Nordkapeller er ophængt 37 ensartede Trætavler, 53 x 51 cm, med malede Vaaben, Navne og Datoer for Landsdommerne ved Sjællandsfar Landsting 1580—1785. For de ældre Tavlers Vedkommende kan forskellige Grupper udskilles, de yngre er Enkeltarbejder; den sidste er malet paa Lærred⁴⁷.

Paa nordre Sideskibs Væg hænger en Træ-Tavle, 200 x 137 cm, i enkel Profilramme, med lang rimet Indskrift om Landstinget. Gul Fraktur paa sort. Paa søndre Sideskibs Væg hænger en tilsvarende Tavle, 158 x 114 cm, med rimet Indskrift rettet til de Besøgende om Kirkens historiske Betydning. Paa nordre Korsarms Væg meddeler en tredje Tavle, 158 x 113 cm, en kort Oversigt over Kongegravene. Tavlerne blev malet 1856 (Rgsk.).

Maleri, paa Lærred, af Fremstillingen i Templet. Skænket af Kunstneren, J. Roed, 1888 (Kaldsbog). Paa Nordre Korsarms Vestvæg.

**Ligbaare*, med Udskæring og Aarstallet 1678, er afgivet til Nationalmuseet.

Lysekroner af Malm. 1. Med 2x8 Arme, Dobbelt-Ørn som Topfigur, og paa Hængekuglen graveret: »Til Guds Ære og lians Huses Prydelse er denne Liusekrone foræred til Ringsted Kirke af Mag. Christen Blichfeld Proust og Sogneprest ibidem og hans Kieriste Johanne Munkgaard Anno 1701«. Kronen hang (1751) i en rødmalet Jernstang med 19 forgyldte Kugler og rødt Løv-værk tæt ved Haandfanget; nu i Søndre Korsarm. 2. Større, med 2x8 Arme, af hvilke det nedre Sæt har »et lidet pousseret Malmbillede«. Som Topfigur var (1751) Jupiter ridende paa en Ørn; nu krones Topkuglen, der er af Træ, af en Dobbelt-Ørn; Hængekuglen har en trelinjet Versal-Indskrift: »Herunder hviler forðum Bye oc Raadstueschriver Jørgen Nielsen[!] Rotenburg Den sal. Mand har bekosted mig i sin Levestand Gud lønne ham derfor i Himlens Land Anen[!]. Død Ao. 1737 den 31. Januari«. Kronen hænger i en 13-leddet Stang, fornedet med Løvværk. Nu i Nordre Korsarm.

Urværk i Taarnet, af Jern, istandsat 1818 (Rgsk.). †*Scjerværk* blev istandsat 1730 af Johan Galle, Urmager i Næstved, da det »gik ganske urigtigt og iblandt stod stille, hvad der foraarsagede stor Uorden om Tiden saavel for Menigheden som for rejsende Folk, der idelig baade Nat og Dag passerer gennem Ringsted« (Rgsk.).

Klokker. De tre ensartede Klokker er støbte af J. C. & H. Gamst, Kjøbenhavn. De to største, Tvm. 116 og 97 cm, er fra 1816 og hænger i Taarnet; den mindste, Tvm. 85 cm, er fra 1833 og hænger i Nordre Korsarms Gavl. Sidstnævnte havde for Omstøbningen en Majuskelindskrift: »Fui fu(n)data t(em)-p(or)e cenatoris(l) Joh(ann)is Gvy[t]ha s(øn) et p(ro)vis[o]ris Nicholai d(i)c(t)i Kudich. Anno D(omi)ni MCCXXXVI in vig[i]l[i]a corp[or]is [Christi] in honore b(eati) Erici« (»Jeg blev støbt i Raadmand Johannes Gvythasøns og Forstander Niels kaldet Kudichs Tid i Herrens Aar 1236 paa Aftenen før [Kristi] Legems [Fest] til Ære for den salige Erik«), Aarstallet er her gengivet som paa Tegningen, men det man antages, at det har været: MCCCXXXVI (1336). Kristi Legems Fest blev først almindeligt fejret efter 1311. Om Klokken oprindelig har hørt hjemme i Klosterkirken, er tvivlsomt⁴⁸.

Tidligere fandtes fire †Klokker: 1. Med »Munke- og næsten ulæselige Bogstaver«: Help H Jhesus Maria Anna et sancte Suanna[!] ora pro nobes[!].

2. Med »næsten ulæselige Munkebogstaver«: »Anno Domini MCCCCCXIII hoc opus completum et ipo [est ipso] die Olavi regis« (»I Herrens Aar 1514 er dette Værk fuldendt paa selve Kong Olafs Dag«); herunder: »toer klokestepere«.

3. Med Versaler: »Me fecit Claus Vamdam Anno 1651«. 4. Den mindste Klokke havde ingen Indskrift⁴⁹.

GRAVMINDER

Kongegravene og andre middelalderlige Grave.

En Fortegnelse over de i Ringsted Kirke begravede Medlemmer af Valdemarernes Slægt giver et Pergamentsblad antagelig fra Slutningen af 1400'erne, den saakaldte Ringstedtavle («Tabula Ringstadiensis»), som nu findes i Kirkemuseet. Det var tidligere opsat i et lille Egetræsskab paa »den tredje sonde Pille« i Koret, fra 1808 til 1851 opbevarede det i Museet for nordiske Oldsager. Den latinske Indskrift (Fig. 49) med vedføjte Oversættelse og med fornødne Rettelser af dens mange unøjagtige Data findes i »Kongegravene«⁵³.

Ringstedtavlen nævner følgende kongelige Begravelser: 1) Knud Lavard, foran Højalteret i den ældre, af Sven Norbagger byggede Kirke. 2) Valdemar den Store, ved Knud

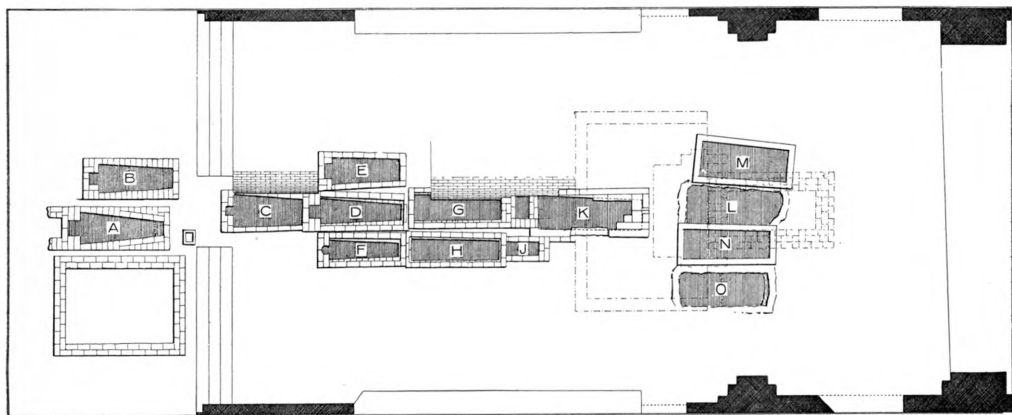

Fig. 45. Ringsted. Plan over Kongegravene, ca. 1:175. Øst til højre.

A. Valdemar den Store. B. Dronning Sofia. C. Knud den Sjette. D. Valdemar Sejr. E. Dronning Dagmar. F. Dronning Bengerd. G. Valdemar den Unge. H. Dronning Eleonora. J. Barnegrav. K. Erik Plovpenning. L. Erik Menved. M. Dronning Agnes. N. Dronning Ingeborg. O. Dronning Margrethe.

Efter »Kongegravene« (med de i 1901 fundne Grave indtegnet).

Lavards Fødder. 3) Dronning Sofia, ved Valdemars venstre Side. 4) Deres Søn Kristoffer, ved Valdemars højre Side. 5) Knud den Sjette, øst for disse. 6) Hans Søster Rikitse, ved hans venstre Side. 7) Valdemar Sejr, øst for disse to. 8) Dagmar, hans første Dronning, ved hans venstre Side. 9) Berengaria, hans anden Dronning, ved hans højre Side. 10) Valdemar den Unge, øst for disse. 11) Eleonora, hans Dronning, ved hans højre Side. 12) Hertug Knud af Laaland, Valdemar Sejrs Søn, til venstre for disse. 13) Hertug Erik af Halland, Knuds Søn, ved Siden af ham. 14) Junker Valdemar, Kristoffer I's Søn, ved Fødderne af disse to. 15) Erik Plovpenning, længere mod Øst. 16) Erik Menved, ved dennes Fødder. 17) Agnes, hans Moder, ved hans venstre Side. 18) Ingeborg, hans Dronning, ved hans højre Side. 19) Kong Birger af Sverige, syd for Ingeborg. 20) Margrethe, hans Dronning, Erik Menveds Søster, ved Birgers Side.

Kongegravene var, vistnok o. 1580, blevet markeret i Kirkens Gulv med Ligsten, som i Følge Paaskrift paa Abildgaards Tegninger (fra 1757) var »af sort skiferagtig Marmor«. Da det i 1850 paatænkte at omlægge Kirkens Gulv, blev det efter Forslag af J. J. A. Worsaae vedtaget, at man ved samme Lejlighed skulde lade de stærkt ødelagte Ligsten over Kongegravene erstatte af nye. De gamle Sten blev, med Undtagelse af Stenene over Knud Lavard og Kong Birger, nedlagt under Gulvet paa Gravene og afløst af

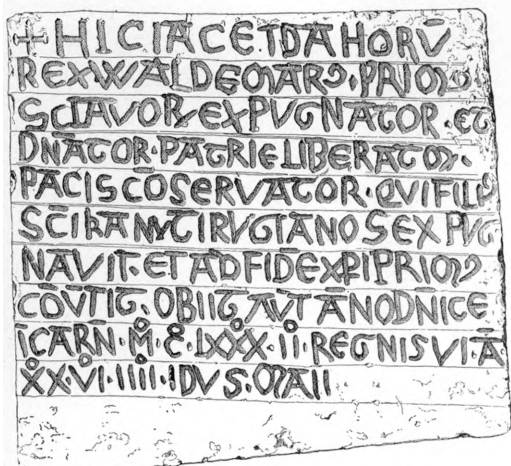

Fig. 46. Ringsted. Bagsiden af Blypladen fra Valdemar den Stores Grav.

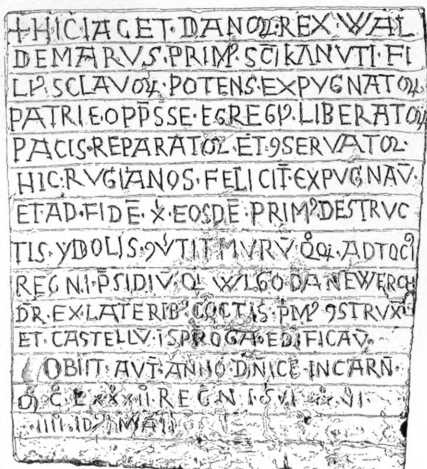

Fig. 47. Ringsted. Forsiden af Blypladen fra Valdemar den Stores Grav.

Oversættelse af Bagsidens Indskrift: »Her ligger Danernes Konge Valdemar, Vendernes første Betvinger og Behersker, Fædrelandets Befrier, Fredens Bevarer, der som Søn af Hellig Knud betvang Ryboerne og først omvendte dem til Kristi Tro. Men han døde i Aaret efter Herrens Kødspaatagelse 1182, i sin Regerings 26. Aar, den 12. Maj«.

Oversættelse af Forsidens Indskrift: »Her ligger Danernes Konge Valdemar den Første, Hellig Knuds Søn, Vendernes Betvinger, det undertrykte Fædrelands udmærkede Befrier, Fredens Genopretter og Bevarer, Han betvang lykkeligt Ryboerne og omvendte dem først til Kristi Tro efter at Afgudsbillederne var ødelagt. Ogsaa en Mur til hele Rigets Værn, hvilken almindelig kaldes Danewerch, opførte han først af brændte Sten og han opførte en Borg paa Sprogø. Men han døde i Aaret efter Herrens Kødspaatagelse 1182, i sin Regerings 26., den 12. Maj«.

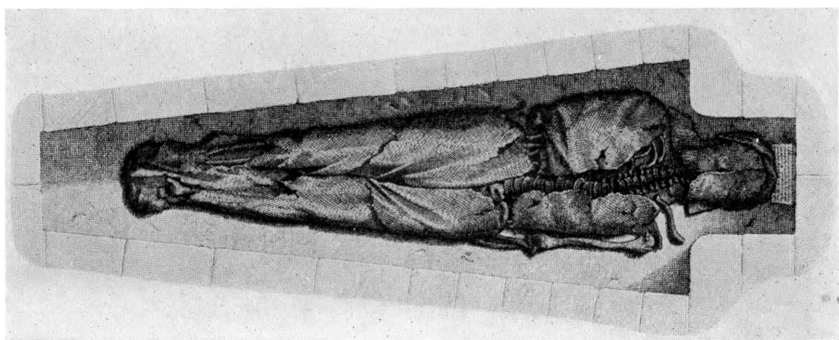

Fig. 48. Ringsted. Valdemar den Stores Grav, set fra oven og i Længdesnit. Efter »Kongegraven«.

de nuværende, ens store Granitsten, med Gentagelse af de tidligere Indskrifter. Knud Lavards Sten (sml. S. 179), der var lagt senere end de andre, havde dog en længere Indskrift, som paa den nye Sten blev forkortet. Inden Anbringelsen af de fornyede Gravsten blev der i September 1855 foretaget en af Frederik VII personlig ledet Undersøgelse af Kongegravene, hvis Resultater foreligger i det af Worsaae og C. F. Herbst udarbejdede Skrift 1858. En supplerende Undersøgelse fandt Sted i August 1901⁵¹.

Paa Planen (Fig. 45) er angivet Gravenes Beliggenhed med Bevarelse af de Signaturer, som de har faaet ved de to Undersøgelser. Her skal kun gives et kort Referat af de foreliggende Redegørelser, til hvilke der iøvrigt henvises.

Knud Lavard, død 1131. En ødelagt Grav, hvoraf der kun fandtes Rester af Side-murene, menes efter sin Beliggenhed umiddelbart vest for den følgende at have rummet Knud Lavard. Oplysningerne om den er dog meget ufyldstgørende.

Valdemar den Store, død 1182. Graven muret af Munkesten, udvendig rektangulær, indvendig trapezformet og med særskilt Hovedleje, dækket af tre Dæksten; det indre hvidtet. Liget var svøbt i et Læderhylster med Hætte (Fig. 48). Bag dets Hoved stod en Blyplade, 20,5 X 17,7—18,3 cm, med Indskrift paa begge Sider (Fig. 46 og 47). Det er to forskellige latinske Gravskrifter, der er gengivet i Oversættelse i Billedunderskrifterne; M. Cl. Gertz og før ham den tyske Arkitekturhistoriker O. Stiehl har godtgjort, at den lange Indskrift maa være den sidst affattede. Den viser nære Overensstemmelser med Teksten i Sven Aggesøns Danmarkshistorie, der først slutter 1185, men den har iøvrigt ogsaa overtaget en Række Udtryk fra den korte Indskrift. Gertz mener, at den korte Indskrift er fra 1182, medens den lange Indskrift først er indridset ved en Aabning af Graven i Valdemar Sejrs Tid og snarest da efter Branden i 1241. Afgørende for Gertz var det paafaldende Forhold, at Kongen i denne Indskrift kaldtes »Valdemar den Første«, hvilket formentlig ikke var tænkeligt, før der fandtes en anden Konge i Danmark af samme Navn⁵². Et tilsvarende »første« (primus) i den korte Indskrift er det derimod forsvarligt — omend ikke nødvendigt — at henføre til de følgende Ord (»den første Bøtvinger af Venderne«) i Stedet for til Navnet. Det er imidlertid vanskeligt at forstaa, hvorfor man efter mere end et halvt Aarhundredes Forløb skulde have aabnet Graven for at indridse en ny Indskrift paa den gamle Plade, og i Undersøgelsesberetningen fra 1855 betones stærkt, at Graven dengang fandtes absolut urørt. Skriftkarakteren paa de to Sider er desuden omtrent jævnaldrende, og det er usandsynligt, at nogen af Indskrifterne kan være fra saa sen en Tid som 1241, idet man dengang var gaaet over til andre Bogstavformer. Rimeligst er det at antage, at Valdemar den Store paa Grund af Byggearbejderne i Kirken først har faaet sin endelige Grav efter Valdemar Sejrs Tronbestigelse, og at man dengang har komponeret om paa den oprindelige Gravskrift.

Dronning Sofia, død 1198. Graven af lignende Form og Materiale, dækket af tre Fraadsten og over Hovedlejet af to Munkesten. Af Skelettet fandtes ved Undersøgelsen 1855 enkelte Knogler omkastede. Intet Spor af Ligdragt eller Kiste. En Afstøbning af det smukt bevarede Kranium findes i Kirkemuseet⁵³.

Hertug Kristoffer, død 1173. Graven, der efter Ringstedtavlen laa ved Sydsiden af Valdemar den Stores, blev ødelagt ved Anlægget af Borgmester Jørgen Nielsens Gravsted 1618 (sml. Gravsten Nr. 19).

Knud den Sjette, død 1202. Graven af lignende Form som Faderens, muret af Munkesten, dækket af en enkelt, stor Dæksten, hvorunder der var et Blylaag, ligesom Graven indvendig var beklædt med Blyplader. Rester af et Læderhylster bevaret.

Valdemar Sejr, død 1241. Graven tilsyneladende sammenbygget med Broderens og af lignende Form, muret af Munkesten, indvendig beklædt med Blyplader og dækket først af et paa Jernstænger hvilende Blylaag, yderst af et Vinkeltag, bygget af Murstensfliser, 39,5 X 27,5 X 5,25 cm, der hvilede i en muret Fals (Fig. 50). Liget, hvis Leje ikke var urørt, havde været nedlagt i Silketøj, glat eller rudevævet (Prøver i Kirkemuseet).

Dronning Dagmar, død 1212. Graven ved Nordsiden af foregaaende, muret af Munke-

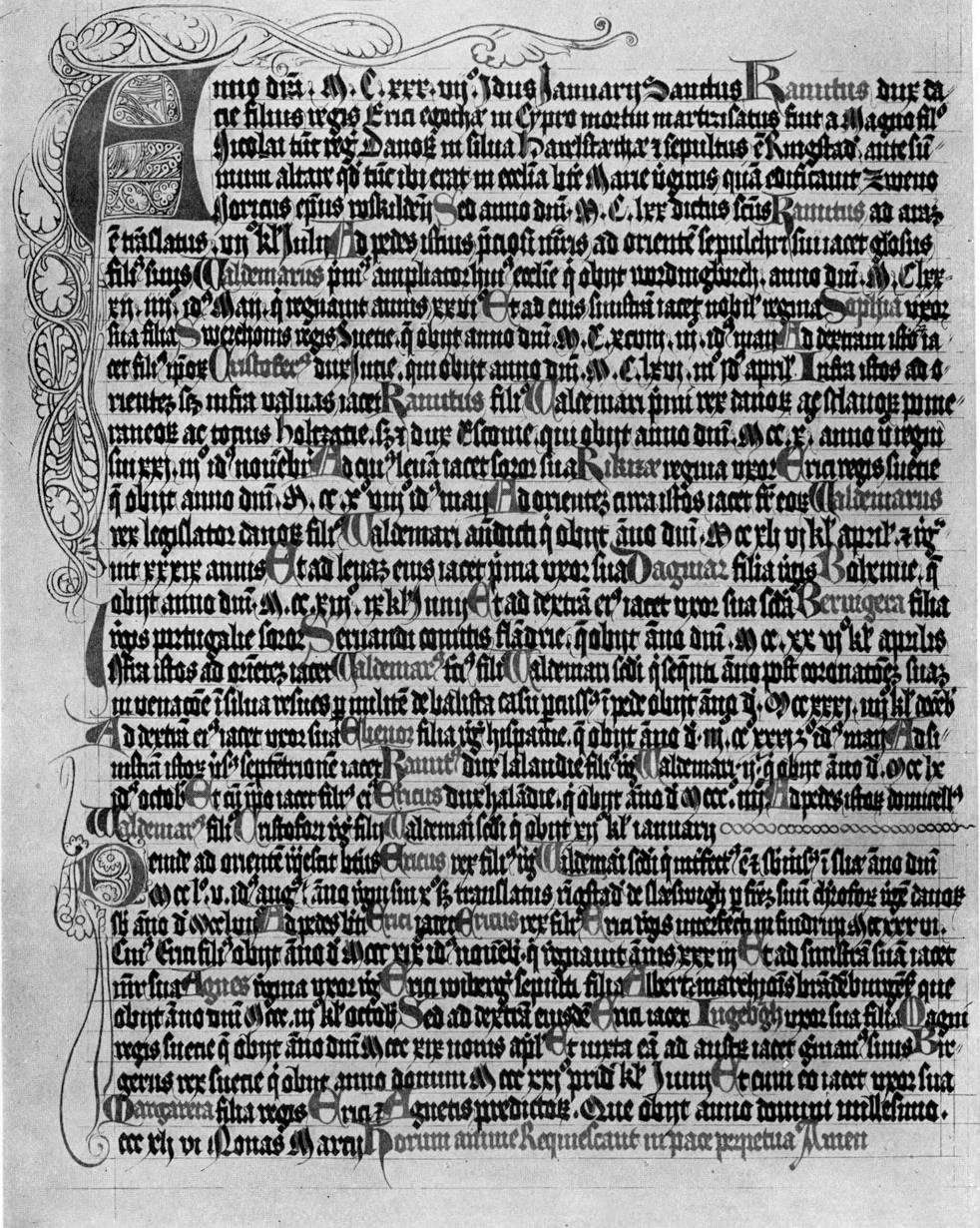

Fig. 49. Ringsted. Ringstedtavlen («Tabula Ringstadiensis»). Fortegnelse over Kongegravene, pren-
 tet paa Pergament i 1400'erne. Ca. 1:3. Efter »Kongegravene«.

sten, af trapezformet Omrids, med indre, bredt firkantet Hovedleje, og dækket af tre Dæksten (Fig. 50 t. v.). Af Gravrummets Blyklædning var kun bevaret Fragmenter, ligesom Gravens Indre var fuldstændig forstyrret, fyldt med Sten og Grus samt Skeletdele fra nyere Tid. Graven er blevet ødelagt ved Anlægget af Provst Blichfelds Gravkammer 1683. Et Kranium blev senere fremvist i Kirken som Dronning Dagmars, men det blev stjålet o. 1735. Det saakaldte *Dronning Dagmars Kors*, nu i Nationalmuseet, er et emaillet Guld kors af byzantinsk Arbejde fra o. 1000, som 1695 indkom til Kunstkammeret, i hvis Fortegnelse det omtales som »et lidet Guld-Kaars ... skal være baaret af Dronning Margareta Dagmar, Kong Valdemar II hans Gemal«. Først Kunstkammer-Inventariet 1737 siger, at Korset var fundet i hendes Kiste i Ringsted⁵⁴.

Dronning Bengerd, død 1221. Graven tæt op til Sydsiden af Valdemar Sejrs og af lignende Form; dog var det indre Hovedleje, som dækkedes af en Stenflise, halvrundt (Fig. 50 t. h.). Liget, som var lagt i en særlig Blykiste med overfalset Laag, var i gammel Tid blevet forstyrret, idet Hovedet, som iøvrigt var velbevaret, var flyttet hen paa den højre Skulder og en rund Sten lagt i Hovedets Sted. En bevaret Haarflætning samt Rester af Silketøj gemmes i Kirkemuseet tillige med en Afstøbning af Kraniet, der har en ædel, regelmæssig Form⁵⁵.

Valdemar den Unge, død 1231. Graven stærkt ødelagt, af rektangulær Form uden særligt Hovedleje, Bunden af Ler, ikke som ved de andre Grave muret. Sidernes False og to fundne Murfliser viste, at den har haft tagformet Dække.

Dronning Eleonora, død 1231. Graven ved Sydsiden af foregaaende, af lignende Form, med delvis bevaret Tag af Teglfiser. Skeletdelenes naturlige Leje fuldstændig forstyrret. Et Stykke Silketøj og en Del af Hovedhaaret opbevares i Kirkemuseet. Til Trods for at hun døde kun c. 20 Aar gammel, var Kraniet dog næsten helt tandløst. Graven dækkes af en glat, spættet ølandsk Sten, 149 x 72—57 cm, afvigende fra de øvrige nymodens.

Barnegrav, muret, med en Blykiste, hvori Skelettet af et Spædbarn, omtrent et halvt Aar gammelt; da den fandtes ved Fodenden af Dronning Eleonoras Grav, er det antagelig hendes Søn.

Erik Plovpenning, død 1250. Kongen blev 1257 overført til Ringsted Kirke og begravet her. Ved Undersøgelsen 1855 kunde Forholdene i Koret kun delvis udredes, da Alteret stod i Vejen (sml. Fig. 14), men ved Restaureringen 1901, da Alteret blev rykket tilbage mod Øst, blev Udgravningen ført til Ende. Den meget ødelagte Grav viste sig at danne et Komplex af to Kister, en øvre og en nedre, i en Afstand af 10—20 cm over hinanden. Den øvre var snarest af rektangulært Omrids og bygget af Munkesten, men ret stærkt beskadiget. Taget var indvendig af skraat stillede Teglfiser, men Gravkisten var udvendig vandret afdækket, saa at hele Kisten viste sig som en firkantet muret Kasse. Paa Ydersiden var de øverste 33 cm af Graven hvidtet, det vil sige, hvad ogsaa et Nivellement fra Kirkens oprindelige Gulv godtgør, at denne Del har staaet frit over Gulvet. I næstøverste Skifte paa Gravens Nordside, 40 cm fra Østenden, var der i Stedet for en Binder indsat en lille, gul, uglaseret Flise, 14 x 14 cm, som Lukke for en Aabning til Kisten; paa Sydsiden var der Aftryk af en lignende Flise. Overgraven, der sikkert har spillet en Rolle ved Helgendyrkelsen, blev fjernet ved Omlægningen af Korgulvet 1901 (Fig. 52—53) og henstillet i Kirkemuseet. Undergraven var ret velbevaret, muret af Munkesten, med trapezformet Plan, vistnok dækket af skraatstillede Fliser, men Taget var ødelagt. Biskop Lave Urne lod ved Aar 1520 Erik Plovpenning optage (af den nedre Grav, som var den egentlige Gravkiste) og indmure i Korets Vægpile bag en Indskriftplade (Fig. 51, sml. S. 174). Ved Undersøgelsen 1855 fandtes her en simpel Egekiste, 82,5 x 39,3 x 33 cm, med enkelte Skeletdele og et Stykke Silketøj, men Kisten havde i Begyndelsen af 1800'erne været Genstand for adskillig Overlast⁵⁶.

Ved Undersøgelsen 1855 af Grunden under Erik Menveds og Dronning Ingeborgs Gravplade (sml. S. 168) fandtes ingen Spor af Kongeparrets Grave, men ved Udgravningen 1901 fremkom følgende Grave paa dette Sted:

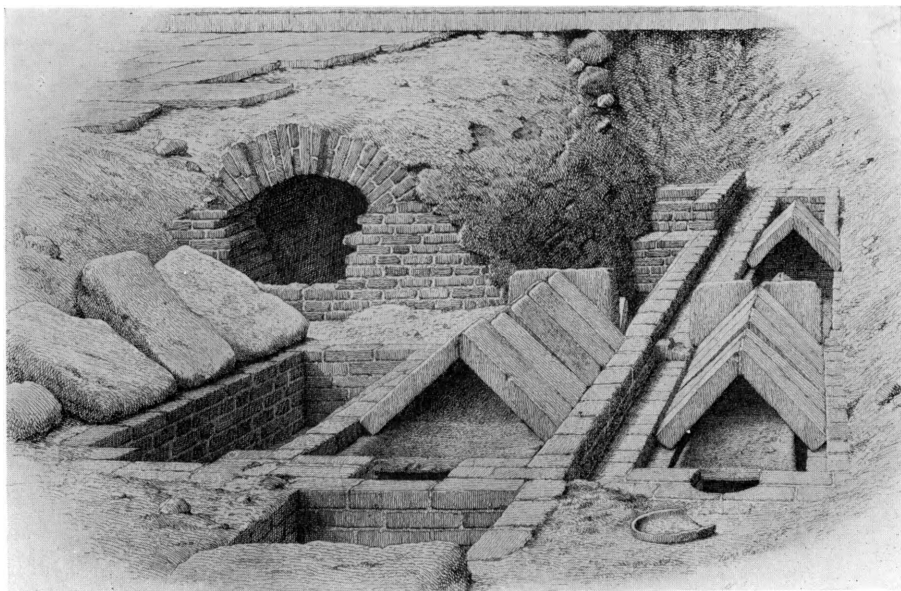

Fig. 50. Ringsted. Kongegravene i Koret, ved Udgravningen 1855. I Midten Valdemar Sejrs Grav, tilvenstre Dronning Dagmars, tilhøjre Bengersds. Efter »Kongegravene«.

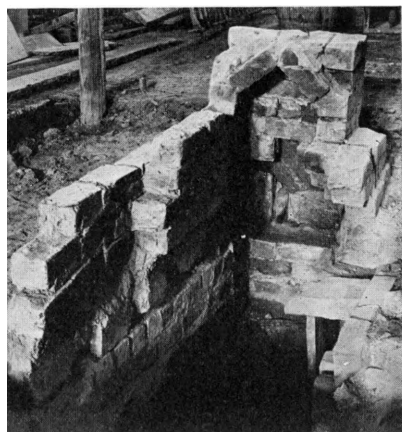

S.B. 1931

Fig. 51. Ringsted. Indskriftplade foran Erik Plovpenning's Pillegrav.

Fig. 52. Ringsted. Erik Plovpenning's Grav i Kors-skæringen, set fra Øst.

Bock, Ringsted. 1901

Fig. 53. Ringsted. Erik Plovpenning's Grav, set fra Vest.

Dronning Agnes, død 1300. Graven muret af gule Munkesten, men Tagfliser sporede ikke. Der var to Jernringe til Bærestænger for en Trækiste, ligesom der var Spor af selve Egetræet. I Aabninger i Murværket var mod Nord een, mod Syd to Lerpotter indsat.

Erik Menved, død 1319. Graven var en Jordgrav, hvori Trækisten havde været nedsat uden omgivende Murværk. Af Træ og Jernnagler fandtes mange Spor.

Dronning Ingeborg, død 1319. Graven muret af gule Munkesten, dækket med gule Teglfiser, 34,5 x 24 x 5,5 cm. Planen var svagt trapezformet, uden indre Hovedleje. I Væggens fire Hjørner var der smaa Aabninger med Lerpotter, hvori Trækul. Liget havde været nedsat i en Egekiste med buet Laag, der ved et stort Jernhængsel havde været til at løfte.

Dronning Margrete, død 1341, Erik Menveds Søster, gift med den svenske Kong Birger. En Jordgrav med Rester af en Trækiste, hvori der havde været nedlagt et i Silke svøbt Kvindelæg.

Kong Birgers Grav, syd for Dronningens, kunde ikke undersøges.

Undersøgelser af Kongegravens Skeletter viser, at Valdemarerne har været høje, kraftige Mænd, dog er de Højdemaal, man i 1855 naaede til, en Del overdrevne. Dr. K. Fischer-Møller har paa Grundlag af de store Lemmeknoglers Maal foretaget nye Beregninger efter Manouvriers og Pearsons Metoder og opgiver følgende Højdemaal: Valdemar den Store 180,2—181,3 cm (tidligere beregnet til 188 cm), Knud den Sjette 184,2—184,5 cm (tidligere 202,3 cm), Valdemar Sejr 183,4—183,5 cm, Sofie 161,2—161,7 cm, Berengaria 161,1—162,7 cm^{56a}.

Foruden Kongegravene er der i Ringsted ogsaa fundet en Del andre murede Grave, særlig under Storcks Restaurering. I de søndre Tværskibskapeller, der ved denne Lejlighed genopbyggedes, fandtes syv murede Munkestensgrave; i Nærheden af en ødelagt Grav laa et itubrudt rundt Signet af Malm (nu i Nationalmuseet) for Hr. Niels Bosøn, som 1287 var Hovedsmand paa Vordingborg. Andre Grave er fundet i nordre Korsfløj og i Korsskæringen.

Gravplade over Erik Menved og Dronning Ingeborg.

Monumentet (Fig. 54) bestaar af en rektangulær sort Kalksten, hvori er nedfæstet en rigt graveret Messingplade, 284 x 168 cm, sammensat af mange Stykker og ved Beg fastholdt til Underlaget. Kongeparret, hvis Ansigter er udført i Alabastplader, er klædt i Kroningsdragter, Kongen staaende paa to Løver, medens to Hunde sidder ved Dronningens Fødder. I de arkitektoniske gotiske Rammer omkring Figurerne (Fig. 43) er paa Pilastrene fremstillet Evangelisterne, Apostle og gammeltestamentlige Konger og Profeter, og herunder smaa Gøglerskikkelser; forneden en Frise med Jagtsener og foroven Engle, som i et Klæde løfter de afdødes Sjæle (fremstillet som Smaaabørn), medens andre Engle blæser i Basun eller svinger Røgelsekar. Randskriften, med Majuskler, brydes i Hjørnerne og paa Siderne af symmetrisk anbragte Skjolde med det danske Vaaben: »Ego Ericus qvondam rex de Dacia regnans xxxiii annos rectus iusticiarius pauperum ac divitum ubi ius habuerunt rogo omnes illos qvibus aliquid forefeci ut mihi per suam gratiam indulgeant et orent pro anima [mea qvi obii anno] domini MCCCXIX in die beati Bricatii episcopi et

Fig. 54. Ringsted. Gravplade over Erik Menved og Dronning Ingeborg.
Efter Clemmensen.

Hude før 1900

Fig. 55. Ringsted. Epitafium over Oluf Mouritsøn og Anne Hardenberg. Før Istandsættelsen.

Pladen, der nu ikke dækker over Graven (sml. S. 166), har lidt en Del Overlast. 1882 (1891) blev den istandsat af Magnus Petersen, hvorved Kongens Ansigt af Alabast og forskellige Dele i Metal blev tilsat. Indskriften er suppleret efter gamle Afskrifter⁵⁷.

Epitafier.

1) 1575. Pompøst, af Alabast og graablaa Kalksten (Fig. 55) over Oluff Mouritsøn til Bollerup, Brentved og Clausholm, død 25. Juni 1573, og Fru Anne Hardenberg, død 15□, der lod Epitafiet gøre. I en arkitektonisk Ramme er Ægteparret fremstillet knælende ved en Bedepult foran et Relief af Kristi Opstandelse. I Trekantgavlen Gud Fader; som Topfigurer Dyder; Indskriftpladen med Reliefversaler findes i Nedhænget. Epitafiet hører til den første danske Gruppe af nederlandsk-prægede Høj-Renaissance Skulpturer og dets meget karakteristiske Figurstil genfindes i Lunds Domldrkes Altertavle, der sikkert er fra samme Værksted, maaske den kgl. Bygmester Hans Paaskes i København^{57a}. Epitafiet er stærkt fornyet. Alle Anevaabnene og mange Enkeltheder, deriblandt de store Løvehovedkonsoller, Forkrænkighedssymbole,

confessoris. Ego Ingiburgh nata de Sve-
cia [qvondam regina de Dacia rogo om-
nes si aliquid eis forefecit invite fecis-
sem] ut mihi per suam gratiam indul-
geant et sint memores anime mee qve
obii anno domini MCCC[XIX in die
assumption]is beate Marie virginis«
(»Jeg Erik fordum Konge i Danmark
i 33 Aar, en retfærdig Dommer for fat-
tige og rige, hvor de har haft Ret, beder
alle dem, som jeg maatte have gjort
noget imod, at de af deres Godhed vil
tilgive mig og bede for min Sjæl. Jeg
døde i Herrens Aar 1319 paa den hel-
lige Biskop og Bekender Brictius' Dag
[13. Marts]. Jeg Ingeborg, svensk af
Fødsel, fordum Dronning i Danmark,
beder alle dem, som jeg mod min Vilje
maatte have gjort noget imod, at de af
deres Godhed vil tilgive mig og mindes
min Sjæl. Jeg døde i Herrens Aar 1319
paa den hellige Jomfru Marias Himmel-
fartsdag [15. August]«).

alle Englehoveder, Dyderne Tegn (undtagen Kærlighedens), er nye. Paa Korets Nordvæg. (Løffler S. 16) Sml. Gravsten Nr. 13.

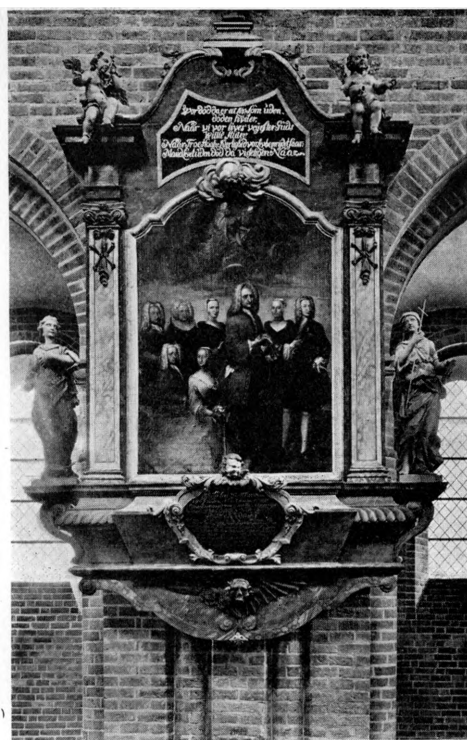
2) O. 1630 over Iver Berthelsen, Befalingsmand paa Ringsted Kloster, død 28. Sept. 1583. Sort Marmortavle i en smal profileret Sandstensramme og Bruskornamenter, ved Siderne Moses og Johannes Døberen; øverst en Kristusfigur. Latinsk Gravskrift efterfulgt af et langt Digt paa Latin og et Skriftsted paa Græsk. Mindesmærket, vistnok københavnsk Arbejde, er ifølge Indskrift forneden i Ramværket sat af hans Børn. Midtskibets Pille ved Prædikestolen. (Løffler S. 18). Sml. Gravsten Nr. 15.

3) Opsat 1681 af Magister Christian Blichfeld. Ramme af Sandsten i Barokstil med Akantusværk og Blomsterfestons og malede latinske Indskrifter, omfattende et ovalt Midtbillede, 118 x 95 cm, paa Lærred, der viser Præsten, hans Hustru og Søn. Østligste Pille i Nord. (Løffler S. 27)⁵⁸. Sml. Gravsten Nr. 28.

4) Opsat 1683 af Mads Lavridtzson og Hustru Kirsten Jacobsdatter. I Komposition og Detailler er Epitafiets Sandstensramme nær beslægtet med Nr. 3, men større. Oliemaleriet, 178 x 135 cm, med Fremstilling af det knælende Ægtepar og to døde Smaabørn, er sikkert af Hans Lavridsen, Maler i Næstved⁵⁹. Midtskibets Nordvæg. (Lund: Danske malede Portrætter IX, 263; Løffler S. 25 f.).

5) Jørgen Nielsen Rothenburg, By- og Raadstueskriver, død 1737, hans to Hustruer Valborg Ibsdatter, død 1711, og Helvig Christensdatter Høm (Fig. 56). Stort Portrætmaleri, 230(194) x 163 cm, med otte Helfigurer: Mand, to Hustruer og efterlevende Børn (tre Sønner og en Datter af første Ægteskab, en Søn af andet Ægteskab), i en anselig arkitektonisk Barokramme af Træ med Figurer af Tro og Haab. Under Billedet en Kartouche med malet Indskrift. Maleriet er signeret: M:Cardes fe[cit] et pinc[it]. Midtskibets Syd-væg. (Lund: Danske malede Portrætter IX, 264; Løffler S. 28). Sml. Gravsten Nr. 29.

6) Sognepræst Magister Erich Christian Lemwich, født 1679, død 31. Maj 1740, og Flustruer Marie Elisabeth von Hagen og Alheda Ingeborg Friborg.

V. H. 1935

Fig. 56. Ringsted. Epitafium over Jørgen Nielsen Rothenburg, død 1737, og Hustruer.

V. H. 1935

Fig. 57. Ringsted. Epitafium over Peter Johansen Neergaard og Hustru. Af C. F. Stanley.

indfattes af et Jerngitter. Mindesmærket er af J. Wiedewelt⁶¹. (J. Wedell-Neergaard: Svenstrup. Tavle XXXVII; Løffler S. 36).

Tavle XXXVII; Løffler S. 36).

Gravsten.

1) 1381. Jakob Jonsen Skave og Hustru Kirstine (Fig. 59). Latinsk Randskrift med Minuskier: »anno d(omi)ni mcccclxxxi sculpt(us) est lapis iste s(u)b quo req(vi)esca(n)t ø Jacob(us) Jonszone d(i)ct(u)s Scaue (et) Kerstina uxor eius orate pro eis« (»I Herrens Aar 1381 er denne Sten hugget, under hvilken Hr. Jakob

Ølandsk Sten med Versaler, 161 x 103 cm. Forneden latinsk Paamindelse. I Hjørnerne vingede Englehoveder. Opsat paa Pillens Østside ved Prædikestolen. (Løffler S. 31).

7) 1775. Krigsraad Peter Johansen Neergaard, Herre til Ringsted Kloster, født 13. Dec. 1702, død 27. Aug. 1772, og Hustru, Kirstine Tønnesen, født 15. Dec. 1717, død 3. Dec. 1751. Mindesmærket, opsat 1775 af deres tre efterlevende Børn, der købte Gravstedet 1773, er af hvidt og graat norsk Marmor med Indskriftplade, til Siderne Figurer af Vindskibelighed og Moderkærlighed, forneden Ægteparrets Portrætmedailloner (Fig. 57). Af C. F. Stanley⁶⁰. (J. Wedell-Neergaard: Svenstrup. Tavle XXXVI; Løffler S. 34).

8) 1791. Meget anseligt Monument (Fig. 58) af forskelligt farvet norsk Marmor, østligst i nordre Sideskibs Mur. To Sarkofager, med Indskrifttavler over Jens Bruun Neergaard til Svenstrup, født 14. Juli 1742, død 2.

født Møller, født 23. Marts 1743, død 23. Oktober 1802, staar i en Rundbue, der indfattes af en stor Pyramide med Neergaards Vaaben og Ægteparrets Portrætmedailloner. Over Sarkofagerne hænger en Messinglampe, Monumen-

Jonsen, kaldet Skave, og hans Hustru Kirstine hviler. Bed for dem«). Hjørnerosetter og paa Stenens Midte Skave-Vaaben. Bogstavet ø, der kun kendes som Forkortelse for obiit, maa sikkert opfattes som en Fejlhugning for d: dominus. Gullandsk, 225 x 130 cm. Søndre Korsfløj. (Løffler S. 11, Tavle II).

2) Abbed Peder, død 25. Juli 1425.

Stenen, der efter en Paaskrift paa Abildgaards Tegning (Fig. 19) blev omhugget 1756 (sml. Nr. 36), havde i Følge Motzfeldts Beskrivelse og en anden, lidt ældre Tegning desuden, hvad Abildgaard ikke viser, paa Siderne af Korset et Billede af Abbeden og hans Navnehelgen; i Hjørnerne Evangelisttegnene. Latinsk Randskrift med Minuskier: »Hic iacet venerabilis pater et dominus, frater Petrus, qvondam abbas et restaurator huius loci, qvi obiit anno domini mcdxxv die translationis sancti Kanuti ducis« («Her hviler den ærværdige Fader og Herre, Broder Peder, forhen dette Steds Abbed og Istandsætter, som døde i Herrens Aar 1425 paa Hellig Hertug Knuds Translationsdag»)⁶².

3) O. 1500. Jens Skave med Hustru og Søn, sidstnævnte død 1452 (Fig. 59). Stenen har, afvigende fra Tidens gængse Form, Indskriften anbragt paa Midtpartiet foroven med Reliefmajuskler i Tværskrift: »Hic iace(n)t d(omi)n(u)s Joha(n)nes Skawe miles cum uxore sua d(omi)na C(ri)stina et filio suo d(omi)no Nicolao Skawe milite q(vi) Nic(olaus) o(biit) MCDLII« («Her hviler Hr. Johannes Skave, Ridder, og hans Hustru, Fru Kirstine og hans Søn Hr. Niels Skave, Ridder, hvilken Niels døde 1452«). Forneden ses Skave-Vaabnet, flankeret af to Skjolde med Hustruens fædrene og mødrene Vaaben: Snekken og Bjørn; i de øvre Hjørner Dobbeltrosetter. Vistnok Roskildearbejde. Gullandsk, 245 x 142 cm. Rejst i Søndre Korsarm. (Løffler S. 11, Tavle III).

V. H. 1985

Fig. 58. Ringsted. Monument over Jens Bruun Neergaard og Hustru. Af Johs. Wiedewelt.

4) O. 1500. Herluf Skave og Hustru (Fig. 59). Randskrift med Reliefminuskler: »Hic iacet nobilis vir H(e)rlogus Skawe ar(m)iger de Asgilst(ru)p q(ui) o(biit) an(no) d(omi)ni md□ et uxor ei(us) d(omi)na Ølgard Hen(n)i(n)gs-dotth(e)r« (»Fler hviler velbyrdig Mand Herluf Skave, Væbner til Eskildstrup, som døde i Flerren Aar 15□, og hans Hustru Fru Øllegaard Henningsdatter«). Hjørnefirpas med Evangelisttegn; midtpaa to indridsede Vaaben: Skave og Valkendorf. Vistnok Roskildearbejde. Gullandsk, 220 x 133 cm. Rejst i Søndre Korsarm. (Løffler S. 12, T. IV).

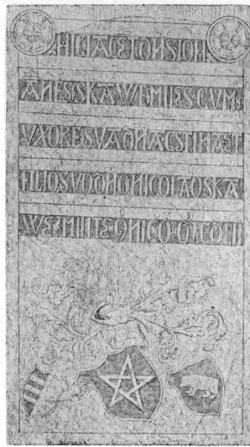
5) O. 1500. Figursten over Niels Pedersen (Gyldenstjerne), Ejer af Bregentved (Fig. 60). Randskrift med Reliefminuskler: »Hic quiescit domin(us) Nicola(us) Pet(ri) miles de Aagaard in Lucia qvi erat p(ate)r Mauricii quorum a(n)i(m)e reqv(i)esca(n)t in pace« (»Her hviler Hr. Niels Pedersen, Ridder, til Aagaard i Jylland, som var Mourids's Fader, deres Sjæle hvile i Fred«)⁶³. Midt paa Stenen staar Ridderen i fuld Rustning, paa Hovedet en flettet Krans til at støtte Hjelmen, lukkede Øjne, draget Sværd i højre og i venstre Haand holdende i en Rem et Skjold med Gyldenstjerne-Vaaben; i Hjørnerne Firpas med Evangelisttegn. Stenen stammer fra Næstved Sortebrødrekløsters Kirke (sml. Præstø Amt, S. 163). Gullandsk, 219 x 129 cm. I Gulvet i nordligste Korsarms Kapel. (Løffler S. 13, T. VI).

6) O. 1520. Indskrifttavle foran Erik Plovpenning's Pillegrav (Fig. 51). Firlinjet versificeret Indskrift med Reliefminuskler, adskilt ved Tovstave: »Illustris danie princeps Rex diuus Ericus flumine fraterno liuore necatus et ense quem variis signis sceleru(m) decorauerat ultor Cristus et hac condi celibe iussit humo« (»Danmarks berømmelige Fyrste, den guddommelige [d. v. s. hellige] Kong Erik, dræbt med broderlig Svig ved Floden og Sværdet, han hvem Forbrydelsernes Hævner Christus havde udmærket ved forskellige Tegn [d. v. s. Mirakler], befalede han ogsaa at begraves i denne jomfruelige Jord«). Kridtstenstavle, 48,5 x 128,5 cm. Biskop Lave Urne lod o. 1520 Erik Plovpenning's Ben optage af Graven (sml. S. 166) og indsætte i et Rum i Midtpillen paa Korets Nordvæg. Ved Storcks Restaurering blev Tavlen — for ikke at skjules af Korstolene, der da fik deres nuværende Plads i Koret — flyttet højere op paa Pillen⁶⁴.

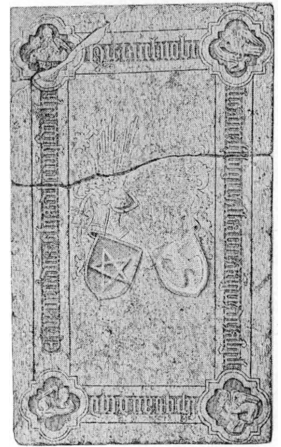
7) Figursten over Abbed Hans Mortensen (Fig. 59). Randskrift med Reliefminuskler: »Hic iacet frater Johan(n)es Martini q(vo)ndam abbas huius loci qvi obiit anno d(omi)ni mdxxxvii« (»Her ligger Broder Hans Mortensen, for-dum dette Steds Abbed, som døde i Herrens Aar 1537«). Under en Arkade med sengotisk Bladværk og balusterformede Ungrenaissance-Søjler staar Abbeden i fuld Figur med lukkede Øjne og Krumstav i højre Haand; Hjørnerammer med Evangelisttegn. Ret ubehjælpsomt Figurrelief under Paavirkning af »Initialmesteren«. Gullandsk, 241 x 127 cm. Gulvet i den nordligste Kors-

Jakob Jonsen Skave og
Hustru. 1381.

Jens Skave med Hustru
og Søn. O. 1500.

Herluf Skave og Hustru.
O. 1500.

Abbed Hans Mortensen,
død 1537.

Abbed Peder Nielsen.
O. 1540.

Abbed Niels Hansen,
død 1540.

Abbed Hans Lavridsen,
død 1561.

Iver Bertelsen, død 1583,
og Hustru.

Johan Beck, død 1600.

arms Kapel. (Løffler S. 13, T. VII). 1901 optoges Stenen og lige under den fandtes en sammenfalden, læderbetrukken Trækiste med Navneplade over Dr. jur. Johan Knoppert, død 1591 (sml. S. 183). Under denne Kiste stod Abbedens, af Træ, opstillet paa to murede Afsatser, sammensunken i Midten; den blev ikke undersøgt.

8) O. 1540. Figursten over Abbed Peder Nielsen (Fig. 59). Randskrift med Reliefminuskler: »Hic iacet frater Petrus Nicolai qvondam abbas hujus loci qvi obiit an(n)o d(omi)ni mdxviii« (»Her ligger Broder Peder Nielsen, forstum dette Steds Abbed, som døde i Herrens Aar 1518«). Midt paa Stenen staar i svagt Relief Abbeden i fuld Figur med Krumstaven i højre Haand; i Hjørne-cirklerne er der Kranier. Hugget i samme Værksted som efterfølgende. Mørk, ølandsk Kalksten, 159 x 88 cm. Rejst i Nordre Korsarm. (Løffler S. 13, T. V).

9) O. 1540. Figursten over Abbed Niels Hansen (Fig. 59). Randskrift med Reliefminuskler: »Hic iacet frater Nicolaus Io(h)annis qvondam abbas hui(us) loci qvi obiit an(n)o d(omi)ni mdxl□« (»Her ligger Broder Niels Hansen, forstum dette Steds Abbed, som døde i Herrens Aar 154□«). Under en Arkade, der har Renaissance-Balustre og Kølbue med Versalindskrift (»Ecce homo«) og foroven ender i Dyrehoveder, staar en Dødning, omgivet af Slinger og Tudser, plantende Abbedstaven i Abbedhuen. I Hjørnerne krydslagte Stavrammer med Evangelisttegn. Gullandsk, 189 x 105 cm. Sikkert hugget i Morten Busserts Værksted i København⁶⁵. Rejst i Nordre Korsarm. (Løffler S. 14, T. VIII).

10) Figursten over Torben Oxe, død 1547 (Fig. 62). Fraktur i en enkel Kartouche forneden paa Stenen: »Her liger begraffvid salig Torben Oxe som war Har [!] Iahan Oxiis Søn til Nielstrup oc dode paa Gisselfeld den 9. D(ag) Janu-a(ri) 1547. Gud gifve han(n)o(m) en salig Opstandelse«. Portrætfigur i Relief, klædt i Rustning med Morion-Hjelm, draget Sværd; Figurfeltet indrammes af en spinkel Ungrenaissance-Arkade og bræmmes af 16 Anevaaben. Gullandsk, 227 x 136 cm. Gulv i nordligste Korsarms Kapel. (Løffler S. 14, T. IX).

11) O. 1553. Figursten over Mourits Olufsen, hans Moder og Hustru (Fig. 61). Stenen, der er Danmarks største Adels-Gravsten, har et stort Midtrelief med tre Figurer; den høje rustningsklædte Mand lægger sin Haand paa Skulderen af Hustruen, der ligesom hans Moder er i Enkedragt. Øverst en Volutgavl i tidlig Høj-Renaissancestil med latinsk Indskrift hørende til to Basunengle. Figurfeltet indrammes af otte og otte Aner, de fire nærmeste Aner som hjelmede Vaaben over Figurfeltet, Resten langs Feltets to Sider som Skjolde holdte af nøgne Smaadrenge. Under Figurfeltet Reliefversaler over Ridder Mouriitz Olufssen (Krognos) til Bollerup, Høvedsmand til Skioldenes, død 1550, hans Moder, Ane Mourtizdotter[!], Olluff Stiigsønns Enke til Aagaard, død 1545, og

Fig. 60. Ringsted. Gravsten over Niels Pedersen Gyldenstjerne. O. 1500 (S. 174).

Fig. 61. Ringsted. Gravsten over Mourits Olufsen Krognos, hans Moder og Hustru.

Fig. 62. Ringsted. Gravsten over Torben Oxe, død 1547.

Fig. 63. Ringsted. Gravsten over Oluf Mouritsen og Anna Hardenberg (S. 178).

hans Hustru Ellenne Gøye til Claxholm, død 15<63>. Sikkert Arbejde af Morten Bussert⁶⁵, hugget umiddelbart før Kunstnerens Død 1553. Gullandsk, 407 x 214—202 cm. Gulvet i nordlige Korsarms Kapel. (Løffler S. 14, T. X).

12) Figursten over Abbed Hans Lavridsen (Johannes Laurentii), død <2. Sept. 1561). Abbeden, i verdslig Dragt med Handsker og Bog, staar i en spinkel Arkade. Versificeret latinsk Fraktur-Indskrift (Fig. 59). Gullandsk, 240 x 125 cm. Rejst i Nordre Korsarm. (Løffler S. 15, T. XI).

13) Figursten (Fig. 63) over Oluf Mouritzen (Krognos) til Bolderu(p), død 25. Juni 1573 paa Clausholm, og Hustru, »An Hardenbierg«, død □. Oluf Mouritzen, Bregentveds Ejer, staar i fuld Pladerustning og Anna Hardenberg i Enkedragt mellem joniske Søjler, omgivet af Anevaaben, af hvilke de otte er anbragt i Frisen, otte i Figurfeltet. Versal-Tværskrift i Fodfeltet. Tidligt Høj-Renaissancearbejde fra samme Værksted som Epitafiet (Nr. 1). Gullandsk, 287 x 184 cm. Gulvet i nordlige Korsarms Kapel.

1901 undersøgtes Gravhvelvingen under Stenen, der ved denne Lejlighed blev sænket. Hvelvingen var delt i to, hvoraf Mouritz Olufsen Krognos' Grav, der var aabnet 1817, var fuldstændig forstyrret, medens Oluf Mouritzens og Anna Hardenbergs Grav var urørt. De to Kister havde staaet paa murede Afsatser; Anne Hardenbergs Kiste var sammenfaldet, Oluf Mouritzen laa i en Blykiste, det atter var nedsat i en Trækiste, som nu ligeledes var sammenfaldet. Paa Laaget laa hans Kaarde, der tillige med Kistebeslag af Sølv (Fig. 64) nu findes i Kirkemuseet. Anna Hardenbergs Kisteplade, af forgyldt Messing, er i Nationalmuseet. (Løffler S. 16, T. XII. Ældre nord. Arch.

4. Saml., 1. Række, Bl. 15—16).

14) »Birger, Sveriges Konge, med sin Hustru Margarete«. Latinsk Relief-versal-Tværskrift. Rød- og grønspættet ølandsk, 188 x 105 cm. Sikkert fra Hovedstandsættelsen 1582. Korsskæringens Gulv. (Kongegravene S. 42).

15) Brudstykker af Figursten (Fig. 59) med nu tabt Indskrift over Mester Ifver Berthelsen, Befalingsmand for Ringsted Kloster, død 28. Sept. 1583, og Hustru Elise Mulisdatter, død □. Under et dobbelt Bueslag med Skriftsteder (hans paa Latin, hendes paa Dansk) staar de to Figurer, han med Bog og Handsker. I Stenens øvre Hjørner hendes Forældres Vaaben, Mule og Kotte. Odensearbejde. Paa Kirkegaardsmuren. (Løffler S. 18, T. XIII). Sml. Epitaf Nr. 2.

16) Brudstykke af Gravsten med Evangelisttegn i de øvre Hjørner. Latinsk Tværskrift med Versaler over Sognepræst Peder Madsen (Petrus Matthiæ), født i Ringsted 1535, død 10. Sept. 1596, efter at have været Præst ved Kirken i 38 Aar. (Løffler S. 20).

17) O. 1600. Sten med ornamental Ramme, hvis Indskrift 1720 er udslebet. (Løffler S. 20) Sml. Nr. 30.

18) Figursten (Fig. 59) over Johan Beck, død i Ringsted 16. Januar 1600.

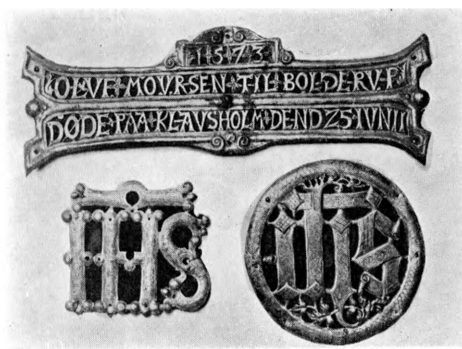
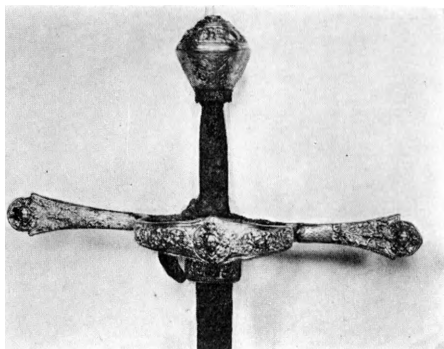

Fig. 64. Ringsted. Kaardefæste og Beslag fra Oluf Mouritzens Kiste (S. 178).

Midt paa Stenen legemsstor Figur i fuld Rustning omgivet af 16 Anevaaben med udslidte Underskrifter. I Fodfeltet Reliefversaler. Sjællandsk Arbejde. Gullandsk Kalksten, 227 x 131 cm. I Gulvet i nordligste Korsarms Kapel. (Løffler S. 21, T. XIV). Sml. Kisteplader S. 183.

19) 1618. Figursten over Jørgen Nielsen og hans to Hustruer. Under to Bueslag, hvorimellem Kristi Opstandelse, er Figurerne fremstillet knælende i Bøn. I Fodfeltet Versaltværskrift over Borgmester og Landstingsskriver Jørgen Nielsøn, død <1629, 63> Aar gammel, og hans to Hustruer: Johanne Nielsdatter, død 1615, og Kirstine Jacobsdatter, død <1658, 63> Aar gammel, <og dennes Datter Johanne Jørgensdatter, salig Jacob Freisis i Nasko, død 1674, 59 Aar gammel og hendes Datter, Anna Jacobsdatter, Major Zedlietz' Enke, død 16□>. Øverst paa Stenen to Kartoucher med latinsk religiøs Reliefversalindskrift; forneden mellem Figurerne hans Bomærkeskjold over Kartouche med reliefhugget 1618. Vistnok Næstvedarbejde. Rødlig ølandsk, 194—115 cm. Søndre Korsarms Gulv. (Løffler S. 21).

20) Peder Pedersen, Skriver og Ridefoged for Ringsted Kloster, død 13. Aug. 1620 og Hustru Birgitte Berndsdatter, død 16□. Skrifttavle i spinkel Kartouche, foroven en Engel, der holder i Kartoucheffligene; Hjørnecirkler med siddende Evangelister; forneden Bomærkeskjolde. Reliefversaler. Rest af religiøs Randskrift. Gullandsk, 207 x 120 cm. Søndre Korsarms Gulv. (Løffler S. 22).

21) Figursten over Preben Urne, født 7. Juli 1620, død 17. Febr. 1621. Det etaarige Barn er udhugget i fuld Figur indenfor en dyb rundbuet Arkade, bræmmet af 16 Anevaaben. I Fodfeltet Versaler. Sort Kalksten, 170 x 106 cm. Ret stærkt forvitret. Søndre Korsarms Gulv. (Løffler S. 22).

22) Søfren Nielsøn Vifvel og Datter, død 1627. Brudstykke af gullandsk Flise. (Løffler S. 23).

23) Knud Lavard. Lang latinsk Tværskrift med Reliefversaler; foroven to Volutter, forneden Slesvigs Vaaben. Blaagraa ølandsk(?), nu o. 200 x

103 cm. Lagt af Landsdommer Jørgen Seefeld (1630—61). Nu paa nordre Sideskibs Væg. (Kongegravene S. 43, Løffler S. 1).

24) O. 1650 med religiøs Randskrift, Hjørnecirkler med Evangelisterne, foroven Relief af den opstandne Kristus omgivet af Skriftsteder. Det nedre Indskriftfelt blev 1720 udslebet og fik ny Indskrift over Handelsmand Niels Larsen, død , hans Hustru Anne ... død 1705, 34 Aar gl., og »trende deres elskelige Børn«. Ølandsk, 208 x 150 cm; stærkt slidt. Paa Kirkegaarden, øst for Nordre Korsarm.

25) Martha Pedersdatter, Claus Carstens Hustru, død 20. Maj 1663. Versaler paa stor oval Skriftplade, der foroven har et Relief af Kristi Opstandelse, forneden fordybede Skjolde med Bogstaver og Bomærker; udenfor Ovalhjørnerne Relieffer af Evangelisterne. Religiøs Randskrift. Rød ølandsk, 168 x 94 cm. Søndre Korsarms Gulv. (Løffler S. 23).

26) Claus Pavels, Borgmester, Kirkeværge m. v. og Hustru Magdalene Bertelsdotter, død 1680. Versal-Randskrift med Personalialia, i Midtpartiet to Skriftsteder og et Vers:

»En Rimt, en Karpe kand
tiit over Vaaden springe,
det vil dend klogist Mand
for Døden ei gelinge.

Vi sankis i hans Draf
af Verdens beske Søe
til Stierners søde Haf,
hvor vi kand aldrig døe«.

Ølandsk, 187 x 98 cm. Rejst i Søndre Korsarm paa Vestvæggen. (Løffler S. 24).

27) Figursten, i kraftigt Relief, over Borgmester Madtz Lauridtøn, død 1697 og Hustru, Kirstine Jacobsdatter, død 1698, samt deres to Sønner Lauridt og Jørgen Madtzøn. Forældrene i Tidens Dragter er fremstillet knælende under et Bueslag, i hvis brudte Gavl en svævende Engel med Krans og Palmegren; forneden mellem Forældrene leger to Smaadrenge. Religiøs Randskrift. Rejst paa Nordre Korsarms Nordvæg. Blaalig ølandsk Sten, 209 x 150 cm. (Løffler S. 25, T. XV) sml. Epitaf Nr. 4,

28) Sognepræst Magister Christian Blichfeld, født 18. Aug. 1633, død 2. Marts 1717, og hans to Hustruer, Christine Christiansdatter og Johanne Munkgaard. Latinsk Indskrift med Versaler i ovalt Skriftfelt; herover en basunblæsende Engel med latinsk Skriftbaand; Hjørnecirkler med Evangelisterne. Forneden Dødningehoved og Engel; Randbort med Blomsterranker. Ølandsk, 197 x 118 cm. Søndre Korsarms Gulv. (Løffler S. 26), sml. Epitaf Nr. 3.

29) 1720. Byskriver og Handelsmand Jørgen Nielsen Rotenburg, død <31. Januar 1737, 75 Aar gammel) og hans to Hustruer, Valborg Ibsdatter, død 49 Aar gammel, og Helvig Christensdotter Høm, død □ Aar gammel samt hans Søn, Jens Jørgensen Rotenburg, død 21 Aar gammel. Versaler i op-højet firsidet Indskriftfelt, over hvilket Kristus paa Korset; forneden Døds-symboler; Hjørnecirkler med Blomster. Blaalig ølandsk, 258 x 180 cm. Søndre Korsarms Gulv. (Løffler S. 27). Sml. Epitaf Nr. 5.

30) 1720. Fridrich Andersen fra Høms Mølle, død i sit 50. Aar, og Datter, Anna Maria, død i sit 3. Aar. Stenen bekostet og paalagt 10. Sept. 1720, hvorved den oprindelige Indskrift fra o. 1600 (sml. Nr. 17) blev udslebet.

31) 1720. Iver Bornemann, død 28. April 1716, 4 Aar gammel, og hans Broder, Philip Julius, død 18. April 1715, 8 Uger gammel. Under Indskriften, med Versaler, er Forældrenes Vaabenskjolde og Aarstal 1720. Gullandsk Kalksten, 138 x 78—64 cm, sikkert oprindelig middelalderlig. Søndre Korsarms Gulv. (Løffler S. 29).

32) 1720. Handelsmand Jesper Nissen Bruun, død 17□, og hans to Hustruer, Karen Dithlovsdatter, død 24. Sept. 1719, og Elisabeth Christophersdatter, død 17□. Versaler. Stenens Udsmykning er ældre, fra o. 1640—50; foroven Relief af Kristus med Sejrsfanen. Hjørnecirkler med Evangelisterne, fordybet religiøs Versal-Randskrift, forneden tre Skjolde, der ligesom Midtfeltet dog er udslebet og forsynet med de sidste Brugerens Initialer. Brunrød ølandsk, 182 x 117 cm. Søndre Korsarms Gulv. (Løffler S. 29).

33) 1737. Figursten med naivt Relief af en Pige med foldede Hænder; i Hjørnerne en Blomst. Indskrift med Versaler over Johanne og Valborg Rotenburg, sidstnævnte død 1723 i sit Alders første Aar, begge Døtre af By- og Raadstueskriver Jørgen Nielsen og Helvig Høm. Rødlig ølandsk, 144 x 61 cm. Søndre Korsarms Gulv. (Løffler S. 30).

34) 1737. Friedericka Rotenburg, død 1730, 15 Aar gammel, Søster til foregaaende. Gravskriften, med Versaler, holdes af en flyvende Engel; i Hjørnerne Bladornamenter og Spejlmonogram: F. R. Gullandsk, 170 x 89 cm. Søndre Korsarms Gulv. (Løffler S. 30).

35) Geert Krag Hansen, født 8. Sept., død 3. Okt. 1737. Versaler indenfor indridset Baandramme med Akantusklokke i Hjørnerne. Rød ølandsk, 100 x 66 cm. Søndre Korsarms Gulv. (Løffler S. 31).

36) 1756. Kirsten Tønnesdatter gift med Krigsraad Neergaard, død 3. Dec. 1751 og hendes fem tidligere døde Børn. Naivt Arbejde i Rokokostil. Under Indskriften, med Versaler og Kursiv, Døden, foroven den opstandne Frelser,, i Hjørnerne Evangelisterne. Ølandsk(?), 236 x 126 cm. Nordre Sideskibs Gulv udfor Epitaf Nr. 7. Stenen er oprindelig fra 1425, sml. Nr. 2. (Løffler S. 32).

37) Købmand Peder Hansen Freisleben, født 20. Juli 1719, død 24. Juni 1786, og Hustru, Johanne Kirstina Antoni, født 30. Marts 1728, død □. Kursivversaler. Naive nyklassiske Stilformer; foroven en flyvende Engel; i de øvre Hjørner en Roset, paa Siderne Borter af Klokkeblomster. Ølandsk, 200 x 105 cm. Søndre Korsarms Gulv. (Løffler S. 35).

38) 1769. Johannes Ovesen Guldberg, Sognepræst 1731, med Hustru Anna Margaretha Bruun. Ovalt Skriftfelt, foroven med et halvrundt Relief af en knælende Vandringsmand, hvem en Haand fra Skyerne rækker en Krone; Evange-

listtegn i Hjørnerne. Latinsk Indskrift med Kursiv. Gullandsk, 176 x 113 cm; knækket og slidt. Paa Kirkegaarden, øst for Nordre Korsarm. (Løffler S. 33).

39) O. 1775. Thor Hansen. Næsten helt udslidt Kursiv indenfor Rankebort, i hvilken en religiøs Versalrandskrift; i Hjørnerne Blade. Gullandsk, 242 x 142 cm. Paa Kirkegaarden, ved Nordre Korsarm.

40) Jens Schmidt, Postmester, født i Ebeltoft [1.] Aug. 1727, gift [30. Maj] 1770 med Dorothea Møller (sml. Nr. 42), død [3. April] 1786. Kursiv, Rankebort; foroven Krucifiks paa Gitterbund. Gullandsk, 155 x 80—72 cm; sikkert oprindelig middelalderlig. Paa Kirkegaarden, nord for Skibet.

41) 1787. Margrete Ussing, født Stagemeyer, født 25. Nov. 1748, død 26. Juli 1781. Under Indskriften, med Kursivversaler, Skriftsted og Salmever, i de øvre Hjørner Rosetter, forneden Larve, Puppe og Sommerfugl. Gullandsk, 165 x 63—76 cm; sikkert middelalderlig. Søndre Korsarms Gulv. (Løffler S. 35).

42) Jomfru Drude Møller, født 11. Juni 1739, død 12. April 1799, og hendes Søster Dorothea, født 1. Jan. 1729, gift 1758 med Byfoged Uldrich Friis, 1769 med Postmester Jens Schmidt, død 1. Dec. 1803. Kursiv. Stenen lagt af Sønnen, Sognepræst Knud Arild Friis, at Graven ej maa aabnes i 20 Aar. Sandsten, 179 x 116 cm. Paa Kirkegaarden, nord for Skibet.

43) O. 1800. »Mads Schou til St. Jørgens Gaard i Ringsted«. Versaler. Ølandsk, med indlagte Hjørnerosetter og foroven to Neg af hvidt Marmor, 183 x 108 cm. Paa Kirkegaarden.

Tre ensartede Sandsten med indlagte Hjørnerosetter af hvidt Marmor, liggende ved Siden af hinanden paa Kirkegaarden, nord for Skibet:

44) Christiane Amalia Freisleben, født 30. April 1763, gift 5. Nov. 1800 med efternævnte, død 16. Marts 1805. Kursiv. 191x128 cm.

45) Peter Christian Schmidt, Købmand og eligeret Borger, født 4. Maj 1760, død 29. Aug. 1810, to Gange gift. Versaler. 198 x 127 cm.

46) Benedicte Margrete Boeck, født 28. Sept. 17[68], død <28. Juni 1823>, gift med 1) Birkeskriver, Prokurator, Forvalter Hans Birch ved Svenstrup,

2) P. C. Schmidt. Versaler.

Forsvundne Gravsten, †1) O. 1370 over Jens Skave, Væbner, til Simentorp, hans Hustru Christina og deres Søn Peder. (Løffler S. 38).

†2) Figursten over Abbed Laurentius, død 1408 (Løffler S. 38).

†3) Abbed Magnus, død 1415. (Løffler S. 38).

†4) Jens Gyrstinge, Landsdommer, og Hustru Katherina. (Løffler S. 38).

†5) Tets Rosengaard til Kværkeby, Væbner, død 1420. (Løffler S. 39).

†6) Jacob Johannis, Købmand, forhen Raadmand i Ringsted, død 1425, og hans Hustru. (Løffler S. 39).

†7) Abbed Birger, død 1482. (Løffler S. 39).

†8) Henrik Meynstorp, Ridder, Landsdommer, død 1497, og Hustru Margareta, død □. (Løffler S. 39).

†9) Tets Rosengaard, død 1583. (Løffler S. 39).

†10) Hans Rasmussen Krag, død 1615. (Løffler S. 40).

†11) Fire af Peder Krags Børn, døde »paa adskillige Tider«. (Løffler S. 40).

†12) Birrete Christensdatter, død 1633. (Løffler S. 40).

†13) Figursten over Peder Krag, Sognepræst, Provst, død 1638; Stenen blev o. 1730 helt udslebet og lagt over Fæster Clausen, død 58 Aar gl., og Hustru Birgitte Jacobsdatter, død 65 Aar gl. (Løffler S. 40).

†14) Inger Gerdsdatter, død 1661. (Løffler S. 41).

†15) Hans Jenssøn Bay, Handelsmand, død 1717, og Hustru Apollone Povlsdatter. (Løffler S. 41).

†16) Ditlef Keisen Folsted, Gæstgiver, død 1715, og Hustru Margareta Christensdatter Leth, død 1723. (Løffler S. 41).

Kisteplader. I Kirkemuseet opbevares foruden Oluf Mouritzens Kaarde og Kistebeslag (sml. S. 178) følgende:

1) Forgylt, drevet Messingplade, 22,5 x 35 cm, med to Vaaben og Versalindskrift: »Dete er erlig oc velbyrdige Mand Johan Becks ferne oc mørne Vaaben, som døde den 16 Januari A. 1600« (sml. S. 178).

2) Messingplade, 14,5 x 14,5 cm, med graveret Vaaben og Versaler: »Doctor Johan Knoppert Anno 1591 3. Jun.« (sml. S. 176).

Den Bøgelske Gravplads paa Kirkegaarden, syd for Skibet. Midt paa Pladsen findes en Gravhøj, med svær kampestensindfattet Indgang fra Vest, opført 1818—19 for Storkøbmanden Caspar Peter Bøgel, død 1817, Ejer af Ringsted Kloster og Opretter af det Bøgelske Fideikommis¹⁴.

KILDER OG HENVISNINGER

Litteratur. Andreas Reyersen: Beskrivelse over St. Bendts Kirke i Ringsted, med dens gamle og nye Merkværdigheder af Vaabener, Begravelser, Ornamenter o. s. v. Kbhvn. 1779 (Reyersen gengiver næsten ordret Motzfelds nedenfor nævnte Beskrivelse, men uden at anføre sin Kilde). — J. J. A. Worsaae og C. F. Herbst: Kongegravene i Ringsted Kirke. Kbhvn. 1858. — J. B. Løffler: Gravmonumenterne i Ringsted Kirke. Kbhvn. 1891. — H. Storck: St. Bendts Kirke i Ringsted før og efter Istandsættelsen. En kortfattet Vejledning i Anledning af Kirkens Indvielse den 21. Marts 1909. Kbhvn. 1909. — Mogens Clemmensen: Ringsted Kirke. Kalkmalerierne beskrevet af Poul Nørlund. Kbhvn. 1927. — J. V. Christensen: Valdemarernes Kirke. Sanct Bendt i Ringsted. Kbhvn. 1928. — Vilh. Lorenzen: De danske Benediktinerklostre. Kbhvn. 1933. S. 219—246. — Leonie Reygers: Die Marienkirche in Bergen auf Rügen und ihre Beziehungen zur dänischen Backsteinarchitektur. Greifswald. 1934. — Arthur G. Hassø: Bidrag til Ringsted Købstads Historie indtil Aar 1600. Ringsted. 1922.

Regnskaber for Kirken: 1721—31 (RA), 1737—63, 1765—66, 1769—73, 1792—99, 1803—83 (LA); 1810—73 (hos Kirkeværgen). — Kaldsbøger, begyndt 1738 og 1867 (ved Embedet). — Præsteindberetninger: 1755 (NM), 1759 (LA), 1772 (NM), 1808 (NM).

Peter Motzfeld: Fuldstændig Udtog af alle de Monumenter, Inscriptioner og mærkværdige Ting, som forefandtes udi St. Bendts Kirke i Ringsted udi Aaret MDCCLI. (Haandskrift i NM. Forfatteren var Kordegn og Klokker i Ringsted).

Gengivelser af Indskrifter, Vaaben m. m. findes bl. a. i Resens Atlas (Uldall. Fol. 186. II. S. 177—94); Gl. kgl. Saml. Fol. 732; Thott. Fol. 720; Gl. kgl. Saml. 4to. 2344; Thott. 4to. 1411 (af Byfoged C. Sweistrup 1769, men i Virkeligheden en Afskrift af Motzfelds Beskrivelse). Sml. Indledningen til Löfflers Værk om Gravmonumenterne. Langebeks Excerpter Nr. 15. Alle Haandskrifterne er i Kgl. Bibl.

Museumsindberetninger: Inventar 1883 af J. B. Løffler, Gravstens Ordning 1875 af J. Kornerup. Papirer vedr. Restaureringen i Storcks Saml. (NM). — Redigeret af P. N. og V. H. 1930, 1935.

Indledning. ¹ Gertz: Vitae Sanctorum Danorum. S. 240; Saxo edd. J. Olrik & H. Ræder. 357. ² Roskildekrøniken, Gertz: Scriptores minores I, 23. Saxo, S. 331. Sten

Anjou: Heliga Korsets Kyrka i Dalby. Göteborg 1930. S. 178 f. er af den Opfattelse, at Fraadstenskirken først er fra 1100'erne. Hans Hovedargument, at et Anlæg med Apsis ikke kan tænkes saa tidligt som o. 1080, holder dog ikke Stik, saaledes som paavist ved C. G. Schultz's Udgravninger 1933—34 af den ældste Vor Frue Kirke i Roskilde.

³ Saxo. S. 356. Ringstedtavlen. ⁴ Dän. Bibl. III, 126. Senere Gavebreve, udstedt af Svend Grate og Valdemar den Store, er aftrykt smst. S. 130 ff. ⁵ Gertz: Vitae Sanctorum Danorum. S. 171, 202. ⁶ Gertz: Vitae Sanct. Dan. S. 246 f. ⁷ Saxo. S. 477, 480.

⁸ Poul Nørlund: Knud Lavard og Erik Plovpenning i Ringsted Kirke. Aarbøger 1923. S. 124. Dän. Bibl. III, 139. P. Severinsen: Navnet S. Bendts Kirke (Sorø Amts Aarbog 1933. S. 40—44). ⁹ Ellen Jørgensen: Annales Danici Medii Aevi. S. 110 f., 193, 167.

¹⁰ Ellen Jørgensen: Annales. S. 201. ¹¹ Dän. Bibl. III, 145. ¹² Poul Nørlund i Aarbøger 1923. S. 123—138. ¹³ Kr. Erslev: Danmarks Len og Lensmænd 1513—1596.

S. 149. ¹⁴ J. V. Christensen: Ringsted Kloster og det Bøgelske Fideikommis 1815—

1915. Kbhvn. 1916. ¹⁵ J. V. Christensen: Ringsted Kloster i skiftende Tider. Sorø Amts Aarbog 1913. S. 1—35. ¹⁶ Kanc. Brevbøger. ¹⁷ Sml. Kalkmalerier S. 147.

¹⁸ Kanc. Brevbøger 22. Sept. 1584. ¹⁹ Ringsted Kirkes Brand. Kh. S. 4. R. II, 751—56.

²⁰ Præsteindberetning 1808. ²¹ Kr. Erslev: Repertorium Nr. 3217.

Bygning. ²² Mogens Clemmensen: Slægtskabet mellem lombardisk og dansk Teglstensarkitektur. Aarbøger 1922. S. 267—312. ²³ Dän. Bibl. III, 139 f. ²⁴ Vilhelm Wanscher: Architekturs Historie. II. Middelalderen. Kbhvn. 1929. S. 163.

²⁵ Danske Magazin IV, 322. ²⁶ Dän. Bibl. III, 45. ²⁷ Reyersens S. 8. Det her nævnte Spir henføres i den gamle Beretning til den da forlængst nedlagte S. Hans Kirke. ²⁸ Murermeister J. Thrane af København udførte Arbejdet. Af hans Beretning til Kirkens Direktører (LA. Ringsted Kirkeinspektions Korrespondancesager 1803—29) skal anføres,

at Kirken blev forkortet 10 Alen mod Vest, 3 Alen Mur i 50 Alens Længde paa den nordre Side blev nedtaget og ommuret og den søndre Side, som var endnu mere brøstfældig, blev o. 4 Alens Højde langs igennem ommuret.

Kalkmalerier. Kornerups Beretning af 12. Nov. 1879 om Undersøgelsen af Kalkmalerierne, er trykt i: Meddelelse fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. Sml. Kornerups Notebog XVI, 36 f. (NM). ²⁹ Manuskript i Nationalmuseet. ³⁰ En

Del Vaaben er desuden aftegnet i Gl. kgl. Saml. Fol. 1088. Motzfeld og Reyersens har ogsaa Beskrivelser af Vaabnene. ³¹ Om disse ejendommelige Forestillinger og om den Overtro, der knyttede sig til Frelserens Maal, se P. Severinsen i Danske Studier 1926.

Inventar. ³² Motzfeld S. 113—116; Reyersens S. 34 ff. ³³ Motzfeld S. 102—112; Reyersens S. 30—33. ³⁴ P. D. Steidl: Vor Frues Sange. Kbhvn. 1918. S. 148. ³⁵ C. A.

Jensen: Snedkere og Billedsnidere. S. 98, 100. ³⁶ Ringsted Tidendes Julenummer 1916.

³⁷ Motzfeld S. 119 f.; Reyersens S. 36 f. Det af Dronning Juliane Marie skænkede Altertøj blev taget i Brug den 8. September 1775, »den første Søndag efter Hendes Mayestæts

høye Fødsels-Fest« [4. Sept.], og blev oprindelig kun anvendt ved de tre Højtider.

³⁸ Johnny Roosval: Studier i Danmark. Sthlm. 1918. S. 55; samme Forfatter i Fornvännan 1925. S. 299. — Motzfeld S. 124; Reyersen S. 39 f. — Motzfeld daterede forsaavidt Døbefonten rigtigt, idet han sagde, at »man skulde snart slutte af det derpaa-værende grove og elendige Billedhugger-Arbejde, at denne Sten er lige saa gammel som Kirken«. ³⁹ Kaldsbog. ⁴⁰ Motzfeld S. 125 f.; Reyersen S. 40. ⁴¹ Reyersen S. 14.

⁴² Motzfeld S. 128—132; Reyersen S. 41.

⁴³ Hjalmar Öhman: Medeltidens korstolar.

Helsingfors. 1900. S. 87—91, Pl. X. ⁴⁴ Mogens Clemmensen: Træskærerarbejder i Ringsted Kirke. Aarbøger 1927, 2 I 9—234. ⁴⁵ Motzfeld S. 123; Reyersen S. 39.

⁴⁶ Motzfeld S. 132 f.; Reyersen S. 42 f.; Löffler S. 4; J. V. Christensen S. 55, 63.

⁴⁷ Af

Landsdommer-Tavlerne er Nr. 1—5 (1530—71) samtidige, d. v. s. malede i eller efter det sidstnævnte Aar; det samme gælder de følgende Grupper: Nr. 6—7 (1585—1605), Nr. 8—9 (1622—24), Nr. 10—19 (1630—92), Nr. 20 (1707), Nr. 21—23 (1711—24), u. Nr.: A. O. Ørbeck, J. Finkenhausen, B. W. Luxdorph (1725, 1726, 1738); de øvrige fra 1700'erne har ingen Numre (undtagen Nr. 24: P. B. Mylius). — Fortegnelse over Landsdommerne findes i Thott. 4to. 1390, IX (fra Beg. af 1700'erne), Kgl. Bibl. — Sml. J. V. Christensen: Tider og Skikkelser i Midtsjællands Historie. II, 89—115.

⁴⁸ Kh. S. 3. R. IV, 169. Aarbøger 1923, 135. Tegning i Worsaaes Notebog XI (NM).

⁴⁹ Motzfeld S. 133 f.; Reyersen S. 49.

Gravminder. ⁵⁰ Kongegravene S. 46 ff.; Gertz: Scriptores minores. II, 82. — Bestemmelsen af Pergamentsbladets palæografiske Alder skyldes velvillig Meddelelse fra Dr. Ellen Jørgensen. — Motzfeld daterede Forlægget for »Ringstedtavlen« til Tiden kort før 1332.

I det Aar blev Christoffer den Andens Søn nemlig begravet her, »hvilket bemærkelsesværdige Lig denne Tavle vel neppe skulde have forbigaaet, hvis den efter den Tid var skrevet«. ⁵¹ W. Møllerup: Nationalmuseets anden Afdeling. Kbhvn. 1908. S. 130.

⁵² Gertz i Aarbøger 1921, 129—146; Scriptores minores. II, 87. O. Stiehl: Der Backsteinbau romanischer Zeit. Lpz. 1898. S. 56. — En Konge kan godt (efter G. Galsters Meddelelse) i levende Live kaldes »den Første«, sml. H. Fleetwood: Svenska medeltida kungasigill Sthlm. 1936. S. 48.

⁵³ F. C. C. Hansen: Identifikation og Rekonstruktion af historiske Personers Udseende. Kbhvn. 1921. S. 81 f. ⁵⁴ Om Dronning Dagmars Kranium se Motzfeld S. 11. — Om Dronning Dagmars Kors: Annaler for nord. Oldkyndighed 1842—43. S. 3—22; 1846 S. 344—47. Kongegravene S. 25. Kunstkammer-Inventar 1737 (i Nationalmuseet). ⁵⁵ F. C. C. Hansen: Identifikation og Rekonstruktion af historiske Personers Udseende. Kbhvn. 1921. S. 83—86.

⁵⁶ Gertz: Scriptores minores. II, 89. Indskriftens »ikke synderlig gode Vers« (Franz Blatt) er tre Heksametre og et Pentameter. Pillegraven blev ogsaa undersøgt 1850 (Worsaaes Notebog IV, 4 f.; NM). — Sml. Aarbøger 1923, 137 f. ^{56a} Sml. F. C. C. Hansen: De ældste Kongegrave og Bispegrave i Roskilde Domkirke. Kbhvn. 1914. S. 44—45.

⁵⁷ Gravpladen (Brev af 10. April 1817 i NM) hvilede paa et Fodstykke af Munkesten, 4 Al. 15 Tom. langt, 2 Al. 9 Tom. bredt, 1 Al. 3 Tom. højt. — Werlauff: Kong Erik Menveds og Dronning Ingeborgs Gravminde i Ringsted Kirke. Antiqv. Annaler. III. 1820. S. 3—18. Gertz: Scriptores minores. II, 89. ^{57a} Francis Beckett: Uraniborg og Stjærneborg. Kbhvn. 1921. S. 15. Gregor Paulsson: Skånes dekorativa konst. Sthlm. 1915.

⁵⁸ Lund: Danske malede Portrætter. IX, 262f. ⁵⁹ Om Hans Lauridsen se Danmarks Kirker. Præstø Amt. S. 1087 f. ⁶⁰ J. Wedell-Neergaard: Svenstrup. Kbhvn. 1921. S. 300.

⁶¹ Fr. J. Meier: Johannes Wiedewelt. Kbhvn. 1877. S. 176. J. Wedell-Neergaard: Svenstrup. S. 302.

⁶² Löffler S. 39, 32 f. Motzfeld (S. 77) siger 1751, at Stenen da laa henflyttet bag ved det gamle Alter, løs over Jorden, og var købt af Neergaard. ⁶³ Louis Bobé: Stamtavler over danske Adels-slægter XI, 120 f. ⁶⁴ Löffler S. 5; Aarbøger 1923, 138; Kongegravene S. 30.

⁶⁵ Om Morten Bussert se Dansk Biogr. Leksikon. IV. 1934. S. 376 f. (af C. A. Jensen).

Gravstenenes Plads stammer fra den sidste Istandsættelse (Storck. 1909. S. 11). Ved Gennemgangen 1935 fandtes Nr. 16, 22, 30 ikke.